

**T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**KAMU HARCAMALARININ FONKSİYONEL
SINIFLANDIRILMASINDAN HAREKETLE TÜRKİYE’DE
KAMU HARCAMALARI EKONOMİK BÜYÜME
İLİŞKİSİNİN KEYNESYEN GÖRÜŞ VE WAGNER
KANUNU PERSPEKTİFİNDEN AÇIKLANMASI**

Yüksek Lisans

Samet TAK

Çorum 2020

**KAMU HARCAMALARININ FONKSİYONEL
SINIFLANDIRILMASINDAN HAREKETLE TÜRKİYE’DE KAMU
HARCAMALARI EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN
KEYNESYEN GÖRÜŞ VE WAGNER KANUNU
PERSPEKTİFİNDEN AÇIKLANMASI**

Samet TAK

**Sosyal Bilimleri Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

**TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf MURATOĞLU**

ÇORUM-2020

KABUL VE ONAY

Samet TAK tarafından hazırlanan *Kamu Harcamalarının Fonksiyonel Sınıflandırılmasından Hareketle Türkiye’de Kamu Harcamaları Ekonomik Büyüme ilişkisinin Keynesyen Görüş ve Wagner Kanunu Perspektifinden Açıklanması* başlıklı bu çalışma, 06/08/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Burak SERTKAYA (Başkan)

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf MURATOĞLU (Danışman)

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet SONGUR

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN
Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı beyan ederim. (06/08/2020)

Samet TAK

ÖZET

TAK, Samet. *Kamu Harcamalarının Fonksiyonel Sınıflandırılmasından Hareketle Türkiye’de Kamu Harcamaları Ekonomik Büyüme İlişkisinin Keynesyen Görüş ve Wagner Kanunu Perspektifinden Açıklanması*, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum, 2020.

Çalışmada Türkiye ekonomisi için fonksiyonel sınıflandırma kapsamında Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’na ekli (I), (II) ve (III) sayılı cetvelde yer alan merkezî yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin birinci düzey faaliyetlerini temsil eden harcama kalemleri ile Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) arasındaki nedensellik ilişkisi 2006:Q1-2019:Q4 dönemi üç aylık verileri kullanılarak analiz edildi. Çalışmanın birinci bölümünde kamu harcaması kavramı, kamu harcamalarının sınıflandırılması, kamu harcamalarının artış nedenleri, kamu harcamalarının artışını açıklayan bazı görüşler açıklandı. İkinci bölümde Türkiye’de kamu harcamaları ve ekonomik büyümenin seyri hakkında bilgi verildi ve konuyla ilgili geçmişte yapılan çalışmalara değinildi. Uygulama aşamasında ilk olarak serilerin birim kök dereceleri Augmented Dickey Fuller (ADF) testi ve Phillips Perron testi ile incelendi. Birim kök testi sonuçlarına göre GSYİH birinci dereceden birim kök içermektedirken, kamu harcaması serilerinin bir kısmının birim kök içermediği ve bir kısmının da birinci dereceden birim kök içerdiği gözlemlenmiştir. Daha sonra nedensellik ilişkisi Toda-Yamamoto nedensellik testi ile incelenmiş ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıladan (SLRGSYİH) Çevre Koruma Hizmetleri (SLRÇKH), Dinlenme Kültür ve Din Hizmetleri (SLRDKDH), Eğitim Hizmetleri (SLREH), İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri (SLRITRH), Sağlık Hizmetleri (SLRSH), Savunma Hizmetleri (SLRSVH) değişkenlerine ve Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri (SLRKDGH) değişkeninden Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (SLRGSYİH) değişkenine doğru tek yönlü nedensellik bulunmuştur.

Anahtar Kavramlar: Kamu Harcaması, Ekonomik Büyüme, Wagner Kanunu, Toda Yamamoto Nedensellik Testi

ABSTRACT

TAK, Samet. *Moving from The Functional Classification of Public Spending Explaining The Relationship Between Economic Growth and Public Expenditure in Turkey from The Perspective of Keynesian View and Wagner's Law*, (Master Thesis), Çorum, 2020.

For Turkey's economy in this working within the scope of functional classification, the causality relationship between the expenditure items representing the first level activities of public administrations within the scope of central government included in the tables (I), (II) and (III) attached to the Public Financial Management and Control Law and the Gross Domestic Product (GDP) is analyzed using quarterly data of 2006:Q1-2019:Q4. In the first part of the study public expenditures concept, classification of public expenditures, some views explaining the increase in public expenditures are mentioned. In second part information is given on public spending and the course of economic growth in Turkey and past studies on the subject are mentioned. At the application stage, the unit root grades of the series are first examined by Augmented Dickey Fuller (ADF) test and Phillips Perron test. According to the results of unit root test, it is observed that while GDP includes first-order unit root, some of the public expenditure series do not contain unit root and some of them contain first-order unit root. Then, the causality relationship between them is examined with the Toda-Yamamoto causality test and one-way causality is found from Gross Domestic Product (SLRGDP) to Environmental Protection Services (SLRÇKH), Recreation, Culture and Religious Services (SLRDKDH), Education Services (SLREH), Settlement and Community Welfare Services (SLRITRH), Health Services (SLRSH), Defense Services (SLRSVH) variables and from Public Order Security Services (SLRKDGH) variable to Gross Domestic Product (SLRGDP) variable.

Keywords: Public Expenditure, Economic Growth, Wagner Law, Toda Yamamoto Causality Test

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar DİZİNİ	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR	ix
ÖN SÖZ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU HARCAMALARI KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	
1. KAMU HARCAMALARI KAVRAMI	3
1.1. KAMU HARCAMALARININ TANIMI	4
1.1.1. Dar Anlamda Kamu Harcaması	5
1.1.2. Geniş Anlamda Kamu Harcaması	6
1.1.3. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması	7
1.1.3.1 Kamu Harcamalarının İktisadi Sınıflandırılması	8
1.1.3.1.1. Reel Harcamalar	9
1.1.3.1.1.1. Cari Harcamalar	10
1.1.3.1.1.2. Yatırım Harcamaları	11
1.1.3.1.2. Transfer Harcamaları	12
1.1.3.2. Kamu Harcamalarının İdari (Organik) Sınıflandırılması	12
1.1.3.3. Kamu Harcamalarının Fonksiyonel Sınıflandırılması	13
1.1.3.3.1. Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri	15
1.1.3.3.2. İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri	16
1.1.3.3.3. Eğitim Hizmetleri	16
1.1.3.3.4. Genel Kamu Hizmetleri	17
1.1.3.3.5. Sağlık Hizmetleri	18
1.1.3.3.6. Savunma Hizmetleri	18
1.1.3.3.7. Çevre Koruma Hizmetleri	19
1.1.3.3.8. Ekonomik İşler ve Hizmetler	19
1.1.3.3.9. Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri	21
1.1.3.3.10 Sosyal Güvenlik Sosyal Yardım Hizmetleri	22

1.1.4. Kamu Harcamalarının Artış Nedenleri.....	23
1.1.4.1. Kamu Harcamalarının Gerçek Artış Nedenleri	23
1.1.4.1.1. İktisadi Nedenler	24
1.1.4.1.2. Devlet Anlayışındaki Değişiklikler	24
1.1.4.1.3. Savaş ve Savunma Harcamalarındaki Değişmeler.....	25
1.1.4.1.4. Teknolojik İlerlemeler.....	26
1.1.4.1.5. Nüfus ve Şehirleşmenin Artışı	26
1.1.4.2. Kamu Harcamalarının Görünüşte Artış Nedenleri	27
1.1.4.2.1. Para Ekonomisinin Yaygınlaşması	27
1.1.4.2.2. Bütçe Tekniklerinin Değişmesi.....	28
1.1.4.2.3. Milli Paranın Değer Kaybetmesi	28
1.1.5. Kamu Harcamalarının Artışını Açıklamaya Yönelik Bazı Görüşler	29
1.1.5.1. Wagner Hipotezi ve Görüşü.....	29
1.1.5.1.1. Wagner Hipotezine Göre Oluşturulmuş Görüşler	30
1.1.5.1.1.1. Peacock Wiseman Sıçrama Tezi.....	31
1.1.5.1.1.2. Goffman ve Mahar Modeli	31
1.1.5.1.1.3. Musgrave Modeli.....	32
1.1.5.2. Henry Carter Adams Görüşü.....	32
1.1.5.3. Solomon Fabricant Görüşü	33
1.1.5.4. Francesco Nitti Görüşü	33
1.1.5.5. Baumol Görüşü	33
1.1.6. Keynes'in Kamu Harcamalarına İlişkin Görüşleri.....	34

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KAMU HARCAMALARI VE EKONOMİK BÜYÜME	
2.1. TÜRKİYE'DE 2006-2019 DÖNEMİNDE KAMU HARCAMALARI VE EKONOMİK BÜYÜMENİN SEYRİ.....	36
2.2. KONU İLE İLGİLİ GEÇMİŞ YAZININ İNCELENMESİ	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMETRİK UYGULAMA

3.1. YÖNTEM	69
3.1.1. Mevsimsellik.....	69
3.1.2. Durağanlık Analizi	70
3.1.2.1. Birim Kök Testleri	72
3.1.2.1.1. DF Testi	73
3.1.2.1.3. Phillips Perron Testi	75
3.1.3. Nedensellik Analizi	76

3.1.3.1. Granger Nedensellik Testi	76
3.1.3.2. Toda Yamamoto Nedensellik Testi.....	77
3.2. UYGULAMA	78
3.2.1. Veri Seti	78
3.2.2. Birim Kök Testi Sonuçları	80
3.2.3. Toda Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları.....	82
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	86
KAYNAKÇA.....	90

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo	<u>Sayfa</u>
Tablo 2.1: Fonksiyonel Sınıflandırmanın Birinci ve İkinci Düzeyini Temsil Eden Hizmetler	37
Tablo 2.2: Türkiye’de Toplam Kamu Harcamaları ve Bu Harcamaların GSYİH İçindeki Payı	39
Tablo 2.3: Türkiye’de Genel Kamu Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamalarının GSYİH ve Toplam Kamu Harcamaları İçindeki Payı	41
Tablo 2.4: Türkiye’de Savunma Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamalarının GSYİH ve Toplam Kamu Harcamaları İçindeki Payı	43
Tablo 2.5: Türkiye’de Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamalarının GSYİH ve Toplam Kamu Harcamaları İçindeki Payı	45
Tablo 2.6: Türkiye’de Ekonomik İşler ve Hizmetlere Yapılan Kamu Harcamalarının GSYİH ve Toplam Kamu Harcamaları İçindeki Payı	47
Tablo 2.7: Türkiye’de Çevre Koruma Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamalarının GSYİH ve Toplam Kamu Harcamaları İçindeki Payı	49
Tablo 2.8: Türkiye’de İskan ve Toplum Refahı Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamalarının GSYİH ve Toplam Kamu Harcamaları İçindeki Payı	51
Tablo 2.9: Türkiye’de Sağlık Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamalarının GSYİH ve Toplam Kamu Harcamaları İçindeki Payı	53
Tablo 2.10: Türkiye’de Dinlenme Kültür ve Din Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamalarının GSYİH ve Toplam Kamu Harcamaları İçindeki Payı	55
Tablo 2.11: Türkiye’de Eğitim Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamalarının GSYİH ve Toplam Kamu Harcamaları İçindeki Payı	57
Tablo 2.12: Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sosyal Yardım Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamalarının GSYİH ve Toplam Kamu Harcamaları İçindeki Payı.....	59
Tablo 3.1: Kullanılan Değişkenler	79
Tablo 3.2: Phillips Perron Birim Kök Testi Sonuçları	81
Tablo 3.3: ADF Birim Kök Testi Sonuçları	81

Tablo 3.4: SLRGSYİH ve SLRÇKH Değişkenleri için Toda Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları	82
Tablo 3.5: SLRGSYİH ve SLRDKDH Değişkenleri için Toda Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları	83
Tablo 3.6: SLRGSYİH ve SLREH Değişkenleri için Toda Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları	83
Tablo 3.7: SLRGSYİH ve SLREIH Değişkenleri için Toda Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları	83
Tablo 3.8: SLRGSYİH ve SLRGKH Değişkenleri için Toda Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları	83
Tablo 3.9: SLRGSYİH ve SLRITRH Değişkenleri için Toda Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları	84
Tablo 3.10: SLRGSYİH ve SLRKDGH Değişkenleri için Toda Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları	84
Tablo 3.11: SLRGSYİH ve SLRSGSYH Değişkenleri için Toda Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları	84
Tablo 3.12: SLRGSYİH ve SLRSH Değişkenleri için Toda Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları	84
Tablo 3.13: SLRGSYİH ve SLRSVH Değişkenleri için Toda Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları	85

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1: Türkiye’de GSYİH ve Toplam Kamu Harcaması Büyüme Oranları	40
Şekil 2.2: Türkiye’de GSYİH, Toplam Kamu Harcaması ve Genel Kamu Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamaları Büyüme Oranları	42
Şekil 2.3: Türkiye’de GSYİH, Toplam Kamu Harcaması ve Savunma Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamaları Büyüme Oranları	44
Şekil 2.4: Türkiye’de GSYİH, Toplam Kamu Harcaması ve Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamaları Büyüme Oranları.....	46
Şekil 2.5: Türkiye’de GSYİH, Toplam Kamu Harcaması ve Ekonomik İşler ve Hizmetlere Yapılan Kamu Harcamaları Büyüme Oranları.....	48
Şekil 2.6: Türkiye’de GSYİH, Toplam Kamu Harcaması ve Çevre Koruma Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamaları Büyüme Oranları	50
Şekil 2.7: Türkiye’de GSYİH, Toplam Kamu Harcaması ve İskan ve Toplum Refahı Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamaları Büyüme Oranları.....	52
Şekil 2.8: Türkiye’de GSYİH, Toplam Kamu Harcaması ve Sağlık Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamaları Büyüme Oranları	54
Şekil 2.9: Türkiye’de GSYİH, Toplam Kamu Harcaması ve Dinlenme Kültür ve Din Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamaları Büyüme Oranları.....	56
Şekil 2.10: GSYİH, Toplam Kamu Harcaması ve Eğitim Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamaları Büyüme Oranları	58
Şekil 2.11: Türkiye’de GSYİH, Toplam Kamu Harcaması ve Sosyal Güvenlik Sosyal Yardım Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamaları Büyüme Oranları.....	60
Şekil 3.1: Analizde Kullanılan Değişkenlere İlişkin Grafikler	80

KISALTMALAR

Kısaltmalar

AB	: European Union (Avrupa Birliği)
ADF	: Augmented Dickey Fuller (Genişletilmiş Dickey Fuller)
DF	: Dickey ve Fuller (1979)
GFS	: Government Finance Statistics (Devlet Mali İstatistikleri)
HMB	: Hazine ve Maliye Bakanlığı
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
KİT	: Kamu İktisadi Teřebbüsü
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
PP	: Philips ve Peron
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TL	: Türk Lirası
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü)
VAR	: Vektör Auto Regression (Vektör Otoregresyon)
Vd	: ve diđerleri

ÖN SÖZ

Her geçen gün daha da karmaşık hale gelen yaşantımızda ekonomik değişkenlerin etkisi de büyüktür. Ekonomik karar vericilerin tercih ettiği iktisadi politika araçları hem birbirlerini hem de tek başına ya da birlikte yaşantımızı etkilemektedir. Bu değişkenlerin birbirleri üzerine olan etkilerini analiz etmek ve elde edilen sonuçlara çözüm önerisi sunmanın topluma yarar sağlayacağı düşüncesindeyim. Bu çalışma bu amaç doğrultusunda ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmanın her aşamasında akademik bilgilerini ve deneyimlerini hiçbir zaman esirgemeyen, her konuda beni cesaretlendiren tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Yusuf MURATOĞLU'na teşekkür ederim. Dünyamız Covid-19 Pandemisi nedeniyle zor günlerden geçmektedir. İçinde bulunduğumuz bu zor günlerde tez jürisinde yer almayı kabul eden ve değerli görüş ve önerileri ile tez çalışmama katkıda bulunan Dr. Öğr. Üyesi Burak SERTKAYA ve Dr. Öğr. Üyesi Mehmet SONGUR'a teşekkür ederim.

Her zaman beni destekleyen arkadaşlarıma, aile büyüklerime teşekkür ederim. Bugüne kadar her konuda beni destekleyen kardeşime ve destekleri ile birlikte üzerimde sonsuz hakkı ve emeği olan anneme ve babama şükranlarımı ve saygılarımı sunarım.

GİRİŞ

Gelişmekte olan ülke ekonomilerinin birçoğunun çözmesi gereken en büyük problem kamu harcamalarını karşılamaktır. Kamu harcamalarında meydana gelen artışın çeşitli nedenleri mevcuttur. Kamu harcamalarındaki artış ekonomik büyüme sonucunda artabileceği gibi politika yapıcının yanlış kararları sonucunda artabilir. Wagner yaklaşık bir asırdan fazla süre önce ekonomik büyümede meydana gelen artışın sonucu olarak kamu harcamalarının arttığını öne sürmüştür. Wagner Kanunu olarak anılan kanun, araştırmacıların ve politika yapıcıların ilgisini çekmeye devam etmektedir. Bu kanuna farklı bir yaklaşım Keynesyen bakış açısıyla ortaya atılmıştır. Keynesyen bakış açısına göre kamu harcamaları, ekonomik büyümeyi artırmaktadır. Kamu ekonomisi literatürü incelendiğinde en çok çalışılan konulardan biri kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki olmuştur.

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri farketmeksizin kamu harcamalarının sürekli artış eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. Wagner Kanunu'na göre ekonomik gelişmeler sonucunda kamu harcamalarının artması gerekmektedir. Çünkü devlete düşen bazı görevler vardır ve ekonomik gelişme devlete düşen görevleri artırmaktadır. Bu çalışmanın birinci bölümünde ekonomik gelişmelerin kamu harcamalarını artırma kanalları açıklanmıştır.

Bununla birlikte Keynesyen bakış açısına göre kamu harcamaları kısa dönem dalgalanmalarını önlemek ve ekonomik büyümeye pozitif etki sağlamak için bir araç olarak kullanılabilir. Keynesyen bakış açısı Wagner Kanunu gibi çalışmanın birinci bölümünde açıklanmıştır.

Geçmişte ülkelerin yaşadığı krizlerin birçoğu kamu borcundan kaynaklanan krizlerdir. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik sorunlarını çözmek için sunulan öneriler devletin ekonomide payının azalması ve kamu harcamalarının azaltılması şeklindedir. Bu iktisat politikasının Türkiye'de geçerli olup olmadığını anlamak amacıyla çalışmanın ikinci bölümünde 2006-2019 yıllarını içeren dönem için kamu harcamalarını ve GSYİH'yi içeren veri seti hazırlanmıştır. Bu veri setinde toplam kamu harcaması yer alırken, fonksiyonel sınıflamadan yola çıkılarak 10 kamu harcama düzeyine de yer

verilmiştir. Ayrıca kamu harcama düzeylerinin ham hali, büyüme oranları, GSYİH ve toplam kamu harcamaları içindeki payları tablo ve grafik yardımıyla karşılaştırılmıştır.

Diğer taraftan gelişmiş ülkeler incelendiğinde kamu harcamaları artmaktadır. Bu çelişkili durum kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yönünü ortaya koymayı gerektirmektedir. Bu amaçla çalışmanın üçüncü bölümünde zaman serisi yöntemleri kullanılarak fonksiyonel sınıflandırılmaya tabi tutulan kamu harcamaları ile GSYİH arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiş ve bulgular sunulmuştur.

Çalışmanın sonuç kısmında tablo ve grafikler yardımıyla yapılan analizler ve zaman serisi ekonometrisi yöntemleri kullanılarak elde edilen nedensellik analizi sonuçları sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU HARCAMALARI KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. KAMU HARCAMALARI KAVRAMI

Devletlerin varlıklarını devam ettirebilmeleri için insanların bir arada yaşama arzularından doğan adalet, milli güvenlik, diplomasi gibi ortak ihtiyaçların karşılanması gerekir. Ortak ihtiyaçlar toplumun tüm kesimini ilgilendiren ihtiyaçlardır. Kollektif, sosyal, kamusal ihtiyaçlar olarak da adlandırılan ortak ihtiyaçlar; faydası toplumu oluşturan bireyler arasında bölünemeyen, kollektif fayda sağlayan, karşılanmasına ilişkin kararların siyasal süreçler ile alındığı, serbest piyasa koşullarına bırakıldığında üretilmesi mümkün olmayan, fiyatlandırılıp pazarlanamayan, toplumsal ihtiyaçların karşılanmasına yönelik ihtiyaçlardır. Bu tür ihtiyaçlar yalnızca kamu kesimi tarafından üretilen mal ve hizmetler ile karşılanır. Ortak ihtiyaçların karşılanması için üretilen mal ve hizmetlere sosyal (kamusal) mal ve hizmetler adı verilir. Devlet bu tür mal ve hizmetlerin yanı sıra yarı kamusal mal ve hizmetler ile özel mal ve hizmetler de üretir. Devlet kollektif ihtiyaçları karşılarken piyasada arz edilen üretim faktörlerini satın almak zorunda kalır. Bu satın alma sonucunda ise kamu harcaması yapmak durumundadır. Bu durum göstermektedir ki devletin kamu harcaması yapmasındaki temel sebep insanların bir arada yaşamalarından doğan kollektif nitelikteki ihtiyaçların karşılanmasıdır (Erdem vd., 2009, s.27-28). Bu bağlamda Akdoğan (2002) kamu harcamalarını “kamusal ihtiyaçların karşılanması amacıyla yapılan harcamalar” olarak tanımlamıştır (s.58).

Takas ekonomisinin uygulandığı geçmiş dönemlerde toplumsal ihtiyaçların karşılanması amacıyla yapılan harcamalar aynı olarak gerçekleştirilirken aynı ekonomiden nakdi ekonomiye geçiş ile birlikte günümüzde bu harcamalar para ödemesi şeklinde yapılmaktadır. Örneğin devlet büyük çaplı onarım veya inşaat işlerini bizzati kendi istihdam ettiği memur ve işçisini çalıştırarak kendisi yapar ya da kamu ihaleleri yoluyla yüklenici firmalara yaptırır. Her iki usulde de yapılan kamu harcamaları parasal ödemeler şeklinde gerçekleşir. Kamu harcamaları ancak yasalarla kendisine harcama yetkisi verilen kişilerce gerçekleştirilebilmektedir. Bu harcamalar ülkelerin kalkınma

düzeylerine bağlı olarak farklı nedenlerle sürekli artış eğilimi göstermektedir (Eker ve Bübül, 2013, s.61-62).

Kamu maliyesinin toplumsal nitelikteki ihtiyaçların karşılanmasına yönelik kamusal nitelikte mal ve hizmetlerin arz edilmesi gibi fiskal amaçlarının yanı sıra fiyat istikrarı ve tam istihdamın sağlanması (ikisinin birlikte sağlanması ekonomik istikrarı ifade eder), adil bir gelir dağılımının gerçekleşmesi, kaynak tahsisinde etkinliğin sağlanması, ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması gibi ektrafiskal amaçları da bulunmaktadır (Erginay, 2010, s.22-23). Devlet üstlenmiş olduğu fiskal ve ektrafiskal nitelikteki bu fonksiyonlarının yerine getirilmesinde kamu harcamalarını maliye politikası aracı olarak kullanmaktadır. Devlet ekonominin içinde bulunduğu konjonktürel yapıya bağlı olarak kamu harcamalarının miktar ve bileşiminde düzenlemeler yapmak suretiyle maliye politikası bağlamında ekonomi üzerinde daratıcı veya genişletici müdahalelerde bulunabilmektedir (Akdoğan, 2002, s.59).

1.1. KAMU HARCAMALARININ TANIMI

Bazı kamusal ihtiyaçların karşılanabilmesi için devletin piyasada arz edilen birtakım mal ve hizmetlerden yararlanması gerekmektedir. Örneğin adalet hizmetlerinin sunulabilmesi için savcı, hakim, bilirkişi, yazıcı, mübaşir gibi kişilerden hizmet satın alınması ve bunun yanında bina, malzeme, teçhizat vb.nin kullanılması gerekmektedir (Uluatam, 1999, s.211). Bu bağlamda kamu harcaması, kamusal ihtiyaçların karşılanması için yapılan tüm harcamaları içine almaktadır (Orhaner, 2007, s.103).

5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanun’u 3/h maddesine göre ise kamu gideri;

Kanunlarına veya Cumhurbaşkanlığı kararnamelerine dayanılarak yaptırılan iş, alınan mal ve hizmet bedelleri, sosyal güvenlik katkı payları, iç ve dış borç faizleri, borçlanma genel giderleri, borçlanma araçlarının iskontolu satışından doğan farklar, ekonomik, malî ve sosyal transferler, verilen bağış ve yardımlar ile diğer giderleri

ifade eder şeklinde tanımlanmıştır.

Tanımdan da anlaşılacağı üzere kamu harcamasının gerçekleştirilebilmesinin ön koşulu harcamaların hukuki dayanağının önceden kanunla veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile belirlenmesi zorunluluğudur (Pehlivan, 2012, s.65).

Farklı görüşlere göre kamu harcamaları tanımının değişkenlik göstermesi, devlet anlayışında meydana gelen değişimler, kamu harcamalarının kapsamının net şekilde belirlenememesi gibi güçlüklerden dolayı kamu harcamalarının tek bir kriter esas alınarak tanımlanması zorlaşmıştır. Bu sebeple kamu harcamalarının tanımı günümüzde farklı kriterlere göre ayrı ayrı yapılmaktadır. Bu noktada öncelikli olarak harcamaların kamu harcaması mı yoksa özel harcama mı olduğunun ya da hangi kurum ve kuruluşların harcamalarının kamu harcaması olarak nitelendirilebileceğinin tasnif edilmesi gerekmektedir (Edizdoğan, vd., 2016, s.47). Bu bağlamda kamu harcamaları; dar anlamda kamu harcaması ve geniş anlamda kamu harcaması adıyla iki ana başlık altında incelenmektedir.

1.1.1. Dar Anlamda Kamu Harcaması

Dar anlamda kamu harcamaları devlet veya belediye il özel idaresi, köy gibi kamu tüzel kişiliğine haiz mahalli idarelerin sundukları kamu hizmetleri karşılığında gerçekleştirdikleri ödemelerdir (Erginay, 2010, s.168). Klasik maliye anlayışının kamu harcamaları hakkındaki görüşlerini de içeren dar anlamda kamu harcaması tanımı harcamacı birimlerin hukuki kişiliklerini esas aldığından bu görüşe “hukuki tanım” adı da verilmektedir. Bu görüş doğrultusunda bir giderin kamu harcaması olarak nitelendirilebilmesi için harcamanın kamu tüzel kişiliği olan kurum ve kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Özel hukuk tüzel kişiliğine sahip kurum ve kuruluşlar ile gerçek kişiler tarafından yapılan harcamalar kapsamı her ne olursa olsun özel harcama olarak kabul edilmektedir (Erdem vd., 2009, s.29).

Akdoğan (2002)’ye göre dar anlamda kamu harcamaları merkezi idare tarafından sunulan mal ve hizmetlerin yerine getirilmesi için yapılan harcamaları kapsamaktadır. Tanımlamadan da anlaşılacağı üzere Akdoğan’a göre yerel yönetimlerce yapılan kamu harcamaları dar anlamda kamu harcaması kapsamında değildir bu harcamamalar geniş anlamda kamu harcaması olarak değerlendirilmektedir.

Literatürde kamu harcamalarına yönelik çalışmalarda, kamu harcamaları dar anlamda ele alınmaktadır. Bunun sebebi ise merkezi idare ve mahalli idareler haricindeki kurum ya da kuruluşların harcamalarının sistematik yönden ve uygulama yönünden farklı olması ve bu harcamaların hesaplanmasının zorlaşmasıdır. Klasik maliye anlayışa göre

merkezi idarenin toplam kamu harcamaları içerisindeki payı gün geçtikçe artmakta, merkezi idare kapsamı dışında kalan (özellikle mahalli idareler) idarelerin payı ise göreceli olarak azalmaktadır (Edizdoğan, 2008, s.40).

1.1.2. Geniş Anlamda Kamu Harcaması

Geniş anlamda kamu harcamaları; “sosyoekonomik yaklaşım” ya da “ekonomik tanım” şeklinde nitelendirilmektedir. Geniş anlamda kamu harcamasının tanımı yapılırken, hukuki tanımla keskin şekilde bir ayırım yoluna gidilmemiştir. Bu yaklaşımda, devletin ekonomik faaliyetler ve sosyal hayattaki rolü ile devletin karakteristik özelliği olan kamu yetkisi ön plana çıkmaktadır (Nadaroğlu, 1998, s.133).

Kamu yetkisiyle donatılmış devlet, kamu harcamasını ya kendi eliyle ya da yetkili kıldığı kuruluşlar eliyle cebren yapmaktadır. Geniş anlamda kamu harcamaları, ülkelerin mevcut devlet anlayışına göre değişkenlik arz etmektedir. Bu anlayışa göre kamu tüzel kişilerinin; özel hukuk tüzel kişileri ve gerçek kişilerin yaptığı harcamalara benzer şartlar altında, karşılıklı sözleşmelere dayanılarak yaptıkları harcamalar da geniş anlamda kamu harcaması kabul edilmektedir (Edizdoğan, 2008, s.41).

Geniş anlamda kamu harcamaları; dar anlamda kamu harcamalarının (merkezi idare ve yerel yönetimlerin harcamaları) yanı sıra sosyal güvenlik kuruluşlarının giderlerini, döner sermaye işletmelerinin giderlerini, belirli bir amacın gerçekleştirilmesi için oluşturulan fonlar aracılığıyla yapılan harcamaları, vergi muafiyet ve istisnalarını (vergi harcamaları), özel kişilerce kamu kurum ve kuruluşlarına yapılan bağış ve yardımları, kamu iktisadi teşekküllerinin ve belediye iktisadi teşebbüslerinin giderlerini içermektedir (Bilici, 2015, s.34).

Kamu iktisadi teşebbüslerinin merkezi yönetim bütçesiyle olan mali ilişkileri; Hazine ve Maliye Bakanlığı bütçesinden KİT’lerin ödenmiş sermayelerinin artırılması için yapılan sermaye transferlerini, KİT’lerin Cumhurbaşkanlığı ve mülga Bakanlar Kurulu Kararları ile kendilerine verilen görevler doğrultusunda yürüttükleri faaliyetler sonucunda meydana gelen görev zararlarına karşılık Hazine ve Maliye Bakanlığı bütçesinden yapılan ödemeleri ve kamu sermayeli bankalara yapılan gelir kaybı ödemelerini kapsamaktadır (HMB, 2018, s.10-11). Bu ilişkiler kapsamında merkezi yönetim bütçesinden KİT’lere yapılan sermaye aktarımları kamu harcaması olarak kabul

edilmektedir. Ancak bu teşebbüslerce üretilen özel mal ve hizmetler için yapılan giderler, mal ve hizmetlerin satış fiyatından mahsup edildiği için bu giderler kamu harcaması kapsamına girmemektedir (Kalenderoğlu, 2005, s.31).

Kamu maliyesinde vergi harcamaları konusunda çeşitli tanımlar yapılmakla birlikte en geniş anlamıyla vergi harcaması; Devletin vergi indirimi, vergi istisna ve muafiyeti, vergi borcunun tecili (ertelenmesi), indirimli vergi oranı uygulanması, vergi mahsubu şeklindeki uygulamaları nedeniyle standart vergi sisteminde meydana gelen sapmalar sonucu meydana gelen kamu gelir kayıplarını ifade eder (HMB, 2018, s.8). Devlet tarafından vergi mükellefleri lehine bu şekilde sağlanan muafiyet, istisna ve indirimler kamu gelirlerinde oluşan kayıp nispetinde dolaylı olarak kamu harcamasına neden olmaktadır (Eker ve Bübül, 2013, s.61).

1.1.3. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması

Kamu harcamalarının belirli ölçütler esas alınarak sınıflandırılması; belirlenen ölçütler doğrultusunda aynı niteliğe sahip kamu harcamalarının, diğer harcama türlerinden ayrılması için gruplar haline getirilmesidir. Kamu harcamalarının sınıflandırılması hangi kaynakların nerelerde kullanıldığının bilinmesine ve bu harcamalar nedeniyle oluşan etkilerin belirlenmesine olanak sağlar (Özbaran, 2004. s.102).

Kamu harcamalarının sınıflandırılması, ekonomide uygulanacak maliye politikalarının belirlenmesi, kaynakların sektörler arasında tahsisi, bütçe yönetimi ve harcamaların etkinliğinin ölçülmesi açısından büyük öneme sahiptir.

Kamu harcamalarının sınıflandırma sistemi genellikle uygulanacak bütçeleme yaklaşımlarına göre belirlenir. Bu yaklaşımlar da genellikle kamu harcamalarının sınıflandırılmasında kaynakların kullanımını ve harcamaları gerçekleştirecek idari birimleri esas almaktadır (Richard ve Danial, 2001, s.121). Kamu harcamaları farklı amaçların gerçekleştirilmesi için çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir. Kamu giderlerinin çeşitli ölçütlere göre sınıflandırılmaya tabi tutulmasının faydaları şu şekildedir (Edizdoğan, vd., 2016, s.78-79):

- ✓ Kamu hizmetlerinin birbirine ağırlıklarının ve bu hizmetlere yapılacak harcamaların öncelik sırasının belirlenmesinde kolaylık sağlarlar.

- ✓ Bütçe hazırlayıcılarına gider bütçesinin hazırlık aşamasında yardımcı olurlar.
- ✓ Kamu idarelerinde plan ve bütçe ilişkisinde uyumu sağlayarak bütçe kaynaklarının neden sonuç ilişkisi kurularak kullanılmasına fayda sağlarlar.
- ✓ Kamu idarelerinin sunmuş oldukları hizmetler için yaptıkları giderlerin muhasebeleştirilmesine yardımcı olurlar.
- ✓ Kamusal faaliyetlerin ve hesapların denetim organlarınca denetlenmesinde kolaylık sağlarlar.
- ✓ Kamu harcamalarının milli ekonomi üzerinde oluşturacağı etkilerin belirlenmesinde ve maliye politikası uygulayıcılarının uygulayacakları politikaların sınırlarının belirlenmesinde önemli rol oynarlar.
- ✓ Kamu kesiminin en büyük gelir kaynaklarından biri olan vergilerin ödeyicisi konumunda bulunan mükelleflerin ödedikleri vergilerin kullanıldığı miktarları ve hizmetleri görmelerine imkan verirler.
- ✓ Dönemler itibariyle gerçekleşen kamu harcama istatistiklerinin teminini ve takibini kolaylaştırırlar.

1.1.3.1 Kamu Harcamalarının İktisadi Sınıflandırılması

Kamu kesimi, genel itibariyle milli ekonomi içindeki varlığını çeşitli alanlardaki kamusal ihtiyaçların karşılanması amacıyla gerçekleştirdiği kamu harcamaları yoluyla göstermektedir. Farklı alanlarda gerçekleştirilen bu kamu harcaması türlerinin ekonomi üzerindeki etkileri bakımından farklılık göstermesi diğer bir ifadeyle kamu harcamalarının homojenlik göstermemesi devlet faaliyetlerinin ekonomi üzerindeki etkilerinin belirlenebilmesi için kamu harcamalarının sınıflandırılması ihtiyacını doğurmuştur. İktisadi sınıflandırma böyle bir zorunluluktan doğmuştur.

İktisadi sınıflandırma kısaca kamu giderlerinin ekonomi üzerindeki etkileri bakımından tasnife tabi tutulması olarak tanımlanabilir (Eker ve Bübül, 2013, s.94). Çalışmanın bu kısmında iktisadi açıdan kamu harcamaları; reel harcamalar ve transfer harcamaları olarak incelenmiştir.

1.1.3.1.1. Reel Harcamalar

Reel kamu harcamaları, kamu kesiminin karşılığında mal veya hizmet alımı şeklinde gerçekleştirmiş oldukları giderlerdir. Yani bu giderler devlet ve diğer kamu kuruluşlarının tüketim harcamalarıdır. Reel kamu harcamaları, tanımlamadan da anlaşılacağı üzere karşılıklıdır. Kamusal ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yapılan reel harcamalar ile kamu kesimi piyasadan mal, hizmet, eşya, işgücü satın alarak toplam talep ve üretim düzeyini doğrudan etkilemekte ve üretim faktörlerine ise doğrudan veya dolaylı bir şekilde sahip olmaktadır. Reel kamu harcamalarının bu özelliği ekonomide yaşanan deflasyonist dönemlerde durgunlukla mücadele etmek için toplam talebin canlandırılmasında, bu harcamaları etkin bir iktisat politikası aracı yapmaktadır (Erdem, vd., 2009, s.47).

Reel kamu harcamalarının iktisadi yönden özelliği milli gelir üzerinde etkisinin bulunması ve dolayısıyla da geliri oluşturan unsurlardan biri olmasıdır. Tüketim ve yatırım harcamaları yoluyla reel kamu harcamalarının artışı ile devlet ekonomide yeni gelir akımlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Devletin bu harcamalar karşılığında piyasadan satın aldığı üretim faktörleri sahiplerine yaptığı ücret, faiz, rant, kar adı altındaki ödemeler milli gelir muhasebesinde dikkate alınan unsurlardır. Devlet reel harcamalar karşılığında satın aldığı üretim faktörlerini bir araya getirerek üretim organizasyonu gerçekleştirirse üretilen nihai mal ve hizmetler Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) hesaplamasına dahil edilir. Bu durumda devlet üretim faaliyetini kamu ekonomisinde gerçekleştirerek reel kamu harcamaları karşılığında üretim faktörlerini dolaysız bir şekilde elde etmiş olmaktadır. Devletin piyasada özel teşebbüslerce üretilmiş nihai mal ve hizmetleri satın alması durumunda ise üretim faktörleri satın alınan mal ve hizmetin içerisinde dolaylı bir şekilde elde edilmiş olur. Bu durumda üretim faaliyeti piyasa ekonomisinde gerçekleşirken tüketim faaliyeti kamu ekonomisinde gerçekleşmektedir. Her iki reel kamu harcaması usulünde de ekonomide yeni gelir akımları ortaya çıkarak üretim ve tüketim faaliyetleri uyarılmakta ve yapılan harcamalar GSMH hesaplamasına dahil edilmektedir (Eker ve Bübül, 2013, s.95).

Reel harcamalar başlığı altında cari harcamalar ve yatırım harcamaları olarak sınıflandırılan her bir harcama türü ayrı başlıklar halinde aşağıda açıklanacaktır. Ancak kamu harcamaları cari ve yatırım harcamaları şeklinde sınıflandırılırken bu harcama

türleri arasında tartışmayı önleyecek şekilde kesin kurallar belirlemek güçtür. Ekonomi yazınında cari harcamalar, faydaları gerçekleştirildiği yılda tükenen harcamalar olarak nitelendirilse de bazı cari harcamaların faydası gerçekleştikleri bütçe dönemini aşmaktadır. Örneğin eğitim ve sağlık hizmetleri için gerçekleştirilen kamu harcamaları, cari harcamalar olarak anılsalar da bu harcamaların faydaları ait oldukları bütçe dönemini aşmaktadır. Üretim kapasitesini artırmaya yönelik yatırım harcamaları gerçekleştirilirken cari harcamalara da ihtiyaç duyulduğundan, cari harcamaların üretim kapasitesi üzerindeki dolaylı etkisi yadsınamaz. İç ve dış güvenliğin sağlanmasına yönelik cari harcamaların üretim faaliyetleri üzerindeki etkisi bu duruma örnek verilebilir (Edizdoğan, vd., 2016, s.89).

1.1.3.1.1.1. Cari Harcamalar

Tüketim harcaması olarak da adlandırılan cari harcamalar nitelik olarak her yıl tekrarlanma eğilimi gösteren, faydaları harcamanın gerçekleştiği bir yıllık bütçe dönemi ile sınırlı olan en fazla bir yıl içerisinde bir veya birkaç kez kullanılabilen mal ve hizmetlere yönelik harcamalardır (Erginay, 2010, s.192).

Kamu kurumlarının kira, aydınlatma, ısıtma giderleri, demirbaş alımları, personel giderleri, küçük bakım ve onarım giderleri kırtasiye vb. harcamalar cari harcamalara örnek olarak gösterilebilir (Bilici, 2013, s.35).

Kamu harcamalarının kesin kurallar belirlenmek suretiyle cari veya yatırım harcaması şeklinde birbirinden ayırt edilmesi çok da mümkün değildir. Örneğin bir kısım cari harcamalarının faydası, harcamanın gerçekleştiği bütçe dönemini aşarak birden fazla yıla yaygın bir şekilde etkisini devam ettirebilmektedir (Edizdoğan, vd., 2016, s.89).

Cari harcamalar yapısı itibarıyla üretime katkıda bulunmayan faydası en çok bir yıllık dönem ile sınırlı olan harcamalardır. Fakat cari harcamalar içerisinde yer alan ve kalkınma carisi adı verilen harcamalar, diğer cari harcamalardan farklı olarak üretime katkıda bulunan ve faydası bir yılı aşan harcamalardır. Genellikle eğitim ve sağlık gibi beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik alanlarda görülen bu harcamalara: öğretmen maaşı, hastane için yatak alımı, doktor maaşı, okul ısınma, aydınlatma gibi giderler örnek verilmektedir. Yarı kamusal mal ve hizmetler olarak nitelendirilen eğitim ve sağlık harcaması kalemleri, devlet tarafından karşılandığı takdirde faydasının uzun sürmesi ve

her yıl ya da yılda birkaç kez tekrarlanması bakımından kalkınma carisi olarak adlandırılmaktadır (Kalenderoğlu, 2005, s.45).

1.1.3.1.1.2. Yatırım Harcamaları

Yatırım harcamaları verimliliği artıran, üretim düzeyinde artış sağlayan, nitelik bakımından dayanıklı olan ve faydası yıllar boyunca devamlılık sağlayan mal ve hizmetlere yapılan kamu harcamalarıdır (Gürsoy, 1980, s.132).

Başka bir tanıma göre sermaye stokunda ortaya çıkan değişikliklerin zaman içerisindeki toplamını ifade eden harcamalardır. Yatırım harcamalarının etkisi, kısa dönemde talep artışlarına neden olurken; uzun dönemde ise kapasite artışı şeklinde kendisini göstermektedir. Kısa dönemde enflasyonist etki yaratan yatırım harcamaları, uzun dönemde toplam arzın artmasını sağlayarak bu enflasyonist etkinin yavaşlamasını sağlamaktadır (Özbaran, 2004, s.115-138).

Yatırım harcamaları hem GSYİH'nin hem de kamu sektöründeki sermaye stokunun artmasına katkıda bulunmaktadır. Bu sebeple yatırım harcamaları, ülke ekonomisi üzerinde; toplam talebin artırılması ve ekonomik büyüme anlamında olumlu etkiler yaratmaktadır (Ulutürk, 1998, s.115-116). Bu kapsamda kamu kesimi tarafından gerçekleştirilen etüt proje giderleri, yapı tesis giderleri, büyük onarım giderleri, taşıt alımı şeklindeki kamu harcamaları yatırım harcamalarına örnek olarak verilebilmektedir (Bilici, 2015, s.35).

Yatırım harcamaları sermaye teşkili için yapılan harcamalar olarak da adlandırılmaktadır. Üretimin ve ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için gerekli alt yapı hizmetlerine yönelik sabit sosyal sermaye yatırımları gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler için büyük öneme sahiptir. Az gelişmiş ülkelerde sermaye birikimi yetersizdir ve bu ülkeler yoksulluğun kısır döngüsüyle karşı karşıyadırlar. Ayrıca bu ülkelerde gelir düzeyi düşük, buna bağlı olarak da tasarruf düzeyi düşük olduğu için yatırım harcamaları yetersiz düzeyde gerçekleşmektedir. Az gelişmiş ülkelerdeki ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi ve yoksulluk kısır döngüsünün aşılabilmesi için milli gelir ve üretim kapasitesini artırıcı yönde etkisi olan kamu yatırım harcamalarına ağırlık verilmesi ve kamu harcamaları yoluyla sermaye birikiminin desteklenmesi

gerekmektedir. Bu konuda öncelikli olarak yatırım harcaması olarak nitelendirilebilecek harcama türleri belirlenmelidir (Erdem, vd., 2009, s.52-53).

1.1.3.1.2. Transfer Harcamaları

Pigou (1947) tarafından ekonomi literatürüne kazandırılan bir kavram olan transfer harcamaları, karşılığında herhangi bir mal veya hizmet elde edilmeksizin mali, ekonomik, sosyal nedenlerle belirli kişilerin, ailelerin veya sosyal grupların satın alma güçlerini artırılmasına yönelik harcamalardır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere bu harcamalar reel kamu harcamalarının aksine kamu kesimi tarafından üretim faktörü satın alınmaksızın karşılıksız olarak gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle transfer harcamalarının milli gelir üzerinde doğrudan bir etkisi yoktur. Bu kapsamda gerçekleştirilen kamu harcamaları milli gelir muhasebesinde dikkate alınmamaktadır. Şayet transfer harcamaları yoluyla kendilerine karşılıksız ödeme yapılanlar tarafından bu ek satın alma gücü tüketim harcaması şeklinde kullanılırsa bu durum milli gelirde dolaylı bir şekilde artışa neden olur ve bu şekilde gerçekleşen tüketim harcamaları milli gelir hasaplamalarında dikkate alınır (Erginay, 2010, s.189).

Emeklilere, gazilere yapılan aylık ödemeler; düşük gelirli, işsiz, dul, yetim, engelli, yaşlı, öğrenci bireylere yönelik sosyal yardımlar; devletin iç ve dış borçlarına ilişkin faiz ödemeleri; üretici ve tüketici birimleri korumaya yönelik sübvansiyon uygulamaları, tarımsal desteklemeler, vergi iadeleri; dış ülkelere yapılan karşılıksız yardımlar, mahalli idarelere, özel bütçeli kuruluşlara, düzenleyici denetleyici kurumlara, sosyal güvenlik kurumlarına, kamu iktisadi teşebbüslerine bütçe açıklarının finansmanı gibi amaçlarla karşılıksız olarak genel bütçeden yapılan transferler, Türkiye’de gerçekleşen transfer harcamalarına örnek olarak verilebilir (Bilici, 2015, s.35-36; Edizdoğan, vd., 2016, s.92).

1.1.3.2. Kamu Harcamalarının İdari (Organik) Sınıflandırılması

Kamu kurum ve kuruluşlarının yaptıkları harcamaların, idari yapıya uygun şekilde sınıflandırılmasına dayanan idari sınıflandırma, harcama yeri ve miktarları hususunda bilgi verme amacı taşımaktadır. İdari sınıflandırma, koordinasyon ve iş bölümü sağlanmasında ve ayrıca idari yapının düzenlenmesinde yararlı olmaktadır (Eker ve

Tüğen, 1994, s.81). Kamu harcamalarının idari sınıflandırılmasında esas alınan kamu idareleri ülkede uygulanmakta olan hukuk sistemine göre kurulduğundan bu sınıflandırma türü hukuki sınıflandırma olarak da adlandırılmaktadır (Eker ve Bübül, 2013, s.86). Sayıştay, Yargıtay, Anayasa Mahkemesi, Cumhurbaşkanlığı gibi kurumların, tüm bakanlıkların bütçeleri idari sınıflandırmaya örnek olarak verilebilir. Bu sınıflandırma türünde kamu harcamaları devleti oluşturan üst düzey kuruluşlar bazında ayrıştırılmaktadır. Kamu harcamalarının idari birimler esas alınarak sınıflandırılmasının faydaları şu şekilde sıralanabilir (Erdem, vd., 2009, s.45);

- ✓ Gider bütçelerinin hazırlık aşamasında gider tahminleri yapılırken her bir bakanlık bünyesinde yürütülen çeşitli kamu hizmetleri ayrı ayrı değerlendirilir.
- ✓ İdari sınıflandırma kapsamında yer alan tüm kamu idarelerinin kendilerine özgü bütçeleri vardır. Bu idareler bütçeleriyle kendilerine tahsis edilen ödeneklerin kullanımı bizzat kendileri gerçekleştirirler.
- ✓ Kamu idareleri harcamalarını yaparken harcama türüne göre farklılık gösteren yöntemler uygulanır.
- ✓ İdari sınıflandırma sayesinde her bir idari birimin bütçelerine ilişkin uygulama sonuçları birbirinden bağımsız olarak ayrı denetlenebilir.
- ✓ Devlet muhasebesi her bir idari birimin bütçesi esas alınarak düzenlenir.

İdari ayrıma göre sınıflandırma, kamu harcamalarını yapan dairelerin idari yapılanmasına göre yapılmakla birlikte, zaman ve mekâna bağlı olarak değişkenlik gösterebilen sınıflandırma türüdür. Bu durum ise aynı kurumun belli zaman aralıkları dâhilinde incelenmesini ve uluslararası karşılaştırma yapılmasını zorlaştırmaktadır. İdari sınıflandırmada karşılaşılan bu ve benzeri zorluklar dolayısıyla günümüzde bu sınıflandırmanın yerini fonksiyonel sınıflandırma almış bulunmaktadır (Türk, 2005, s. 52-53).

1.1.3.3. Kamu Harcamalarının Fonksiyonel Sınıflandırılması

Günümüzde idari sınıflandırmanın yerini alan fonksiyonel sınıflandırmada esas alınan temel nokta kamu harcamasını yapan birim değil, yapılan kamu hizmetinin niteliğidir. Fonksiyonel sınıflandırmada, kamu ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yürütülen kamu hizmetleri ile bu amaca yönelik yapılan kamu harcamaları arasında net

bir bağ bulunmaktadır (Edizdoğan, 2008, s.77). Yürütülen kamu hizmetlerinin mahiyeti esas alınarak yapılan fonksiyonel sınıflandırma ile kamu kaynaklarının etkin bir biçimde kullanılması, kamu hizmetinin tek elden ve düzenli şekilde yürütülmesi, kamu hizmetinin eksiksiz ve sorunsuz şekilde yürütülmesi açısından yadsınamayacak kadar çok fayda sağlamaktadır (Deyneli, 2010, s.15).

Türkiye’de bazı kamu hizmetleri birden fazla kamu idaresi tarafından arz edilmektedir. Örneğin eğitim hizmetlerinin yürütülmesi genel itibariyle Milli Eğitim Bakanlığının sorumluluğunda ise de bu bakanlığın yanı sıra Milli Savunma Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı’na ait eğitim kurumlarında da eğitim faaliyetleri yürütülmektedir. İdari sınıflandırmanın aksine fonksiyonel sınıflandırmada, kamu harcamaları harcamayı yapan birimden ziyade sunulan hizmet fonksiyonu ölçü alınarak ayrıştırıldığından farklı kamu idareleri tarafından gerçekleştirilen aynı nitelikteki kamu hizmetlerine yapılan tüm harcamalar bir hizmet fonksiyonu altında bütçede toplanmaktadır. Bu sayede kamu hizmetlerinin kamu kesimine toplam maliyeti bütçe aracılığıyla belirlenmektedir. Kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırılmasını faydaları şu şekilde sıralanabilir (Erdem, vd., 2009, s.45);

- ✓ Kamu idarelerince yürütülen hizmetlerin kamu sektörüne maliyetinin ne olduğu kolay bir şekilde belirlenir.
- ✓ Gider bütçeleri hazırlanırken bir önceki yıl bütçe gerçekleştirmeleri esas alındığından fonksiyonel sınıflandırma ile hizmet maliyetlerinin belirlenmesi daha doğru gider tahminleri yapılabilme olanağı sağlar.
- ✓ Bütçe kaynaklarının hizmet fonksiyonları arasında paylaşılması sosyal faydanın maksimumu ilkesinin gerçekleşmesine katkıda bulunur.
- ✓ Gerçekleşen harcama ile elde edilen faydanın karşılaştırılmasına imkan verir.
- ✓ Sunulan hizmetlerin kamu sektörüne toplam maliyetinin ne olduğu fonksiyonel sınıflandırma ile kolaylıkla belirlenebildiğinden bu sayede hizmetlerin birim maliyetleri de hesaplanabilmektedir.

Kamu harcamaları; genel hizmetler, ekonomik hizmetler ve sosyal hizmetler şeklinde üç ana başlıkta değerlendirilmektedir (Edizdoğan, 2008, s.79). Genel idareye yönelik olarak kamu kuruluşlarınca gerçekleştirilen harcamalar, genel hizmet harcamaları olarak adlandırılmaktadır (Özbaran, 2004, s.127). Bu harcamalar savunma, genel yönetim ve yargı gibi devlet düzeninin sağlanması için gerekli olan hizmetleri yerine getirmek için

yapılan harcamalardır. Ekonomik hizmet harcamaları ise, öncelikle ekonomideki dinamikleri harekete geçiren, hammadde ve altyapı gereksinimlerini karşılayarak kişilere dolaylı yollardan yarar sağlayan harcamalardır. Ekonomik hizmet harcamalarında, maliyetler düşmekte ve tüketiciler bu durumdan dolaylı olarak faydalanmaktadır. Bu hizmetler, her türden sanayi girişiminin gerçekleştirilmesi ve devamlılığının sağlanmasını içermektedir. İthalat ve ihracat dâhil olmak üzere ekonomik piyasanın tümü, genel ticari faaliyetler, finans sektörü, tüm çalışma politikalarının idaresi, patent ve markaların sevk ve idaresi, enerji, tarım, madencilik, ulaştırma, inşaat, imalat ve iletişim gibi ekonominin lokomotif sektörlerine yapılan harcamalar, fonksiyonel sınıflandırma kapsamında yer almaktadır. Sosyal hizmet harcamaları topluma ve kişilere fayda sağlayan hizmetlerdir. (Celebcioğlu, 2011, s.9).

1.1.3.3.1. Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri

Ülkedeki düzeni yakından ilgilendiren adalet ve yargı, hukuk devleti ilkesinin gerçekleştirebilmesi için oldukça önem verilmesi gereken hizmetlerdir. Hukuk devleti olmanın ön şartı yargı kuruluşlarının bağımsızlığının ve güvenilirliğinin tesis edilmesidir. Tüm kanunların tarafsız bir şekilde uygulanması ve anayasaya uygunluğunun denetlenmesi için, yargının bağımsız olması ve iyi işlemesi gerekmektedir. Bu hizmetlerin iyi işleyebilmesi için bütçede yeteri kadar ödenek ayrılması şarttır (Mere, 2006, s.57).

Kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerinin güvenlik hizmetleri kapsamında; genel güvenlik hizmetleri, adli güvenlik hizmetleri, trafik güvenliği hizmetleri, kurumsal güvenlik hizmetleri yer almaktadır. Bunların dışında muvazzaf ve yardımcı itfaiye birimlerinin ve kamu kuruluşlarına ait diğer yangından korunma ve yangın söndürme hizmetlerinin yürütülmesi; yangından korunma ve yangınla mücadele eğitim programlarının yürütülmesi ya da desteklenmesi hizmeti yangından korunma hizmetleri kapsamında yer almaktadır. Aynı şekilde mahkeme hizmetleri, kamu düzeni ve güvenliğine ilişkin araştırma ve geliştirme hizmetleri de kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri kapsamında değerlendirilmektedir (Analitik Bütçe Sınıflandırmasına İlişkin Rehber, 2019).

1.1.3.3.2. İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri

Altyapı yatırımları, çoğunlukla devlet tarafından gerçekleştirilmektedir. Bunun sebebi ise altyapı yatırımlarının sosyal faydasının, özel faydadan daha yüksek olmasıdır. Üretime doğrudan katkıda bulunmayan altyapı harcamaları, üretim faktörlerinin verimliliği ile sosyal faydalarını artırıcı özellik taşımaktadır. Karayolları, hava yolları, demir yolları, limanlar, enerji, sulama ve telekomünikasyon gibi yatırımlar, altyapı yatırımlarına iyi birer örnektir. Özetle, ekonomide üretim imkânlarının oluşturulması ya da geliştirilmesini sağlayan tüm bileşenler, altyapı yatırımları içerisinde yer almaktadır. Bu sebeple altyapı yatırımları, ekonomide yapılacak olan yatırımlara yön vererek bu yatırımların verimliliklerinin artırılmasına katkıda bulunmaktadır (Ulutürk, 1998, s.183).

İskan ve toplum refahına yönelik hizmetler ülke çapında sürdürülebilir yerleşme, kentleşme ve güvenli yapılaşmayı temin etmek üzere; planlama, projelendirme, yapı ve uygulamalarıyla ilgili kural ve standartları oluşturma, yapım hizmetleri ile afetlere yönelik hizmetleri yerine getirme, ya da gerektiği şekilde yerine getirilmesini güvence altına alma şeklinde tanımlanabilir. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere iskan ve toplum refahına yönelik hizmetler, bütün topluma hizmet amacı taşırlar ve bu nedenle de yüksek bir sosyal niteliğe sahiptirler. Sosyal dışlanmanın aşılması açısından bu tür hizmetler büyük önem taşır (Erdoğan, 2008, s.33). T.C Anayasası'nın 57. Maddesinde de “Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde konut ihtiyacı karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler” denir. Böylece devletin iskan ve toplum refahı hizmetleri sunmadaki görevi vurgulanmaya çalışılmıştır.

1.1.3.3.3. Eğitim Hizmetleri

Bir ülkenin ekonomik ve sosyal açıdan kalkınabilmesi için eğitilmiş insanlara gereksinim vardır. Eğitim hizmeti, kişinin gelişmesi ve ülke ekonomisine her açıdan katkı sağladığı için devlet bu hizmeti vermek zorundadır (Ortaç, 2003, s.1).

Bir ülkenin kalkınmasında ihtiyaç duyulan insan gücünün yetiştirilmesi, farklı alanlarda uzmanlaştırılması bunun yanı sıra tüketen değil de üreten bir toplum oluşturulabilmesi ancak eğitim sayesinde gerçekleştirilebilmektedir. Bu nedenle eğitim gün geçtikçe ekonominin temel yatırımlarından birisi olmuştur (Gedikoğlu, 2005, s.13).

Eğitim sadece ülkemizin ekonomik açıdan büyümesine yol açmaz bunun yanında refah artışına, toplumsal gelirin adaletli dağılımına, teknolojik gelişmelere insanların daha kolay adapte olmasına, toplumsal değişimin sağlanmasına böylelikle insanların daha sosyal bir yapıya kavuşmasına yardımcı olur (Taş ve Yenilmez, 2008, s.29).

Ülkemizde eğitim sektörü en fazla istihdama sahiptir. Bu istihdam sadece öğrenci ile sınırlı kalmamış öğrenciye ek olarak öğrenci aileleri de büyük bir kesimi oluşturmaktadır (Özbaran, 2004, s.129).

Ülkemizde eğitime verilen değer sürekli artma eğilimindedir. Eğitim sayesinde çok karmaşık gibi görünen şeyler bile daha kolay bir şekilde yapılmaktadır. Özellikle yönetim anlayışındaki ve üretim anlayışında meydana gelen gelişmeler yapılan işleri daha kolay hale getirmiştir. Bu sayede işgücünün önemi azalsa da mesleğinde uzmanlaşmış işgücünün önemi daha çok artmış ve bu durum da eğitimin ne derece önemli olduğunu göstermiştir. İşinde uzman ve kaliteli işgücünün artması ile ülkenin iktisadi büyümesi gerçekleşmekte ve ortaya çıkan yeniliklere çok daha kolay ve hızlı bir şekilde adapte olunmaktadır. Gerçekleştirilen yenilikler eskiye oranla daha karlı iş alanları ortaya çıkarmaktadır. Nitelikli işgücü sayesinde üretim artışı hem daha kolay, kısa sürede hem de kaliteli bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Bu durum ise ülke kalkınmasına pozitif etki etmektedir (Söylemez, 2004 s.64).

1.1.3.3.4. Genel Kamu Hizmetleri

Genel hizmet harcamaları, yasama ve yürütme faaliyetlerini yerine getirmek amacıyla kurum ve kuruluşların yaptığı harcamalardır. Söz konusu kurum ve kuruluşlar: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, TBMM, Türkiye Cumhuriyeti Danıştay Başkanlığı, Türkiye Cumhuriyeti Sayıştay Başkanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı, Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanlığı'dır (Ulutürk, 1998, s.202; 2019 Bütçe Gerekçesi, s.78). Söz konusu kurumların görevlerini icra ederken yaptıkları harcamalar, genel hizmet harcamalarını oluşturmaktadır.

1.1.3.3.5. Sağlık Hizmetleri

Kişilerin çalışma hayatının verimliliğine doğrudan etki eden sağlık hizmetleri, bir ülkenin kalkınmasında göz önünde bulundurulması gereken en önemli kıstaslardandır. Yapılan sağlık harcamaları hem kişilere istihdam alanı yaratmakta hem de çalışanların verimliliğinin artmasına yardımcı olmaktadır. Böylelikle, sosyokültürel alanlarda yapısal değişimin gerçekleşmesi ve üretimin artmasına katkıda bulunmaktadır. Sağlık hizmetinin sosyoekonomik etkilerinin ölçülmesi zor olsa da bu hizmetlerin gelişmesi, çalışma esnasında meydana gelen zaman kayıplarını minimize etmekte, çalışma şartlarının iyileşmesine katkıda bulunmakta ve işgücü verimliliğinin artmasını sağlamaktadır (Gümüş, 2005, s.31-32).

Ülkelerin gelişmişlik seviyeleri arttıkça, sağlık hizmetlerine ayrılan kaynaklar da artmaktadır. Özellikle eğitim ve sağlık hizmetlerinin artması, bir ülkenin gelişmişlik göstergelerinin en temel iki bileşenidir. Buradan da anlaşılabacağı üzere ülkelerin içinde bulunduğu politik ve toplumsal yapı, sağlık sistemi ve harcamalar üzerine doğrudan etkilidir (Belek, 1997, s.141-148).

1.1.3.3.6. Savunma Hizmetleri

Savunma harcamaları, ülkelerin güvenliğini sağlamak amacıyla yaptığı harcamalardır. Savunma harcamalarının ne boyutta olacağının belirlenebilmesi için, savunma gereklerinin iyi şekilde tespit edilmesi gerekmektedir. Ülkenin dış politika tercihleri, jeopolitik yapısı, ülkelerarası bağlantıları, bütçe imkânları, ekonomik ve teknolojik yapısı gibi faktörler, savunma harcamasına doğrudan etki etmektedir. Savunma harcamalarının büyük bölümünü, Milli Savunma Bakanlığı'nın bütçesi oluşturmaktadır (Güner, 2002, s.86; Ulutürk, 1998, s.182).

Askeri savunma hizmetleri kara, deniz, derin deniz, hava ve uzay savunma kuvvetlerinin yönetilmesini; mühendislik, ulaşım, haberleşme, istihbarat, personel ve diğer savaş dışı savunma kuvvetlerinin yönetilmesini; savunma kuruluşlarının yedek ya da yardımcı güçlerinin yönetimi, desteklenmesi ve denetlenmesini, teçhizat, yapılar, erzak, vs. sağlanmasını kapsamaktadır (Analitik Bütçe Sınıflandırmasına İlişkin Rehber, 2019).

1.1.3.3.7 Çevre Koruma Hizmetleri

İnsanların ve dünyadaki tüm varlıkların yaşamlarını sürdürebilmesi için ve ekolojik denge ile doğanın korunması için olmazsa olmaz koşullardan biri de çevrenin korunmasıdır. Bugün çevreyi korumak için gerekli önlemler alınmadıkça, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması olanaksız görünmektedir (Uyduranoğlu, 2005, s.63).

Çevre sorunları ağırlaştıktan sonra alınacak tedbirler çoğu kez çevre kirlenmesini ve tahribatını baştan önlenmeye kıyasla daha çok maliyetlidir. Kaldı ki, kimi zaman ortaya çıkan sorunları çözmek tamamen mümkün olmamaktadır. Çevreyi korumak amacıyla yapılan harcamaların ülke ekonomisine çok önemli yararlar sağlayacağı kesindir. Çevre kirliliğine yol açacak etkenler ortadan kaldırılarak ve bunun için gerekli harcamalar yapılarak sadece çevreye değil aynı zamanda insan sağlığına, ekolojik dengeye, daha az enerji sağlanarak yapılabilecek uygulamalara katkı sağlayarak toplumsal fayda sağlanmaktadır. Bu yüzden devletin çevre koruma hizmetlerine önem vermesi gerekir (Erdoğan, 2008, s.32).

1.1.3.3.8. Ekonomik İşler ve Hizmetler

Analitik bütçe sınıflandırılmasına göre: tarım, ormancılık, balıkçılık, avcılık, madencilik, imalat ve inşaat, ulaşım, iletişim, turizm gibi ekonomik faaliyet alanlarında kamu kesimi tarafından gerçekleştirilen hizmetler ekonomik işler ve hizmetler grubu kapsamında yer almaktadır.

Hayvancılık alanında sunulan hizmetler dahil olmak üzere tarım arazilerinin korunması, tarımda makineleşme ve sanayileşmeye ilişkin reformlar, sulu tarıma yönelik gerekli sistemlerin inşa edilmesi ve bu alanda çiftçilere sağlanan hibe ve krediler, tarım ürünü fiyatlarının düzenlenmesi ve çiftçilerin tarımsal gelirlerinin iyileştirilmesine ilişkin düzenlemeler, çiftçilere yönelik veterinerlik hizmetleri, bazı tarım ürünlerinin üretiminin teşvik edilmesi ve kısıtlanması için yapılan ödemeler ile çiftçilere yapılan tarımsal destekleme ödemeleri gibi hizmetler tarım hizmetleri alanında gerçekleştirilen hizmetlere örnek olarak verilebilir (Analitik Bütçe Sınıflandırmasına İlişkin Rehber, 2019).

Ormanlık alanların muhafaza edilmesi, genişletilmesi ve rasyonel kullanılması, ormanlar aracılığıyla gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlerin denetimi, ağaç kesme izinlerinin verilmesi, ağaçlandırma faaliyetlerinin yürütülmesi, ormanların yangından

korunmasına yönelik gerekli önleyici tedbirler alınması, yangın durumunda söndürme hizmetleri verilmesi, orman işletme müdürlüklerince gerçekleştirilen hizmetlerin desteklenmesi, ormancılık sektörünün desteklenmesine yönelik hibeler ve kredi destekleri, ormancılık faaliyetlerine ilişkin istatistiki verilerin derlenmesi gibi hizmetler ormancılık hizmetleri kapsamında gerçekleştirilen hizmetlerdir. Maden ocaklarının işletilmesi ve idaresine ilişkin hizmetler, maden rezervlerinin bulunması, muhafaza edilmesi ve rasyonel kullanımı, çıkarılan madenlerin işlenmesi ve pazarlanması, madencilik sektörü ile ilgili istatistiki verilerin derlenmesi, madencilik sektörüne yönelik hibeler ve kredi destekleri bu alanda verilen izinler, madenlerin iş sağlığı ve güvenliği yönünden denetlenmesi gibi hizmetler madencilik alanındaki hizmetlere örnektir (Analitik Bütçe Sınıflandırmasına İlişkin Rehber, 2019).

İmalat sanayinde gerçekleştirilen üretim faaliyetlerinin iyileştirilmesi ve genişletilmesine ilişkin hizmetler, bu sektördeki organizasyonların kurulmasına, işletilmesine ilişkin gerekli düzenlemelerin yapılması ve bu işletmelerin teftiş edilmesi, bu alanda faaliyet gösteren dernekler ile imalat işletmeleri arasında koordinasyonun sağlanması, imalat işleri ve üretilen ürünler ile ilgili istatistiki verilerin derlenmesi, imalat sektörüne yönelik hibeler ve kredi destekleri, inşaat sektöründeki faaliyetlerin denetlenmesi, bu alanda uygulanacak asgari standartların belirlenmesi, inşaat işleri ile ilgili istatistiklerin derlenmesi, yapı yapma izin belgelerinin verilmesi, inşaat alanlarının iş sağlığı ve iş güvenliği yönünden denetlenmesi gibi hizmetler imalat ve inşaat işlerine yönelik hizmetler kapsamında yer almaktadır (Analitik Bütçe Sınıflandırmasına İlişkin Rehber, 2019).

Yeni otoyol, şehir içi yollar, köprü, tünel, terminal, vb. taşıma tesislerinin inşa edilmesi veya mevcut tesislerin bakım ve onarımının yapılması, işletilmesi, teftiş edilmesi, teşebbüs şeklinde olmayan karayolu taşıma ağının kurulması, karayolu yapım ve onarımı ile ilgili faaliyetlere ilişkin istatistiki verilerin tutulması, yol taşıma tesislerin inşasını, bakım ve onarımını teşvik etmek amacıyla verilen kredi ve hibeler, yük ve yolcu taşımacılığında uyulacak kuralların belirlenmesi, su yolu taşımacılığı sisteminde kullanılacak tesislerin (liman, rıhtım, köprü vb.) inşa edilmesi, bakımı ve işletilmesi, denetlenmesi, bu kapsamda verilen kredi ve hibeler, teşebbüs şeklinde olmayan su yolu taşıma ağının kurulması, demiryolu ağının genişletilmesi, bakım ve onarımı, yapım ve bakım işlemlerinin teftiş edilmesi, bu ulaşım sistemindeki tesislerin yapımını, bakımını

ve yenilenmesini desteklemek üzere verilen kredi ve hibeler, havayolu taşımacılığında kullanılan tesislerin (hava alanı, hava kontrol merkezleri, pist vb.) kurulması, bakımı, işletilmesi, teftiş edilmesi, uygulanacak kuralların düzenlenmesi, bu alanda yeni tesislerin inşa edilmesini teşvik etmek üzere kredi ve hibeler verilmesi gibi hizmetler ulaşım hizmetleri kapsamında sunulan hizmetlere örnek verilebilir (Analitik Bütçe Sınıflandırmasına İlişkin Rehber, 2019).

Posta telefon telgraf gibi haberleşme ağlarının kurulması, geliştirilmesi ve işletilmesine ilgili hizmetler, bu alandaki istatistiki verilerin tutulması, uygulanacak fiyat tarifelerinin belirlenmesi, haberleşme ağının genişletilmesi ve yeni haberleşme sistemlerinin kurulmasını teşvik etmek amacıyla verilen hibeler ve krediler iletişim hizmetleri kapsamında sunulan hizmetlerdendir. Turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi, ülkedeki turistik mekanların tanıtılması, taşımacılık, otel ve lokantaların işletilmesi ile turizm faaliyetlerinden fayda sağlayan diğer sektörler arasında koordinasyonun sağlanması, ülke içinde veya yurt dışında turizm bürolarının işletilmesi, bu bürolar aracılığıyla tanıtımlar yapılması, kampanyalar düzenlenmesi, turizm faaliyetleri ile ilgili istatistiki verilerin derlenmesi gibi hizmetler turizm hizmetleri kapsamında gerçekleştirilmektedir (Analitik Bütçe Sınıflandırmasına İlişkin Rehber, 2019).

1.1.3.3.9. Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri

Dinlenme, kültür ve din hizmetlerinin kapsamına bireysel ve toplumsal moral hizmetleri girmektedir. Bireylerin boş zamanlarını değerlendirmek, yaşamlarını kendileri için yararlı ve doyurucu bir biçimde sürdürmek sosyal gereksinimleri arasında yer almaktadır (Erdoğan, 2008, s.33). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 22-27. Maddeleri, insanların bir toplum içinde yaşamaktan kaynaklanan haklarına ilişkindir. Bu maddelerde her insanın “çalışmaya”, “dinlenmeye”, “eğlenmeye”, ve “toplumun kültürel yaşamına serbestçe katılmaya” hakkı olduğu ifade edilir. T.C. Anayasası'nın 17. Maddesinde de “Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir” denilmektedir.

1.1.3.3.10 Sosyal Güvenlik Sosyal Yardım Hizmetleri

“Sosyal Güvenlik” insanlara bugün ve gelecekte bireyin çalışma koşullarını yitirmesi halini de kapsayacak şekilde çeşitli risklere karşı yaşamını sürdürebileceği sürekli bir gelir güvencesinin sağlanmasıdır. Sosyal güvenliğin gelişimi iş kazası, meslek hastalıkları ve analık sigortaları ile başlamış, daha sonra diğer hastalık, maluliyet, yaşlılık, ölüm ve işsizlik sigortası hakları kazanılmıştır (Kızılot, 2008, s.24).

Sosyal güvenlik, bir toplum içinde yaşayan herkes için çok önemli bir gereksinimdir. Bu ihtiyaç tarih boyunca hem devlet hem de sivil bazı toplum kuruluşları tarafından karşılanmaya çalışılmıştır. Sosyal güvenlik sistemleri, yoksulluğu ve gelir dağılımındaki eşitsizliği önlemede ve toplumsal huzuru sağlamada çok önemli özelliğe sahiptir. Devletin gelir dağılımını düzeltmek ve yoksulluğu önlemek amacıyla kullandığı en önemli araç sosyal güvenlik harcamalarıdır (Kirmanoğlu, 2007, s.207).

Günümüzde geçerli olan T.C. Anayasası’nda Sosyal Güvenlik Hakkı ve Sosyal Güvenlik Bakımından özel olarak korunması gereken tedbirler olmak üzere iki önemli madde vardır. Bunlara ilişkin T.C. Anayasası’nın 60 ve 61. Maddeleri Sosyal Güvenlik Hakkı ile ilgili olmakla beraber bu maddelerde herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu, devletin bu güvenliği sağlayacak tedbirleri ve teşkilatı kurmakla yükümlü olduğu, devletin sosyal yardımlar doğrultusunda yaşlılık, malullük, emeklilik, korunma ve bakıma muhtaç çocuklara yardım gibi konularda sosyal güvenlik bakımından özel korunması gereken bireyler için gereken tedbirleri alması gerekmektedir.

Sosyal güvenlik sistemi üç temel sistemi içine alan bir üst başlık olarak düşünülebilir. Bunlar sırasıyla emeklilik sigortası sistemi, sağlık sigortası sistemi, sosyal yardım sistemidir. Emeklilik sigortası ve sağlık sigortası sigortacılık ilkeleriyle çalışırken sosyal yardımlar ise devletin gelir bakımından düşük seviyede olanlara ayni veya nakdi olarak yaptığı yardımlar şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda yer alan sosyal yardımlar devletin en önemli sosyal yardım kuruluşlarından biri olan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı olan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Sağlık ve Düzenli Yardımlar Daire Başkanlığı tarafından hazırlanan Düzenli Merkezi Yardımlara İlişkin Uygulama Klavuzunda (2015) yer alan yardım programları şu şekildedir;

- ✓ Muhtaç Asker Ailelerine Yönelik Düzenli Nakit Yardımı Programı
- ✓ Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programı
- ✓ Şartlı Eğitim ve Şartlı Sağlık Yardım Programı
- ✓ Öksüz, Yetim ve Asker Çocuğu Yardım Programı

1.1.4. Kamu Harcamalarının Artış Nedenleri

Kamu harcamaları geçici duraksamalar haricinde sürekli artış eğilimi göstermiştir. Kamu harcamlarındaki bu artış trendi gerçekleşen harcama miktarı ve harcama çeşitliliği bakımından iki şekilde analiz edilebilir. Kamu harcamalarındaki miktar olarak artış harcamalarda zaman içinde meydana gelen rakamsal artışı ifade ederken çeşit olarak artış ise daha önce harcama konusu yapılmayan yeni mal veya hizmetlere yönelik harcamaların ortaya çıkması ile meydana gelir (Erdem vd., 2009, s.36).

Devlet anlayışında zaman içinde meydana gelen değişimler kamu hizmetlerinin kompozisyonunun değişmesine ve genişlemesine dolayısıyla kamu harcamalarının da önemli miktarlarda artmasına neden olmaktadır. Böylece devletin fonksiyonları arasında daha önce yer almayan yeni kamusal mal ve hizmetler devletin görevleri arasına girmektedir (Mutluer vd., 2013, s.111-112).

Kamu harcamalarının artış nedenleri, gerçek artış nedenleri ve görünüşte artış nedenleri olmak üzere ayrı başlıklar halinde açıklanmıştır.

1.1.4.1. Kamu Harcamalarının Gerçek Artış Nedenleri

Kamu harcamalarının gerçek artışı iki şekilde gerçekleşmektedir. Birinci durumda kamu harcamalarının artışı ile birlikte bu harcamaların milli gelire oranı da artış göstermişse kamu harcamaları gerçekte artmıştır. Artan kamu ihtiyaçları karşılanırken bu ihtiyaçların karşılanmasında kullanılan üretim faktörlerinin kişi başına düşen miktarı da artmışsa bu durumda da kamu harcamalarındaki artış gerçektir (Edizdoğan, vd., 2016, s.68; Erdem vd., 2009, s.38). Kamu harcamaları gerçekte olarak arttığında harcamalardaki nicel artışın yanı sıra sunulan hizmetlerin nitelik ve kalitesinde de artış meydana gelmektedir (Bilici, 2015, s.42).

Kamu harcamalarının gerçek artış nedenleri arasında yer alan iktisadi nedenler, devlet anlayışındaki değişiklikler, savaş ve savunma harcamalarında değişimler,

teknolojik nedenler ve nüfus artışı olmak üzere sınıflandırılarak ayrı başlıklar halinde açıklanmıştır.

1.1.4.1.1. İktisadi Nedenler

Üst gelir grubunda bulunan bireyler, özel ihtiyaçlarını karşılamada daha iyi hizmet talep ettikleri gibi kamusal ihtiyaçlarının karşılanmasında da hizmet taleplerinin miktar ve niteliği artma eğilimindedir. Devletin ekonomiye müdahale şekillerinin değişmesi, devletin fiskal (mali) amaçlarının yanında ekstra görevler üstlenmesi ve yeri getirmesi kamusal hizmetlerin çeşitliliğinin buna bağlı olarak da kamu harcamalarının artmasına neden olmuştur. Bilhassa iktisadi kalkınmayla birlikte sunulan hizmet miktarının artması kamu harcamalarını gerçek anlamda arttırmaktadır. Bu durumun gerçekte artış olarak nitelendirilmesinin sebebi, kamu hizmetlerinin görülmesi için kişi başına düşen iktisadi mal miktarının artmasıdır (Edizdoğan vd., 2016, s.68).

Ekonomik dengenin bozulmasına yol açan ekonomik krizler ve yeni devlet anlayışları kamu harcamalarının büyümesinde etkilidirler. Örnek olarak 1929 ekonomik krizine karşı alınan önlemler, devletin ekonomik hayattaki rolünün artmasına ve bunun sonucunda kamu harcamalarının yükselmesine neden olmuştur (Edizdoğan, 2008, s. 65).

Az gelişmiş ekonomilerde kamu kesimi, tasarruf açığına bağlı yatırım eksikliğini gidermek ve böylece üretim hacmini genişletmek için iktisadi hayata müdahale eder. Devlet ekonomik kalkınmanın sağlanması ve vatandaşlarının refah seviyelerinin artırılması amacıyla zorunlu tasarruf tedbirleri uygular. Kamu gelirlerinin önemli bir bölümünü kapasite artırıcı yatırımlara kanalize eder. Ayrıca devlet özel teşebbüslerin yatırım yapmakta çekindikleri alanlarda kurduğu teşebbüsler aracılığıyla ticari esaslara göre faaliyet gösterir. Devlet bu tür hizmetleri ve faaliyetleri yürütmek, kurulan teşebbüslerin finansman açıklarını ve görev zararlarını karşılamak için bütçesinde ödenek tahsis etmek zorundadır (Erdem vd., 2009, s.43).

1.1.4.1.2. Devlet Anlayışındaki Değişiklikler

Kamu harcamalarının gerçek anlamda artışında devlet anlayışında meydana gelen değişimler de etkili olmaktadır. Klasik iktisadi düşüncenin benimsendiği dönemlerde devlet faaliyetleri temel hizmetlerle (adalet, savunma, diplomasi, eğitim vb. gibi)

sınırlandırılmıştır. Bu düşünce devletin iktisadi hayata girmesinin ekonomideki tabii dengeyi bozacağı, kaynakların verimli kullanılmasını önleyeceği varsayımına dayanmaktadır. Fakat iktisadi, sosyal ve politik hayatta karşılaşılan olaylar bu düşünceden uzaklaşılmasına sebebiyet vermiştir. Sonuç olarak da devletin toplum hayatındaki yerinin güçlendirilmesini esas alan ve iktisadi hayatın ancak bu şekilde dengeli gelişebileceğini savunan görüşler genel kabul görmüştür. Devlet müdahaleciliğinin gelişmesine yön veren bu görüşler, devlet faaliyetlerinin ve harcamalarının artmasını sağlamıştır (Eker ve Tüğen, 1994, s.72). Ekonomi literatüründe bu husus tarafsız devletten sosyal refah devletine geçiş olarak bilinir. Tarafsız devletten sosyal refah devletine geçişle birlikte, devlet iktisadi ve sosyal alanlarda daha çok etkili olmaya, daha çok rol almaya başlamıştır. Örneğin; devlet iktisadi alanda yeni yatırımlar yapmış, yeni teşebbüsler kurmuş, yeni harcamalar yapmıştır. Sosyal olarak eğitim, öğretim, sağlık gibi alanlarda faaliyetlerde bulunmaya başlamış ve yaptığı tüm bu faaliyetler hizmetleri miktar olarak artırarak kamu harcamalarının artışına neden olmuştur (Kalenderoğlu, 2005, s.35).

1.1.4.1.3. Savaş ve Savunma Harcamalarındaki Değişmeler

Savaş dönemlerinde kamu harcamalarında meydana gelen gerçekte artış aktif olarak savaşa katılan devletlerin yanı sıra savaş katılmayan ya da katılma eşiğinde bulunan devletlerde de görülür (Erginay, 2010, s.184). Bu dönemlerde gerçekleşen kamu harcamalarının finansmanı çoğunlukla borçlanma ile yapıldığından bu finansman şekli gelecek nesiller üzerinde yük oluşturur (Eker ve Bübül, 2013, s.77).

Savaş ve savunma harcamaları, 19. ve 20. yüzyıldaki savaşlar nedeniyle birlikte kamu harcamalarının artmasında önemli bir paya sahip olmuşlardır (Nadaroğlu, 1998, s.149). Savunma araçlarının ve silahların sürekli olarak gelişmesi ve maliyetlerinin artması savaş öncesi ve savaş dönemlerinde, bütçedeki kamu harcamaları rakamlarının ciddi bir şekilde artmasında etkili rol oynamıştır. Savaşlar, kamu harcamalarını üç şekilde etkilemektedir. Bunlar savaş uygulamasının oluşturduğu maliyet, savunma için katlanılan maliyet ve savaş sonrasındaki dönem için ortaya çıkan maliyet olmaktadır (Akdoğan, 2002, s.77). Savaş dönemlerinde savaş ve savunma harcamalarının kamu harcamalarının %80'ine yaklaştığı görülürken, savaş sonrasında da eski düzeyine geri

dönememektedirler. Milli servetin yok olan kısmının geri konulması, galip devletlere tazminat ödenmesi, şehit ve gazi ailelerine yardım, savaş nedeniyle alınan borçlar ve faizleri devlete büyük bir harcama görevi yükler (Edizdoğan, 2008, s.72).

1.1.4.1.4. Teknolojik İlerlemeler

Teknolojik gelişmelerin yaşandığı günümüzde, yeni bir teknoloji en kısa sürede dünyaya yayılmaktadır. Kişiler ise yeni teknolojiiden faydalanmak amacıyla devlete bu teknolojiyi ülkelerine getirmesi için baskı yapmaktadır. Ancak yeni teknolojinin ülkeye gelmesi ile kamu hizmetlerinin eski durumundan daha nitelikli şekilde sunulması kamu hizmetlerinin kamu kesimine maliyetinin artmasına sebep olmaktadır (Güner, 2002, s.30).

Bilimsel ve teknolojik ilerlemeler çoğu zaman kamu kesimi tarafından yüksek maliyetli yeni hizmet türlerinin sunulma zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Örneğin motorlu taşıtların icat edilmesi ve kullanımının yaygınlaşması yol, köprü, tünel yapımı gibi yüksek maliyetli kamu harcama türlerinin ortaya çıkmasına ve kamu harcamalarında artışa neden olmuştur. Ülkeler bilimsel ve teknik gelişmeleri desteklemek ve takip edebilmek adına bütçe içi veya bütçe dışı fonlar oluşturarak bu alana yüksek oranlı kaynak tahsisi gerçekleştirmektedir. Pek çok ülkede oluşturulan fonlar aracılığıyla bu alanda gerçekleştirilen harcamaların GSYİH içindeki payı son yıllarda artış göstermiştir (Eker ve Bübül, 2013, s.78).

1.1.4.1.5. Nüfus ve Şehirleşmenin Artışı

Nüfus artışı ile birlikte artan nüfusun eğitim, sağlık, yiyecek, barınma gibi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla sunulan mal ve hizmet miktarındaki artış devlet harcamalarını artırmaktadır. Ancak bir ülkede yalnızca nüfus artışının olması veya kamu harcamalarının nüfus artışı ile aynı oranda artması fert başına kamu harcaması miktarını etkilemez. Kırsal kesimlerde mevcut olan gizli işsizlik sebebiyle bu kesimlerde yaşayan bireylerin şehirlere yönelmesi şehirlerdeki büyümeyi hızlandırır. Şehirlerde oluşan nüfus yoğunluğu şehirlerdeki giderleri artırır. Nüfusun artmasıyla temel altyapı hizmetlerinin karşılanması gerekliliği ve hizmet hacminin genişlemesi kamu harcamalarının artmasına neden olur (Pehlivan, 2007, s.204).

Yukarıda sayılan bütün gerçek artış nedenleri birbirlerini de etkilemektedir. Bu nedenlerin tek başlarına ya da birlikte yaptıkları etkiler zaman zaman değişik boyutlarda olsa bile bu nedenler kamu harcamalarının gerçekten artış göstermesine neden olmaktadır (Orhaner, 2007, s.112).

1.1.4.2. Kamu Harcamalarının Görünüşte Artış Nedenleri

Kamu harcamalarının görünüşte artışı iki şekilde gerçekleşebilmektedir. Devlet tarafından vatandaşlara sunulan mal ve hizmet miktarı aynı kalmasına rağmen bütçe giderleri rakamsal artış göstermiş ise kamu harcamaları görünüşte artmıştır (Edizdoğan, vd., 2016, s.64). Kamu hizmetlerinin sunumunda kullanılan üretim faktörleri miktarında artış olmaksızın yalnızca bütçe rakamları artış göstermiş ise bu durumda da kamu harcamaları görünüşte artmıştır (Erdem vd., 2009, s.64). Kamu harcamaları görünüşte arttığında harcamalardaki nicel artışın dışında sunulan mal ve hizmetlerin nitelik ve kalitesinde herhangi bir artış meydana gelmemektedir (Bilici, 2015, s.41).

Görünüşte artış nedenleri; para ekonomisinin yaygınlaşması, bütçe tekniklerinin değişmesi ve ulusal paranın değer kaybetmesi olmak üzere sınıflandırılarak ayrı başlıklar halinde açıklanmıştır.

1.1.4.2.1. Para Ekonomisinin Yaygınlaşması

Ekonomik gelişmeyle beraber aynı ekonomiden nakdi ekonomiye geçiş gerçekleşmiştir. Bu geçiş sonrasında kamu harcamalarını gösteren rakamlar büyümüştür (Akdoğan, 2002, s.73). Para ekonomisinin gelişmediği dönemlerde devlet, kamu hizmetleri için gerekli iktisadi malları bütçesinden para harcamadan aynı olarak sağlayabilmekteydi (Edizdoğan, 2008, s.64). Eskiden aynı olarak karşılanan devlet hizmetlerinin para ekonomisine geçilmesiyle bütçe içinde yer alması kamu harcamalarında gerçek bir artış olamamasına karşın kamu bütçelerini artırmaktadır (Türk, 2005, s.38-39).

Örneğin Türkiye’de 1950 yıllarında uygulanan yol vergisi verginin mükellefleri tarafından yol yapımında beden gücüyle çalışma şeklinde ödenmekteydi. Günümüzde yol yapım hizmetleri bütçeyle bu tür hizmetlere ödenek ayırmak suretiyle arz edilmektedir. Nakdi ekonomiye geçişin bir sonucu olan bu mali gelişmeyle sunulan kamu hizmetlerinde

gerçekte bir artış olmaksızın bu hizmetlere yapılan harcamalar artık parayla ifade edildiği için görünüşte artmıştır (Bilici, 2015, s.41).

1.1.4.2.2. Bütçe Tekniklerinin Değişmesi

Devlet bütçelerinde kamu gelirleri ve kamu harcamalarının aynı kalemden gösterildiği safi usul yöntemi, günümüzde yerini kamu gelirleri ve kamu harcamalarının ayrı kalemlerde gösterildiği gayri safi usul yöntemine bırakmıştır. Gayri safi usul yöntemine göre kamu harcamalarının ayrı bir kalem olarak gösterilmesi kamu harcamalarının görünüşte artmasına neden olmaktadır (Kalenderoğlu, 2005, s.34).

Örneğin safi bütçe usulünün uygulandığı dönemlerde bir bina yapımı için ödenek tahsisi yapılırken eski binanın yıkılması sonucu ortaya çıkan hafriyatın satışından elde edilen kazanç başlangıçta ayrılan ödenekten indirilerek bütçeye gider kaydediliyordu. Uygulanmakta olan gayri safi bütçe usulünde ise bina yapımı için tahsis edilen ödenek herhangi bir indirim yapılmaksızın bütçeye gider yazılmaktadır. Hafriyattan elde edilecek kazanç da bütçeye gelir kaydedilmektedir. Her iki usulde de sunulan hizmet aynı düzeyde gerçekleşmekte olup kamu harcamalarındaki artış görünüştedir (Erginay, 2010, s.182).

1.1.4.2.3. Milli Paranın Değer Kaybetmesi

Paranın satın alma gücü, bazı ülkelerde yıllar itibariyle sürekli olarak azalmıştır. Önceki yıllarda belirli bir miktar para ile gerçekleştirilebilen bir kısım mal ve hizmetlerin aynen sürdürülebilmesi, enflasyonist etkiler sonucu daha fazla harcama yapılmasını gerektirmektedir. Fiyatlar genel seviyesinin yükselmesinden dolayı topluma sunulan mal ya da hizmetlere yapılan harcama tutarı, bu mal ve hizmetlerin miktar ya da niteliğinde büyük değişiklikler olmaksızın artmış olmaktadır (Pelin, 1945, s.40).

Kamu harcamalarındaki görünüşteki artışın analiz edilebilmesi için kamu harcamalarının fiyat endeksleri kullanılarak deflate edilmesi gerekir. Bu da kamu harcamalarının bir fiyat endeksine bölünmesiyle sağlanır. Deflate edilmiş kamu harcamaları büyüme hızı kamu harcamalarında gerçekte artış olup olmadığını gösterir (Eker ve Bübül, 2013, s.75).

1.1.5. Kamu Harcamalarının Artışını Açıklamaya Yönelik Bazı Görüşler

Kamu harcamalarının artış eğiliminde olma sebepleri çeşitli teorisyenler tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır.

1.1.5.1. Wagner Hipotezi ve Görüşü

Alman ekonomist Adolph Wagner (1883) zamanın sanayisi gelişmiş Almanya, İsviçre, ABD gibi ülkelerini inceleyerek bu ülkelerin milli gelirleri ile kamu harcamaları arasında ilişki olduğunu ve bu ülkelerde sanayileşmeye bağlı olarak milli gelir artışı ile birlikte kamu harcamalarının da arttığını saptamıştır. Wagner (1883)'e göre kamu harcamaları artışı, devlet faaliyetlerinin artışı kanunudur.

Wagner ortaya koyduğu bu kanunu devletin ekonomik ve sosyal yapı içerisindeki rolünün değişmesine bağlamıştır. Ekonomik ve sosyal gelişmeler neticesinde özel ve kamu ekonomisinin büyüklüğünde oransal değişimler gözlemlenmiştir. Wagner, kamu harcamalarının belli bir süre için dahi olsa milli hasıladan daha çok yükseldiğini söyleyerek bu durumu kamu harcamalarının artışı kanunu olarak nitelendirmiştir (Akdoğan, 2002, s.66-67). Kendi adıyla anılan bu kanunda, devletin ekonomiye müdahalesinin gittikçe artacağını, bunun nedeni olarak kamusal politikanın bir diğer kamusal politikanın yapılmasına neden olacağını belirtmiştir (Aksoy, 2011, s.506).

Wagner, devlet faaliyetlerini üç gruba ayırıp, artışların gruplar içinde ayrı olarak meydana geldiğini ileri sürmüştür. İlk olarak devletin savunma ve adalet harcamalarını yapma görevini teknolojik gelişmelerin artmasıyla daha fazla maliyete katlanarak gerçekleştirdiğini ortaya koymuştur. İkinci neden olarak, devletin piyasaya girip üretimde bulunmasını, böylece piyasa aksaklıklarını önlemesini göstermiştir. Son neden olarak ise büyük sermaye yatırımları gerektiren sosyal hizmetlerin devlet tarafından yürütülmesi gösterilmiştir (Edizdoğan, 2008, s.52).

Wagner hipotezine göre ülkenin ekonomik kalkınma aşamasında kamu sektörü özel sektöre göre daha fazla ekonomik faaliyet üstlenmektedir (Bird, 1971). Bu hipoteze göre kamu harcamalarındaki artış, üç ana nedene bağlıdır (Ulucak, 2014, Halıcıoğlu, 2003, Storper, 1999):

- ✓ Modernleşme ve sanayileşme faaliyetlerinde özel sektör yerine kamu sektörünün ön plana çıkması, kamu harcamalarının artmasına neden olmaktadır. Özel

sektör, ticari dalgalanmalar yaşandığı dönemlerde, sermayenin yanlış yönlendirilmesine ve böylece ekonomik alanlarda spekülasyon oluşmasına neden olmaktadır. Böylelikle ticari dalgalanmalar daha da artan bir seyir izlemektedir. Sanayileşmenin dolaylı bir şekilde getirisi olan teknik alanlardaki ilerlemeler, kamu sektörünün özel sektörün alternatifi olmasında itici bir güç olmaktadır (Peacock ve Wiseman, 1967, s.21).

✓ Ekonomik büyüme ile birlikte, kültür ve refah harcamaları da artacaktır. Wagner'e göre kültür ve eğitim faaliyetleri devlet sektörü tarafından gerçekleştirilmelidir. Bundan dolayı kişilerin temel gereksinimlerinin karşılanması ve tüketim anlayışlarının eğitim ve kültürel faaliyetlere doğru gelişmesi sonrasında kamu sektörünün genişlemesi söz konusu olacaktır.

✓ Doğal tekellerin yönetilmesi ve finansmanı için devlet müdahalesi zorunludur. Bir başka deyişle, ölçek ekonomilerinin var olduğu endüstri kollarında, devletin tüketicileri korumak adına bu endüstrilerin yönetimini üstlenerek, özel sektörü saf dışı bırakması söz konusu olmaktadır. Demiryolları, elektrik üretim ve dağıtımı, posta ve telekomünikasyon faaliyetleri gibi faaliyetler, doğal tekele verilebilecek en güzel örneklerdir. Doğal tekellerin oluşturulmasının en büyük sebebi, bunların finansmanı için yüksek meblağalar gerekmesi ve özel sektörün doğal tekellerin finansmanını sağlayacak kaynaklara sahip olmamasıdır. Ayrıca devlet kontrolündeki sektörlerde maliyete göre hizmet anlayışı olmadığı için, bu hizmetler vatandaşlara ödeme güçleri dikkate alınarak, daha çok sosyal faydanın hakim olduğu bir anlayış içerisinde sunulmaktadır.

1.1.5.1.1. Wagner Hipotezine Göre Oluşturulmuş Görüşler

Kapeluck (2001, s.31), Wagner'in 1883 yılında yaptığı çalışmasında kamu harcamalarının artma eğiliminde olduğunu ancak bu artışın net bir şekilde nasıl oluştuğunun ifade edilemediğini belirtmiştir. Wagner'in kamu harcamalarındaki artıştan kastettiği kamu harcamalarının miktarındaki artış mı, kamu harcamalarının GSMH içindeki payındaki artış mı, ya da devletin ekonomi içerisindeki oranındaki bir artış mı olduğu konusunu açık bir şekilde belirtmediğini öne sürmektedir. Bu sebeple bu yaklaşım

etrafında birçok model gelişmiştir (Abizadeh, 1986, s. 21). Bu kısımda genellikle ampirik çalışmalara konu olan modeller açıklanmaya çalışılmıştır.

1.1.5.1.1.1. Peacock Wiseman Sıçrama Tezi

Peacock ve Wiseman (1967, s.5), İngiltere’de kamu harcamalarının 1890-1960 yılları arasındaki seyrini incelemişlerdir. Kamu harcamalarının sadece savaş gibi olağanüstü durumlarda yukarı doğru bir sıçrama yaptığını ancak sürekli olarak artmadığını tespit etmişlerdir. (Nadaroğlu, 1998, s.145). Bu iktisatçılar, yaptıkları çalışmanın sonucunda kamu harcamalarının savaş ve ekonomik kriz zamanlarında sıçrama yaptığını, sonraki dönemlerde de eski düzeyine inemediğini ortaya koymuşlardır. Kamu harcamaları savaş sonrasında azalış gösterse dahi düzeyi eskiye nazaran daha yüksek seviyede olmaktadır (Akdoğan, 2002, s.67-68).

Ciddi baskılara maruz kalmayan halkın dayanabileceği vergi yükü hakkındaki fikirleri değişmez ve değişmesini de istemez. Savaşlar, mevcut düzeni bozan doğal ve sosyal olaylar gibi baskılar halkın vergi yükü hakkındaki fikirlerini değiştirmektedir. Devlet bu hallerde vergi ve kamu harcamalarını kolaylıkla çok yüksek seviyelere çıkarabilir. Peacock ve Wiseman bu noktada devletin yeni vergiler koymasının veya mevcut vergileri yüksek seviyelere çıkarmasının olağanüstü durumlardan kaynaklandığını öne sürmüşlerdir. Olağanüstü durumlardaki süreçte kamu harcamalarında bir artış meydana gelecektir. Bu artış; hafif bir meyille artma olarak değil, basamak şeklinde sert bir artış olarak yani sıçrayış göstererek ortaya çıkar. Kamu harcamalarının artışı, üretimdeki gelişme hızını aşmaktadır (Edizdoğan, 2008, s. 57-58).

1.1.5.1.1.2. Goffman ve Mahar Modeli

Modele göre hem ekonomik büyüme hem de fiyat ve nüfus değişimleri kamu harcamalarını artırmaktadır. Zira savunma hizmeti gibi tam kamusal mal ve hizmetler nüfus artışından etkilenmemekle birlikte sağlık ve eğitim gibi yarı kamusal mallarda nüfus artışına paralel olarak bir artış meydana gelmektedir (Taşseven, 2000, s.91).

Goffman ve Mahar’ın kişi başına GSMH’yi kullanarak oluşturdukları model aşağıdaki gibidir:

$$KH = f (GSMH / N)$$

KH: Kamu Harcamaları

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

N: Nüfus

Bu modelde kamu harcamalarının gelir esnekliklerinin 1'den büyük olması halinde Wagner hipotezinin geçerli olduğu kabul edilmektedir (Taşseven, 2000, s.83).

1.1.5.1.1.3. Musgrave Modeli

Musgrave ve Culbertson (1953, s.77), 1890-1948 yılları arasındaki Amerika Birleşik Devletleri (ABD) kamu harcamalarını incelemiş, artışın sürekli ve düzenli bir seyir izlemediğini, savaş ve savaşla ilgili harcamalar istisna edildiğinde önemli bir artışın olmadığını söyleyerek Nitti'nin görüşünü destekleyen bir nitelikte sonuçlara ulaşmıştır (Nadaroğlu, 1998, s.145; Edizdoğan, 2008, s.55).

Musgrave çalışma sonuçlarında, kamu harcamalarının milli gelire göre nasıl bir seyir izlediğini söylemenin mümkün olmadığını savunmuştur. Ülke ekonomisinin gelişmesiyle kamu harcamaları kalemlerinden eğitim, sağlık ve diğer sosyal harcamaların artmasına bağlı olarak kamu harcamalarının yükseleceğini söylemiştir (Edizdoğan, 2008, s.55).

1.1.5.2. Henry Carter Adams Görüşü

Kamu harcamalarıyla yaptığı çalışmalarla Wagner Kanunu'nu doğrulayan Adams, 1830-1890 yılları arasında birçok ülkede kamu harcamalarının arttığını ancak tüm harcama kalemlerinin aynı oranda artmadığını istatistiki verilere dayanarak saptamıştır. Hatta bazı harcama kalemlerinin nispi bir azalma dahi gösterdiğini ileri sürmüştür (Nadaroğlu, 1998, s.144). Her ne kadar Wagner Kanunu'nu doğrulasa da Wagner'den farklı yöntemler izlemiştir. Wagner'in sanayileşen ülkelerde devletin rolünün artacağı görüşünün yanında savaşlar ve artan devlet borç yüklerinin kamu harcamaları artışında önemli etkenler olduğunu belirtmiştir. Kamu harcamalarının sürekli artmasının nedeni, ülkeden ülkeye sosyal ve ekonomik faktörlerin farklılığı nedeniyle değişiklik göstermektedir (Edizdoğan, 2008, s.53).

1.1.5.3. Solomon Fabricant Görüşü

Fabricant, Wagner ve Adams'ın kamu harcamaları ile ilgili yaptıkları çalışmaların ülke sayısının azlığı, araştırmanın eksikliği sebebiyle kanun olarak görmenin yanlış olacağını ve durumun detaylı olarak tekrar incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Sayar (1975) ABD'nin kamu harcamaları ve kamu ekonomisi ile ilgili geniş istatistiki verilerle yapmış olduğu çalışmada artışı doğrulamış ancak diğer ülkelerde de aynı sonucun olup olmadığını yeniden ve geniş ölçekte incelenmesi gerektiğini savunmuştur (Nadaroğlu, 1998, s.145; Edizdoğan, 2008, s.54-55).

1.1.5.4. Francesco Nitti Görüşü

Nitti, harcamalarla ilgili yaptığı incelemelerde kamu harcamalarının arttığını kabul etmekle beraber bu artışların bir kanun olmadığını savunmuştur. Artışların genellikle savaş ve savaşla ilgili olan savunma, tamir ve tazminatlarla ilgili olduğu sonucunu iletmıştır (Nadaroğlu, 1998, s.144). Nitti'ye göre, savaş ve savaş ile ilgili harcamalar göz ardı edildiğinde kamu harcamalarının hemen hemen artmadığı veya çok az miktarda arttığı sonucuna ulaşılabilir.

1.1.5.5. Baumol Görüşü

Baumol (1967, s.23) tarafından ortaya atılan dengesiz verimlilikler yaklaşımı, kamu harcamalarının özellikle cari harcamaların artışının nedenini açıklamayı amaçlamıştır. Ekonomiyi verimli ve verimsiz olarak ayırmış, verimli ekonomide verimlilik artarken diğerinde sabit kaldığını ifade etmiştir. İlkine imalat sektörü, diğerine ise hizmetler içindeki eğitim sektörü örneği verilebilir. Eğitim sektörü emek yoğun olarak çalışır ve verimlilik artışı sağlayacak teknolojik gelişmelere imalat sektörü kadar ihtiyaç duymaz. Bu durum ise hizmet üreten kamu sektörünün bir özelliğidir. Kamu sektörünün özel sektöre göre verimliliğinin düşük olmasına karşın ücretler her iki sektörde aynı olduğundan, kamu sektörü daha fazla işgücü kullanmaktadır. Bu nedenle kamu sektörünün işgücüne yaptığı ücret ödemeleri artmaktadır. Ücretler, cari harcamalar içinde ciddi bir paya sahip olduğu için ücret ödemelerindeki cari harcamalarda ve nihayetinde kamu harcamalarını arttıracaktır. Özel sektördeki verimlilik nedeniyle ücret artışları

kamu sektörünün ücret artışlarını da beraberinde getirerek kamu harcamalarını artıracaktır (Durmuş, 2006, s.273-274).

1.1.6. Keynes'in Kamu Harcamalarına İlişkin Görüşleri

1929 dünya ekonomik krizi Klasik İktisadi Ekol'ün ekonominin herhangi bir müdahale olmaksızın kendiliğinden dengeye geleceği şeklindeki görüşlerinin geçerli olmadığını göstermiştir. Diğer bir ifadeyle Klasik İktisadi Ekol'ün ilkeleri 1929 bunalımının nedenlerinin ve sonuçlarının analiz edilmesinde ve bu krizle mücadelede yetersiz kalmıştır. John Maynard Keynes öncülüğündeki Keynesyen görüş ekonominin her zaman fiyat mekanizması yoluyla kendiliğinden tam istihdam seviyesinde dengeye gelemeyeceğini bu nedenle kamu sektörünün ekonomide aktif rol alması gerektiğini savunmuştur. Bu görüşü savunan maliyeciler ise modern maliyeciler olarak adlandırılmıştır. Keynesyen görüş, kamu harcamalarının kamu kesiminin en önemli ve güçlü iktisat politikası aracı olduğunu ileri sürmüştür. Keynes kamu harcamalarının ekonomi üzerindeki etkilerini bilimsel olarak açıklamış ve 1929 buhranından çıkışta kamu harcamalarını kurtarıcı olarak görmüştür (Erdem vd., 2009, s.33).

Keynesyen Ekol talep yönlü bir yaklaşımdır. Çünkü bu yaklaşıma göre ekonomideki denge gelir ve istihdam düzeyi efektif talep tarafından belirlenmekte ve ekonominin tam istihdam düzeyinin altında dengeye gelmesi, tüketim, yatırım ve kamu harcamalarına bağlı olan efektif talep yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Bu noktada semayenin marjinal etkinliği ve marjinal tüketim eğilimi de denge gelir düzeyi üzerinde etkili olmaktadır. Klasik İktisadi Görüş 1929 ekonomik buhranı ile ortaya çıkan ekonomik durgunluk ve yüksek işsizlikle mücadelede yetersiz kalınca Keynes ekonomiyi içinde bulunduğu bu bunalımdan çıkarmak için devletin kamu harcamaları yoluyla ekonomiye müdahale ederek harcama eksikliğinin giderilmesini ve istihdam ve milli gelir düzeyinin artırılmasını politika olarak önermiştir. Bu politika ekonomi yazınında Pump Priming Policy (Tulumbaya Can Suyu Basma Politikası) olarak adlandırılmaktadır (Öztürk, 2014, s.35-36).

Keynesyen teoriye göre kamu harcamaları dışsal değişken olarak kabul edilir. Kamu harcaması ekonomik büyüme ilişkisinde nedenselliğin yönü kamu harcamalarındaki büyümeden milli gelirdeki büyümeye doğrudur. Ancak daha önemlisi

kamu harcamaları ekonomik büyümeyi etkilemek için kullanılabilecek maliye politikası değişkenidir. Bu önermeye dayanılarak birçok gelişmekte olan ülkede kamu kesimi tarafından ekonomik büyüme ve kalkınmanın desteklenmesi görevi üstlenilmiştir. Ayrıca çeşitli şekillerde kendisini gösteren piyasa başarısızlıkları da bu politikayı güçlendirmiştir. Bu görüşe göre daha büyük kamu sektörü daha büyük kamu harcaması anlamına geldiğinden kamu harcamalarının gelirdeki büyümeyi desteklediği kabul edilmektedir (Ansari vd., 1997, s.544).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KAMU HARCAMALARI VE EKONOMİK BÜYÜME

2.1. TÜRKİYE’DE 2006-2019 DÖNEMİNDE KAMU HARCAMALARI VE EKONOMİK BÜYÜMENİN SEYRİ

Türkiye’de bir dönem uygulanmakta olan program bütçe sınıflandırmasında yaşanan aksaklıklar yeni bütçe sınıflandırması ihtiyacını gündeme getirmiştir. Bu kapsamda 1995 yılında kamu idarelerinin mali yönetim ilkelerinin yeniden belirlenmesi amacıyla hazırlanan Kamu Mali Yönetim Projesi kapsamında devlet bütçesinde yeni bir bütçe sınıflandırması üzerine çalışmalar başlatılmıştır.

1998 yılında IMF uzmanlarıyla birlikte yapılan çalışmalar sonucunda IMF’nin devlet hesaplarının sınıflandırılmasına ilişkin GFS (Government Finance Statistics) Devlet Mali İstatistikleri Kılavuzunda belirtilen ilkeler esas alınarak yeni bir sınıflandırma yöntemi belirlenmiştir. Bu yöntemin 1999 yılında ilk etapta pilot olarak seçilen 4 kamu kurumunda uygulanmasına karar verilmiş fakat sadece Hacettepe Üniversitesinde uygulanabilmektedir. Bu uygulamaya bir müddet ara verildikten sonra AB’ye uyum süreci kapsamında 1998 yılında ortaya konulan yeni bütçe kodlaması Devlet Mali İstatistikleri Kılavuzundaki (GFS) değişiklikler ve AB’de uygulanan Avrupa Hesap Sistemi ESA 95 (European System of Integrated Economic Accounts) standartlarına göre yeniden güncellenerek analitik bütçe sınıflandırılması olarak adlandırılmıştır (T.C. Maliye Bakanlığı, 2004).

Analitik bütçe sınıflandırması 4 bölümden oluşan bir bütçe kodlama sistemidir. Bu sınıflandırma yönteminin birinci bölümünde kamu harcamalarını harcamayı gerçekleştirecek idareleri diğer bir ifadeyle harcamacı birimleri esas alacak şekilde sınıflandıran kurumsal sınıflandırma bulunmaktadır. Kurumsal sınıflandırmada kurumlar ve bu kurumları oluşturan alt birimler dört düzeyden oluşan kodlarla temsil edilmektedir. Sınıflandırmanın birinci düzeyi bakanlıkları ve anayasa ile eşdeğer kurumları temsil ederken ikinci düzey kodlar birinci düzeyde belirtilen kamu kurumlarındaki yöneticilere karşı doğrudan sorumlu olan birimleri kapsar. Üçüncü düzey kodlar ikinci düzeye bağlı olarak hizmet sunan ve hizmet politikalarının belirlenmesinden sorumlu olan ana hizmet

birimlerini ifade eder. Döndüncü düzey ise danışma ve denetim birimleri ile destek ve lojistik birimlerinden oluşur (T.C. Maliye Bakanlığı, 2004).

Analitik bütçe sınıflandırmasının ikinci bölümünü ise kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırılması oluşturmaktadır. Bu bölümde kamu harcamaları kamu idareleri tarafından gerçekleştirilecek hizmetler esas alınarak sınıflandırma yapılır. Fonksiyonel sınıflandırmada devlet faaliyetleri on ana fonksiyona bu ana fonksiyonlar ise programlara bölünür. Fonksiyonel sınıflandırmada kurumsal sınıflandırmada olduğu gibi dört düzeyli kod grubundan oluşmaktadır. Sınıflandırmanın birinci düzeyinde devlet faaliyetleri on ana hizmet grubuna ayrılarak gösterilir. On ana devlet fonksiyonunun her biri ikinci düzeyde programlara bölünmektedir. Üçüncü düzey kodlar nihai hizmetleri temsil etmektedir. Dördüncü düzey kodlar ise ortaya çıkması muhtemel hizmetler için boş bırakılmıştır (T.C. Maliye Bakanlığı, 2004).

Tablo 2.1: Fonksiyonel Sınıflandırmanın Birinci ve İkinci Düzeyini Temsil Eden Hizmetler

Fonksiyonel Sınıflandırma	Birinci ve İkinci Düzeyi Temsil Eden Hizmetler
Genel Kamu Hizmetleri (GKH)	Yasama, Dışişleri, Dış Ekonomik Yardımlar Genel Hizmetler, Borç Yönetimi, Temel Araştırmalar
Savunma Hizmetleri (SVH)	Askeri ve Sivil Savunma Hizmetleri, Dış Askeri Yardımlar
Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri (KDGH)	Güvenlik, Yangından Korunma, Mahkeme, Cezaevi Hizmetleri
Ekonomik İşler ve Hizmetler (EİH)	Ticari, Zirai ve Sınai Faaliyetlerin Düzenlenmesine Yönelik Kamu Hizmetleri
Çevre Koruma Hizmetleri (ÇKH)	Atık ve Atık Su Yönetimi, Kirliliğinin Azaltılması, Bio Çeşitliliğin Korunması Hizmetleri
İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri (İTRH)	İskan ve Su Temini İşleri ve Toplum Refahı Hizmetleri
Sağlık Hizmetleri (SH)	Bireysel ve Toplumsal Sağlık Hizmetleri Yaygın Sağlık Eğitimi Hizmetleri
Dinlenme Kültür ve Din Hizmetleri (DKDH)	Dinlenme, Spor, Kültür, Yayın ve Yayım, Din Hizmetleri
Eğitim Hizmetleri (EH)	Örgün ve Yaygın Eğitim Hizmetleri
Sosyal Güvenlik Sosyal Yardım Hizmetleri (SGSYH)	Genel Olarak Sosyal Güvenlik Hizmetleri ile Sosyal Yardım Programları

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü (2020)

Analitik bütçe sınıflandırması kapsamında bir diğer sınıflandırma türü finansman tipi sınıflandırma dır. Bu sınıflandırma analitik bütçe sınıflandırmasının üçüncü bölümünü oluşturur ve sınıflandırma yapılırken tek haneli kodlar kullanılmaktadır. Finansman tipi sınıflandırma sunulan hizmetlerin hangi kaynaklar kullanılarak finanse edildiğini gösteren tasniftir. Arz edilen hizmetlerin finanse edildiği kaynakları temsil eden finansman tipi kodlar şu şekildedir; genel bütçe, özel bütçe, düzenleyici ve denetleyici kurumlar, sosyal güvenlik kurumları, mahalli idareler, özel ödenekler, dış proje kredileri şartlı bağış ve yardımlar (T.C. Maliye Bakanlığı, 2004).

Son olarak analitik bütçe sınıflandırması kapsamında bir diğer sınıflandırma türü ekonomik sınıflandırma dır. Bu sınıflandırma türünde bir birim kamu harcamasının ülke ekonomisi üzerindeki etkilerinin analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Bu uygulama sonucu elde edilen veriler maliye politikası uygulayıcılarının bütçe politikalarını uygularken seçici hareket etmelerine olanak sağlamaktadır (T.C. Maliye Bakanlığı, 2004).

Çalışmanın bu bölümünde 2006-2019 yılları arasında Türkiye ekonomisinde merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idarelerince gerçekleştirilen toplam kamu harcamaları ile GSYİH içindeki payı ve birinci düzey fonksiyonel sınıflandırılmış on ana kamu hizmetinin her birine yapılan harcamaların gelişimi, bu harcama kalemlerinin toplam kamu harcamaları ile GSYİH içindeki payı tablolar yardımıyla analiz edilmiştir.

Tablolara ek olarak toplam kamu harcamaları ve GSYİH büyüme oranları ile her bir harcama grubunun büyüme oranları hesaplanarak bu oranların yıllar itibariyle seyri grafik yöntemiyle gösterilmiş ve analiz edilmiştir.

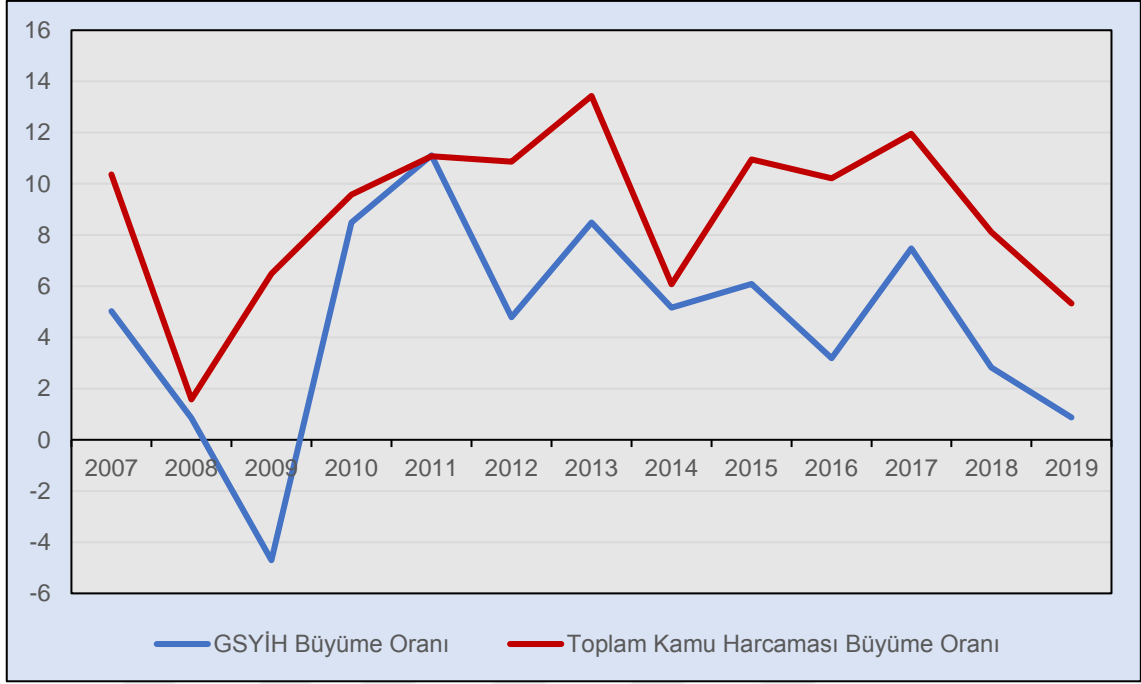
Tablo 2.2’de 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu’na ekli (I), (II), (III) sayılı cetvellerde yer alan kamu idarelerinin bütçelerinden oluşan merkezi yönetim bütçesinden 2006-2019 yılları arasında kamu hizmetlerinin sunulması amacıyla yapılan cari fiyatlarla toplam kamu harcamalarının ve cari fiyatlarla GSYİH’nın yıllar itibariyle seyri ile cari fiyatlarla toplam kamu harcamalarının, cari GSYİH içerisindeki payı gösterilmiştir.

Tablo 2.2: Türkiye’de Toplam Kamu Harcamaları ve Bu Harcamaların GSYİH İçindeki Payı

Yıllar	Toplam Kamu Harcaması (TL)	GSYİH (TL)	Toplam Kamu Harcaması / GSYİH (%)
2006	178.126.033	789.227.555	23
2007	204.067.683	880.460.879	23
2008	227.030.562	994.782.858	23
2009	268.219.185	999.191.848	27
2010	294.358.724	1.160.013.978	25
2011	313.301.823	1.394.477.166	22
2012	361.886.686	1.569.672.115	23
2013	408.224.560	1.809.713.087	23
2014	448.423.971	2.044.465.876	22
2015	506.305.093	2.338.647.494	22
2016	584.071.431	2.608.525.749	22
2017	678.269.193	3.110.650.155	22
2018	830.809.401	3.724.387.936	22
2019	999.489.433	4.280.381.145	23

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri ve TCMB istatistiklerinden yazar tarafından derlenmiştir.

Tabloda cari fiyatlarla yer verilen toplam kamu harcaması verileri üzerinden belirtilen yıllarda kamu harcamalarının sürekli attığı yönünde bir değerlendirme yapmak enflasyonun yaşandığı dönemlerde yanlış yorumlara neden olabilir. Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin toplam kamu harcamalarının ekonomi içerisindeki büyüklüğünün analiz edilmesinde kamu harcamalarının GSYİH’ya oranının dikkate alınması gerekir. Bu analiz yapılırken cari fiyatlarla kamu harcamalarının reel GSYİH’ya oranlanması kamu kesiminin ekonomi içindeki büyüklüğünü olduğundan yüksek göstereceğinden daha doğru bir analiz için bu bölümde cari fiyatlarla toplam kamu harcamalarının cari GSYİH içindeki payı hesaplanarak yorumlanmıştır. Toplam Kamu Harcaması / GSYİH oranı 2006, 2007, 2008 yılında yaklaşık %23 düzeyinde gerçekleşirken, küresel kriz dönemlerinden biri olan 2008 yılından sonraki yılda %27’ye yükselmiştir. Sonraki yıllarda genel itibarıyla %22-23 bandında seyretnmiştir.

Şekil 2.1: Türkiye’de GSYİH ve Toplam Kamu Harcaması Büyüme Oranları

Şekil 2.1’ de Merkezi Yönetim Bütçesi kapsamında yer alan kamu idarelerince gerçekleştirilen toplam kamu harcamaları büyüme oranı ve GSYİH büyüme oranının yıllar itibariyle seyri birlikte gösterilmiştir. Grafik incelendiğinde 2007-2019 yılları arasında hem GSYİH büyüme oranının hem de kamu harcamalarının büyüme oranının yıllara göre dalgalandığı görülmektedir. 2008 yılında toplam kamu harcamaları büyüme oranı en düşük değerini alırken, bir yıl sonra 2009 yılında GSYİH büyüme oranını en küçük değerini almıştır. GSYİH büyüme hızı hemen her yıl pozitifken 2009 yılında ekonominin küçüldüğü görülmektedir. Bu durumun 2008 yılında ortaya çıkan ve dünya ekonomilerini etkisi altına alan küresel krizinin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerinden kaynaklandığı söylenebilir. Toplam kamu harcamaları büyüme hızı ise tüm yıllarda pozitif değerler almıştır. Bununla birlikte grafik incelendiğinde 2009 yılından itibaren serilerin birlikte hareket ettiği görülmektedir. Ayrıca toplam kamu harcaması büyüme oranı 2011 yılı hariç tüm yıllarda GSYİH büyüme oranından yüksek değerler almıştır. Tablo 2.2’ye göre Türkiye’de 2009 yılında merkezi yönetim kapsamındaki kamu kesiminin ekonomi içindeki büyüklüğündeki % 4’lük artışın bu yılda toplam kamu harcamaları artış hızı artarken GSYİH’nın azalmasından kaynaklandığı saptanmıştır.

Tablo 2.3: Türkiye’de Genel Kamu Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamalarının GSYİH ve Toplam Kamu Harcamaları İçindeki Payı

Yıllar	Genel Kamu Hizmetleri (TL)	GKH/GSYİH (%)	GKH/TKH (%)
2006	70.397.648	8,92	39,52
2007	75.974.775	8,63	37,23
2008	82.080.517	8,25	36,15
2009	88.273.572	8,83	32,91
2010	89.450.053	7,71	30,39
2011	91.387.075	6,55	29,17
2012	105.237.027	6,70	29,08
2013	114.485.919	6,33	28,04
2014	125.642.228	6,15	28,02
2015	141.513.376	6,05	27,95
2016	150.615.423	5,77	25,79
2017	171.044.878	5,50	25,22
2018	226.445.311	6,08	27,26
2019	261.493.526	6,11	26,16

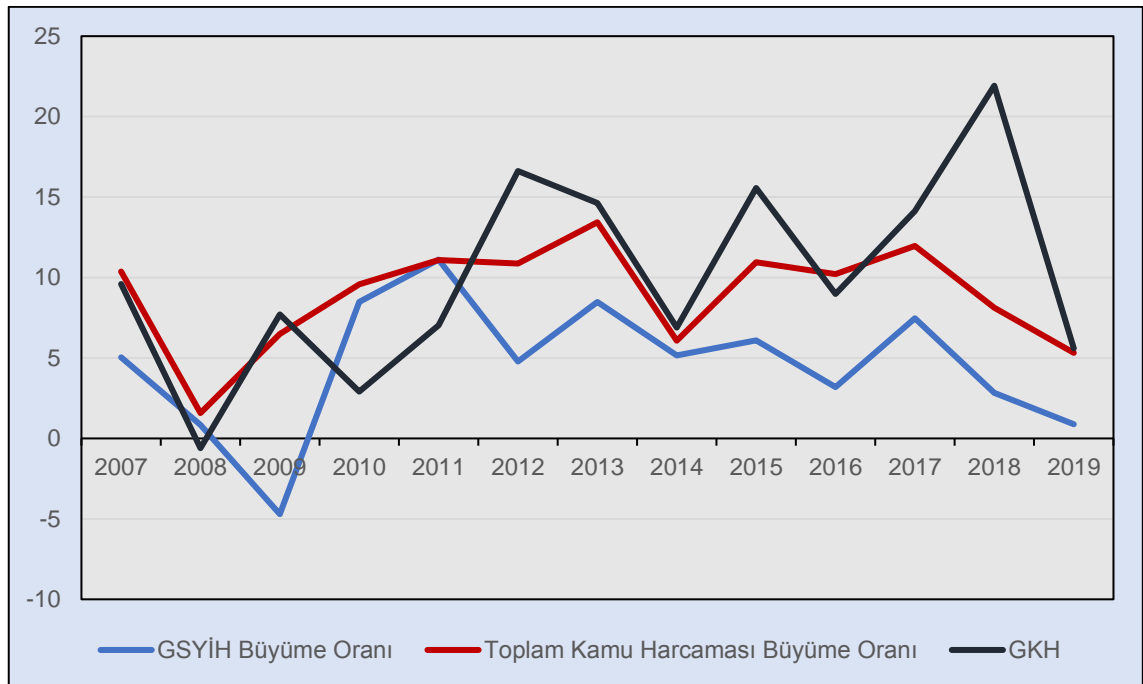
Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri ve TCMB istatistiklerinden yazar tarafından derlenmiştir.¹

Tablo 2.3’te 2006-2019 yılları arasında 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanuna göre merkezi yönetim bütçesi kapsamında yer alan kamu idarelerinin genel kamu hizmetlerine yönelik kamu harcamalarının yıllar itibariyle seyri ile bu harcama kaleminin GSYİH ve toplam kamu harcamaları içerisindeki oranı gösterilmiştir. Genel kamu hizmetlerine yapılan kamu harcamaların GSYİH içindeki payına bakıldığında bu oranlar genel olarak düşmekle birlikte 2009, 2012, 2018 ve 2019 yıllarında artmıştır. Genel kamu hizmetlerine yapılan kamu harcamaların toplam kamu harcamaları içerisindeki payı incelendiğinde ise bu oran yalnızca 2018 yılında yaklaşık % 2 artarken diğer yıllarda sürekli azalma eğilimi göstermiştir. Bu oranlar genel olarak yıllar itibariyle azalma eğilimi gösterse de % 25,22 düzeyinin altına inmemiştir. Küresel kriz

¹ Tablo 2.3’te yer verilen genel kamu hizmetlerine yönelik kamu harcamaları ve GSYİH değerleri cari fiyatlarla ifade edilen değerlerdir.

dönemlerinden biri olan 2008 yılında hem genel kamu hizmetlerine yapılan kamu harcamalarının GSYİH içindeki payı hem de genel kamu hizmetlerine yapılan kamu harcamaların toplam kamu harcamaları içindeki payı azalmıştır.

Türkiye’de incelenen yıllar itibariyle, analitik bütçe sınıflandırılmasına göre sınıflandırılmış on harcama kalemi arasında GSYİH ve toplam kamu harcamaları içinde en yüksek paya sahip kamu harcaması kaleminin genel kamu hizmetlerine yönelik kamu harcamaları olduğu saptanmıştır. Ayrıca genel kamu hizmetlerine yapılan harcamaların toplam kamu harcamaları içindeki payının 2019 yılında % 26,16 düzeyinde ve diğer harcama kalemlerine oranla yüksek bir paya sahip olduğu saptanmıştır.

Şekil 2.2: Türkiye’de GSYİH, Toplam Kamu Harcaması ve Genel Kamu Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamaları Büyüme Oranları

Şekil 2.2’de genel kamu hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı, GSYİH büyüme oranı ve toplam kamu harcaması büyüme oranı birlikte verilmiştir. 2007-2009 yılları arasında üç serinin de birlikte hareket ettiği söylenebilir. Fakat 2010 yılından sonra da GSYİH büyüme oranı ve toplam kamu harcaması büyüme oranı birlikte hareket ederken 2010 yılında genel kamu hizmetlerine yönelik kamu harcamaları büyüme oranı düşmüştür. 2012 yılında genel kamu hizmetlerine yönelik kamu harcamaları büyüme oranı artarken bu kez diğer iki serinin büyüme oranı düşmüştür. 2013 yılında da 2012 yılının tam tersi durum gözlenmiştir. Seriler 2014 yılından itibaren birlikte hareket

etmiştir. Genel kamu hizmetlerine yönelik kamu harcamaları büyüme oranı 5 yıl hariç diğer serilerden yüksek gözlemlenmiştir.

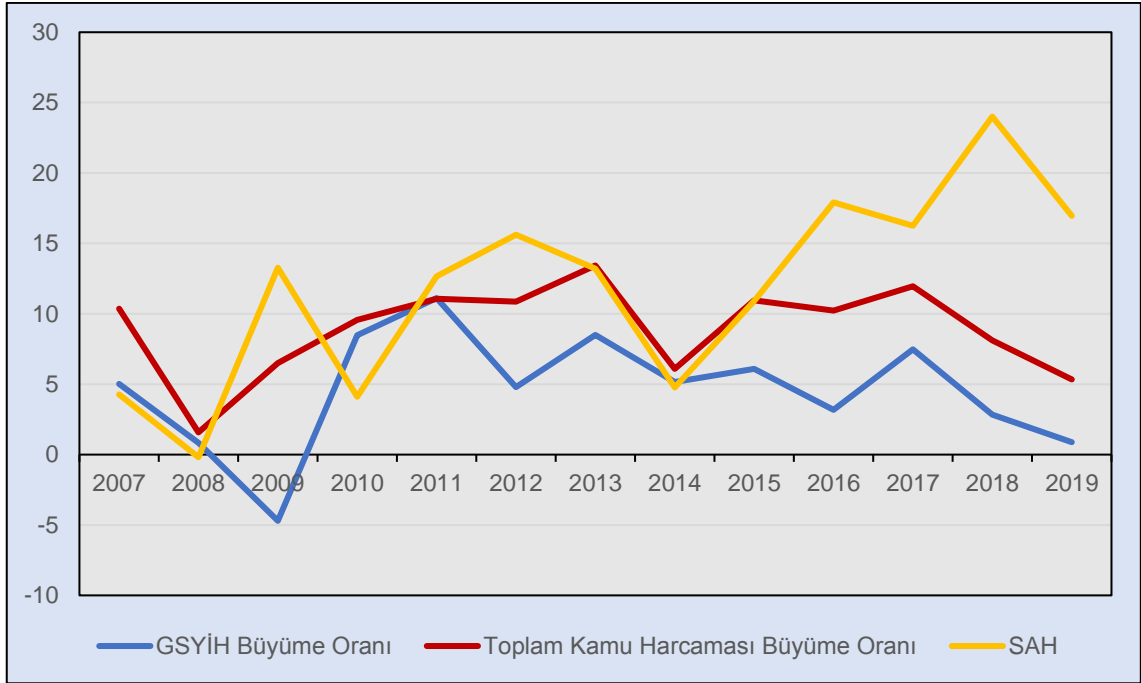
Tablo 2.4: Türkiye’de Savunma Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamalarının GSYİH ve Toplam Kamu Harcamaları İçindeki Payı

Yıllar	Savunma Hizmetleri(TL)	SVH/GSYİH (%)	SAH/TKH (%)
2006	11.587.933	1,47	6,51
2007	11.833.996	1,34	5,80
2008	12.839.138	1,29	5,66
2009	14.567.365	1,46	5,43
2010	14.952.256	1,29	5,08
2011	16.173.112	1,16	5,16
2012	18.446.646	1,18	5,10
2013	19.784.158	1,09	4,85
2014	21.255.515	1,04	4,74
2015	22.876.604	0,98	4,52
2016	26.550.460	1,02	4,55
2017	30.779.685	0,99	4,54
2018	41.494.933	1,11	4,99
2019	53.349.228	1,25	5,34

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri ve TCMB istatistiklerinden yazar tarafından derlenmiştir.²

Tablo 2.4’de 2006-2019 yılları arasında merkezi yönetim bütçesinden savunma hizmetlerine yapılan kamu harcamalarının yıllar itibariyle seyri ile bu harcama kaleminin GSYİH içerisindeki ve toplam kamu harcamaları içerisindeki oranı gösterilmiştir. İncelenen yıllar itibariyle bakıldığında 2006-2017 yılları arasında savunma harcamalarının GSYİH’ya oranı bazı yıllarda artmış bazı yıllarda ise azalmıştır. Son iki yılda ise artma eğilimi göstermiştir. Benzer şekilde savunma harcamalarının GSYİH içerisindeki payı da bazı yıllarda artma bazı yıllarda ise azalma eğilimi göstermiştir. Her iki oran da yıllar itibariyle çok fazla değişim göstermemiştir.

Tablo 2.4’de yer verilen savunma hizmetlerine yapılan kamu harcamaları ve GSYİH değerleri cari fiyatlarla ifade edilen değerlerdir.

Şekil 2.3: Türkiye’de GSYİH, Toplam Kamu Harcaması ve Savunma Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamaları Büyüme Oranları

Şekil 2.3’de savunma hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı, GSYİH büyüme oranı ve toplam kamu harcaması büyüme oranı birlikte verilmiştir. Grafik incelendiğinde 2008 yılında toplam kamu harcamaları büyüme oranı ve savunma hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranının en düşük değerini aldığı bir yıl sonra ise GSYİH büyüme oranının en düşük değerini aldığı görülmektedir. 2007-2009 yılları arasında üç serinin de birlikte hareket ettiği söylenebilir. Ancak 2010, 2013, 2017 yıllarında savunma hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı azalırken diğer iki oranın artış yönünde birlikte hareket ettiği görülmektedir. 2012, 2016, 2018 yıllarında savunma hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı artarken bu kez diğer iki serinin büyüme oranı düşmüştür. 2014-2015 yılları arasında serilerin birlikte hareket ettiği, savunma hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranının 2018 yılında en yüksek değerini aldığı görülmektedir. Bu harcama türünü oluşturan alt kalemler incelendiğinde bu durumun askeri savunma hizmetlerine yapılan savunma harcamalarının bir önceki yıla oranla belirgin artış göstermesinden kaynaklandığı görülmüştür.

Tablo 2.5: Türkiye’de Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamalarının GSYİH ve Toplam Kamu Harcamaları İçindeki Payı

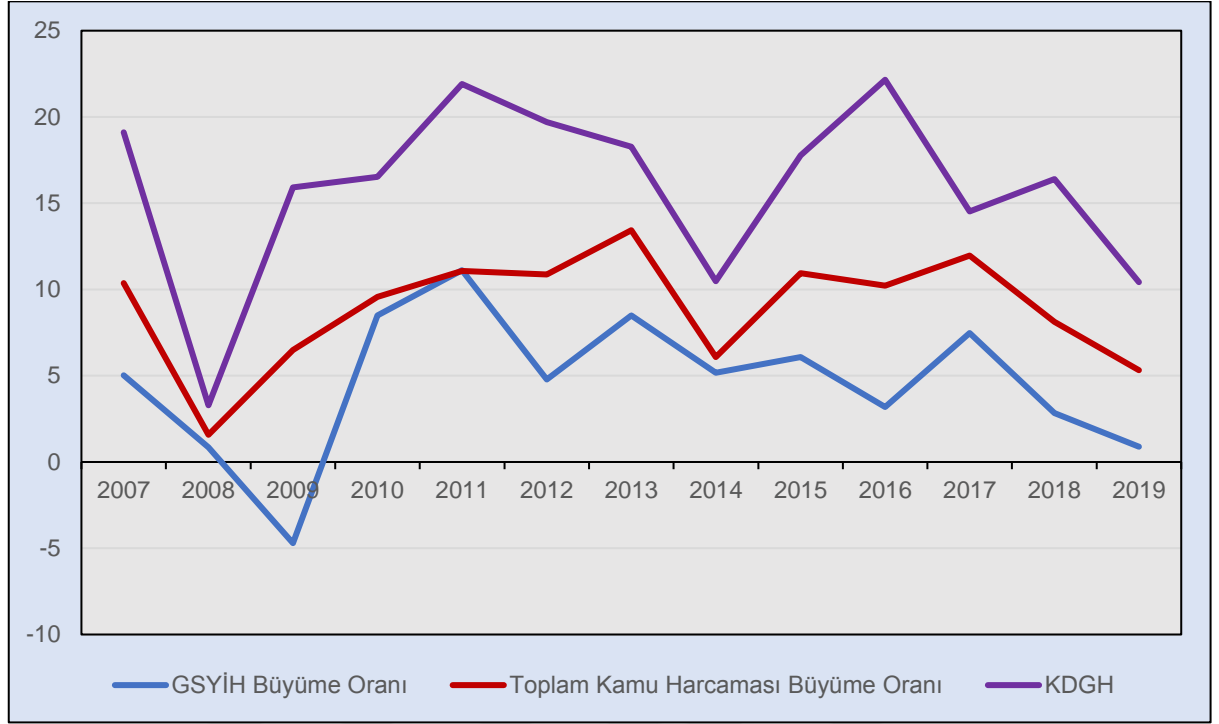
Yıllar	Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri (TL)	KDGH/ GSYİH (%)	KDGH/ TKH (%)
2006	10.514.466	1,33	5,90
2007	12.433.514	1,41	6,09
2008	13.966.786	1,40	6,15
2009	16.240.294	1,63	6,05
2010	18.859.162	1,63	6,41
2011	22.253.429	1,60	7,10
2012	26.370.975	1,68	7,29
2013	29.716.619	1,64	7,28
2014	33.769.917	1,65	7,53
2015	38.842.950	1,66	7,67
2016	46.858.569	1,80	8,02
2017	53.416.407	1,72	7,88
2018	67.286.105	1,81	8,10
2019	81.452.617	1,90	8,15

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri ve TCMB istatistiklerinden yazar tarafından derlenmiştir.³

Tablo 2.5’te 2006-2019 yılları arasında merkezi yönetim bütçesinden kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerine yönelik kamu harcamalarının yıllar itibariyle seyri ile bu harcama kaleminin GSYİH içerisindeki ve toplam kamu harcamaları içerisindeki payı gösterilmiştir. Kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerine yönelik harcamaların GSYİH içindeki payına bakıldığında bu oranların 2010 yılında aynı düzeyde kaldığı, bazı yıllarda artış bazı yıllarda ise azalış gösterdiği gözlemlenmiştir. Bu oran incelenen yıllar itibariyle 1,33-1,90 düzeyinde gerçekleşmiştir. Kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerine yönelik kamu harcamalarının toplam kamu harcamaları içerisindeki payı da aynı şekilde bazı

³ Tablo 2.5’te yer verilen kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerine yönelik kamu harcamaları ve GSYİH değerleri cari fiyatlarla ifade edilen değerlerdir.

dönemler artış bazı dönemlerde ise azalış göstermiştir. Her iki oran da yıllar itibariyle çok fazla değişim göstermemiştir.

Şekil 2.4: Türkiye’de GSYİH, Toplam Kamu Harcaması ve Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamaları Büyüme Oranları

Şekil 2.4’de kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerine yönelik kamu harcamaları büyüme oranı, GSYİH büyüme oranı ve toplam kamu harcaması büyüme oranı birlikte verilmiştir. Grafik incelendiğinde 2008 yılında toplam kamu harcamaları büyüme oranı ve kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerine yönelik kamu harcamaları büyüme oranının en düşük değerini aldığı bir yıl sonra ise GSYİH büyüme oranının en düşük değerini aldığı görülmektedir. 2007-2012 yılları arasında üç serinin de birlikte hareket ettiği görülmektedir. Ancak 2013 ve 2017 yıllarında kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerine yönelik harcamaları büyüme oranı azalırken diğer iki oranın artış yönünde birlikte hareket ettiği görülmektedir. 2014-2015 yılları arasında üç serinin birlikte hareket ettiği görülmektedir. 2016 ve 2018 yıllarında kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerine yönelik harcamaları büyüme oranı artarken bu kez diğer iki serinin büyüme oranı düşmüştür. Kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerine yönelik kamu harcamaları büyüme oranı tüm yıllarda diğer serilerden yüksek değerde seyretmiştir. Bu oran en yüksek değerini 2016 yılında almıştır.

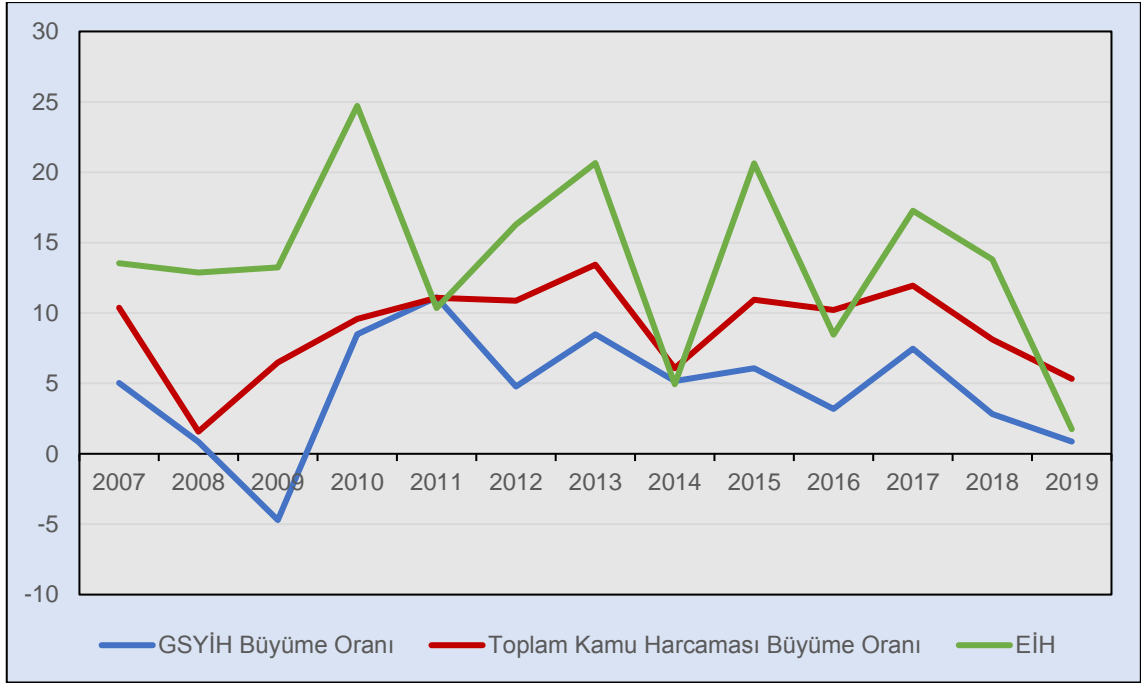
Tablo 2.6: Türkiye’de Ekonomik İşler ve Hizmetlere Yapılan Kamu Harcamalarının GSYİH ve Toplam Kamu Harcamaları İçindeki Payı

Yıllar	Ekonomik İşler ve Hizmetler (TL)	EİH/GSYİH (%)	EİH/TKH (%)
2006	21.126.838	2,68	11,86
2007	23.702.910	2,69	11,62
2008	29.137.332	2,93	12,83
2009	33.049.529	3,31	12,32
2010	41.312.450	3,56	14,03
2011	43.666.116	3,13	13,94
2012	50.121.545	3,19	13,85
2013	57.767.527	3,19	14,15
2014	62.167.365	3,04	13,86
2015	73.418.061	3,14	14,50
2016	77.730.878	2,98	13,31
2017	90.983.209	2,92	13,41
2018	111.853.841	3,00	13,46
2019	124.218.226	2,90	12,43

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri ve TCMB istatistiklerinden yazar tarafından derlenmiştir.⁴

Tablo 2.6’da 2006-2019 yılları arasında merkezi yönetim bütçesinden ekonomik işler ve hizmetlere yönelik kamu harcamalarının yıllar itibariyle seyri ile bu harcama kaleminin GSYİH içerisindeki ve toplam kamu harcamaları içerisindeki payı gösterilmiştir. Ekonomik işler ve hizmetlere yönelik kamu harcamalarının GSYİH’ya oranının 2006-2010 yılları arasında sürekli arttığı görülmektedir. Bu yıllardan sonra 2011 yılında azaldığı, 2012 yılında arttığı, 2013 yılında değişmediği, 2014 yılından sonra bazı yıllar azaldığı bazı yıllar ise arttığı görülmektedir. Ekonomik işler ve hizmetlere yönelik harcamaların toplam kamu harcamalarına oranının ise 2011 ve 2012 yıllarında azaldığı, 2017 ve 2018 yıllarında arttığı, diğer yıllarda ise bir yıl artıp diğer yıllar azaldığı gözlemlenmiştir. İki oran da yıllar itibariyle çok fazla değişim göstermemiştir.

⁴ Tablo 2.6’da yer verilen ekonomik işler ve hizmetlere yönelik kamu harcamaları ve GSYİH değerleri cari fiyatlarla ifade edilen değerlerdir.

Şekil 2.5: Türkiye’de GSYİH, Toplam Kamu Harcaması ve Ekonomik İşler ve Hizmetlere Yapılan Kamu Harcamaları Büyüme Oranları

Şekil 2.5’de ekonomik işler ve hizmetlere yapılan kamu harcamaları büyüme oranı, GSYİH büyüme oranı ve toplam kamu harcaması büyüme oranı birlikte verilmiştir. 2007-2010 yılları arasında üç serinin de birlikte hareket ettiği söylenebilir. Fakat 2011 yılında ekonomik işler ve hizmetlere yapılan kamu harcamaları büyüme oranı artarken bu kez diğer iki serinin büyüme oranı düşmüştür.

2012 yılında da 2011 yılının tam tersi durum gözlenmiştir. Seriler 2014 yılından itibaren birlikte hareket etmiştir. Ekonomik işler ve hizmetlere yapılan kamu harcamaları büyüme oranı en yüksek değerini 2010 yılında en düşük değerini ise 2019 yılında almıştır. Ekonomik işler ve hizmetlere yönelik kamu harcamaları büyüme oranı 4 yıl hariç diğer serilerden yüksek gözlemlenmiştir.

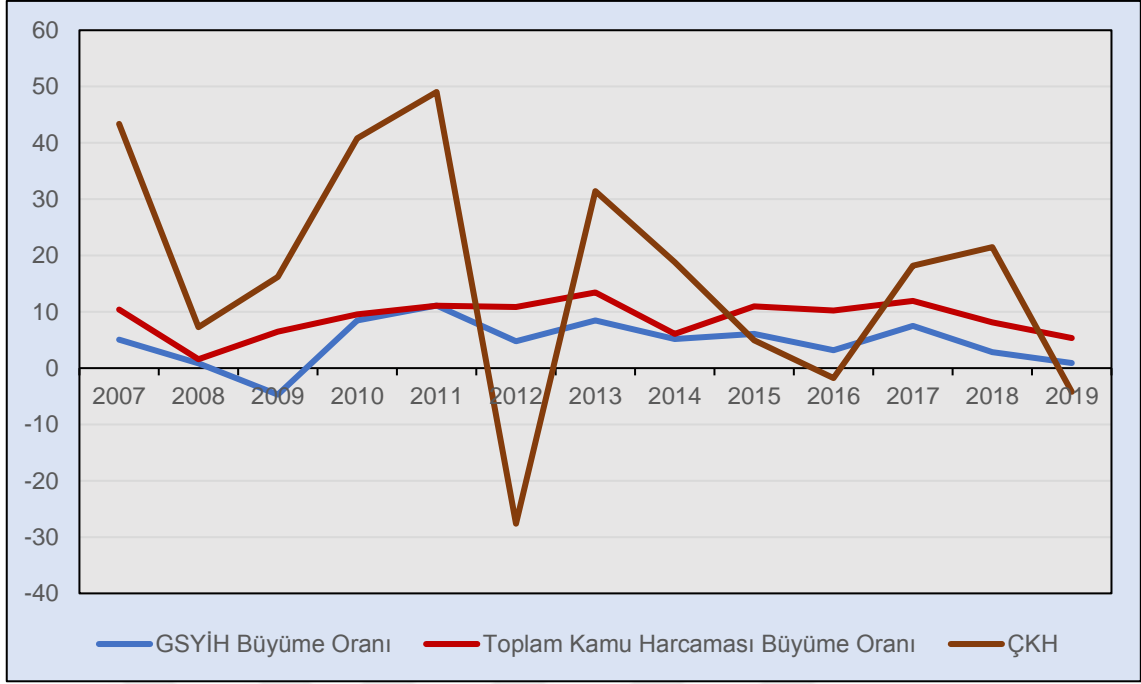
Tablo 2.7: Türkiye’de Çevre Koruma Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamalarının GSYİH ve Toplam Kamu Harcamaları İçindeki Payı

Yıllar	Çevre Koruma Hizmetleri (TL)	ÇKH/GSYİH (%)	ÇKH/TKH (%)
2006	127.289	0,02	0,07
2007	184.076	0,02	0,09
2008	214.866	0,02	0,09
2009	250.488	0,03	0,09
2010	356.933	0,03	0,12
2011	524.265	0,04	0,17
2012	351.128	0,02	0,10
2013	445.285	0,02	0,11
2014	546.414	0,03	0,12
2015	552.911	0,02	0,11
2016	524.612	0,02	0,09
2017	619.402	0,02	0,09
2018	816.972	0,02	0,10
2019	851.381	0,02	0,09

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri ve TCMB istatistiklerinden yazar tarafından derlenmiştir.⁵

Tablo 2.7’de 2006-2019 yılları arasında merkezi yönetim bütçesinden çevre koruma hizmetlerine yönelik harcamalarının yıllar itibariyle seyri ile bu harcama kaleminin GSYİH içerisindeki ve toplam kamu harcamaları içerisindeki payı gösterilmiştir. Analitik bütçe sınıflandırılmasına göre birinci düzeyde fonksiyonel sınıflandırılmış on kamu harcaması kalemi arasında GSYİH ve toplam kamu harcaması içinde en az paya sahip harcama kaleminin çevre koruma hizmetlerine yönelik kamu harcamaları olduğu saptanmıştır. İncelenen yıllar itibariyle çevre koruma hizmetlerine yönelik harcamaların GSYİH’ya oranının genel olarak 0,02 düzeyinde gerçekleştiği, toplam kamu harcamalarına oranın ise en yüksek 2011 yılında ve 0,17 düzeyinde olduğu görülmüştür.

⁵ Tablo 2.7’de yer verilen çevre koruma hizmetlerine yönelik kamu harcamaları ve GSYİH değerleri cari fiyatlarla ifade edilen değerlerdir.

Şekil 2.6: Türkiye’de GSYİH, Toplam Kamu Harcaması ve Çevre Koruma Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamaları Büyüme Oranları

Şekil 2.6’da çevre koruma hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı, GSYİH büyüme oranı ve toplam kamu harcaması büyüme oranı birlikte verilmiştir. 2007-2019 yılları arasında 2015 ve 2018 yılları hariç tüm yıllarda üç serinin birlikte hareket ettiği görülmektedir. 2015 yılında GSYİH büyüme oranı ve toplam kamu harcaması büyüme oranı birlikte hareket ederken çevre koruma hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı düşmüştür. 2018 yılında da 2015 yılının tam tersi durum gözlenmiştir. Çevre koruma hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı 3 yıl hariç diğer serilerden yüksek gözlemlenmiştir. Bu oran en yüksek değerini 2011 yılında alırken en düşük değerini bir yıl sonra 2012 yılında almıştır. Bu harcama türünü oluşturan alt kalemler incelendiğinde bu durumun bir önceki yıla göre 2012 yılında kirliliğin azaltılması ve doğal ortamın ve bio çeşitliliğin korunması hizmetlerine yönelik çevre koruma hizmetlerine yapılan harcamaların belirgin şekilde azalmasından kaynaklandığı görülmüştür. 2012 yılından sonraki yılda çevre koruma hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı oranında meydana gelen artışın ise 2013 yılında atık su yönetimi hizmetleri ve doğal ortamın ve biyoçeşitliliğin korunmasına yönelik harcamalardaki belirgin artıştan kaynaklandığı gözlemlenmiştir.

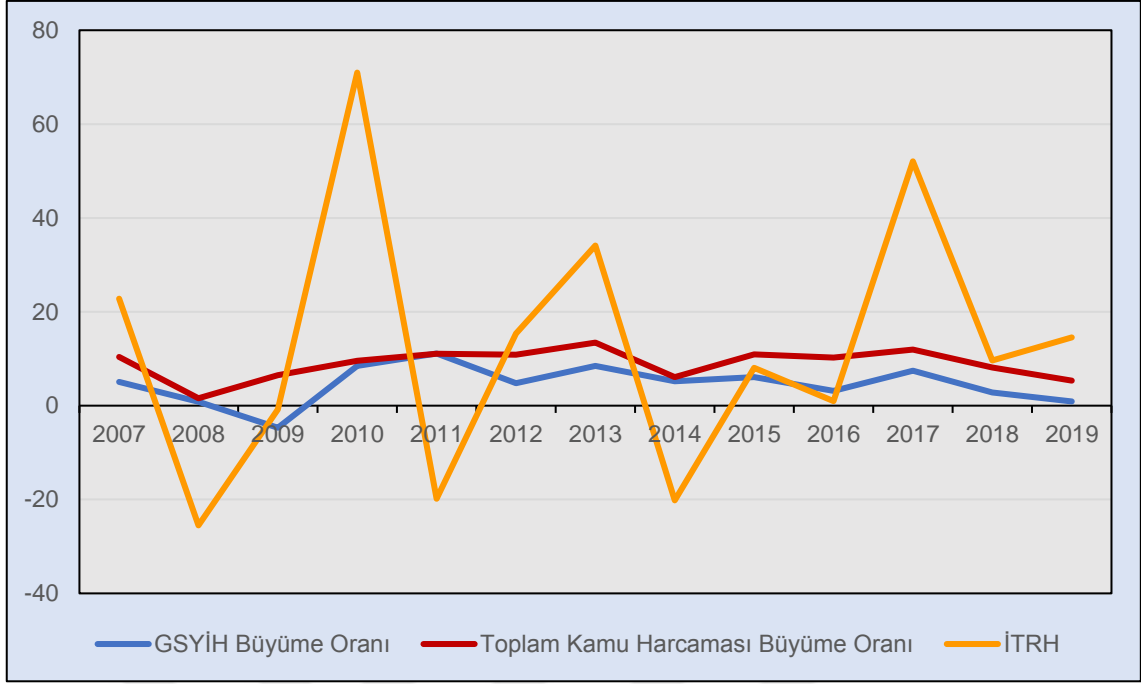
Tablo 2.8: Türkiye’de İskan ve Toplum Refahı Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamalarının GSYİH ve Toplam Kamu Harcamaları İçindeki Payı

Yıllar	İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri (TL)	İTRH/GSYİH (%)	İTRH/TKH (%)
2006	3.855.207	0,49	2,16
2007	4.714.647	0,54	2,31
2008	3.796.679	0,38	1,67
2009	3.739.710	0,37	1,39
2010	6.552.901	0,56	2,23
2011	4.819.714	0,35	1,54
2012	5.484.417	0,35	1,52
2013	7.115.998	0,39	1,74
2014	5.714.715	0,28	1,27
2015	5.975.631	0,26	1,18
2016	5.844.015	0,22	1,00
2017	9.101.472	0,29	1,34
2018	10.750.490	0,29	1,2
2019	13.521.818	0,32	1,35

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri ve TCMB istatistiklerinden yazar tarafından derlenmiştir.⁶

Tablo 2.8’de 2006-2019 yılları arasında merkezi yönetim bütçesinden iskan ve toplum refahı hizmetlerine yönelik kamu harcamalarının yıllar itibariyle seyri ile bu harcama kaleminin GSYİH içerisindeki ve toplam kamu harcamaları içerisindeki payı gösterilmiştir. İskan ve toplum refahı hizmetlerine yönelik harcamaların GSYİH içindeki payına bakıldığında bu oranların bazı yıllarda artış bazı yıllarda ise azalış gösterdiği gözlemlenmiştir. Bu oranlar incelenen yıllar itibariyle 0,22-0,56 düzeyinde gerçekleşmiştir. İskan ve toplum refahı hizmetlerine yönelik harcamaların toplam kamu harcamaları içerisindeki payı da benzer şekilde bazı dönemler artış bazı dönemlerde ise azalış göstermiştir.

⁶ Tablo 2.8’de yer verilen iskan ve toplum refahı hizmetlerine yönelik kamu harcamaları ve GSYİH değerleri cari fiyatlarla ifade edilen değerlerdir.

Şekil 2.7: Türkiye’de GSYİH, Toplam Kamu Harcaması ve İskan ve Toplum Refahı Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamaları Büyüme Oranları

Şekil 2.7’de iskan ve toplum refahı hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı, GSYİH büyüme oranı ve toplam kamu harcaması büyüme oranı birlikte verilmiştir. 2007-2010 yılları arasında üç serinin de birlikte hareket ettiği söylenebilir. Fakat 2011 yılından itibaren GSYİH büyüme oranı ve toplam kamu harcaması büyüme oranı birlikte hareket ederken 2011 yılında iskan ve toplum refahı hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı düşmüştür. 2012 yılında da 2011 yılının tam tersi durum gözlenmiştir. 2013-2018 yılları arasında üç oran da birlikte seyretmiştir. 2019 yılında iskan ve toplum refahı hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı artarken bu kez diğer iki serinin büyüme oranı düşmüştür. İskan ve toplum refahı hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı en yüksek değerini 2008 yılında alırken en düşük değerini ise 2010 yılında almıştır. İskan ve toplum refahı hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı yıllar itibariyle dalgalanmalar göstermiştir. Bu kapsamda yapılan harcama kalemleri incelendiğinde; bu orandaki 2008 yılındaki düşüşün bu yılda iskan işleri ve hizmetlerine yapılan harcamalardaki belirgin azalışın kaynaklandığı, 2010 yılındaki artışın iskan işleri ve hizmetleri ve toplum refahı hizmetlerine yapılan harcamalardaki belirgin artışın kaynaklandığı, 2011 yılındaki ani azalışın bir önceki yıldaki artışın sebebi olan harcamalardaki belirgin azalışın kaynaklandığı, 2014

yılındaki azalışın da 2011 yılındaki sebeple aynı olduğu, 2015 yılındaki artışın toplum refahı hizmetlerine yapılan harcamalardaki artıştan kaynaklandığı, 2017 yılındaki artışın ise iskan işleri ve hizmetlerine yapılan harcamalardaki artıştan kaynaklandığı görülmüştür.

Tablo 2.9: Türkiye’de Sağlık Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamalarının GSYİH ve Toplam Kamu Harcamaları İçindeki Payı

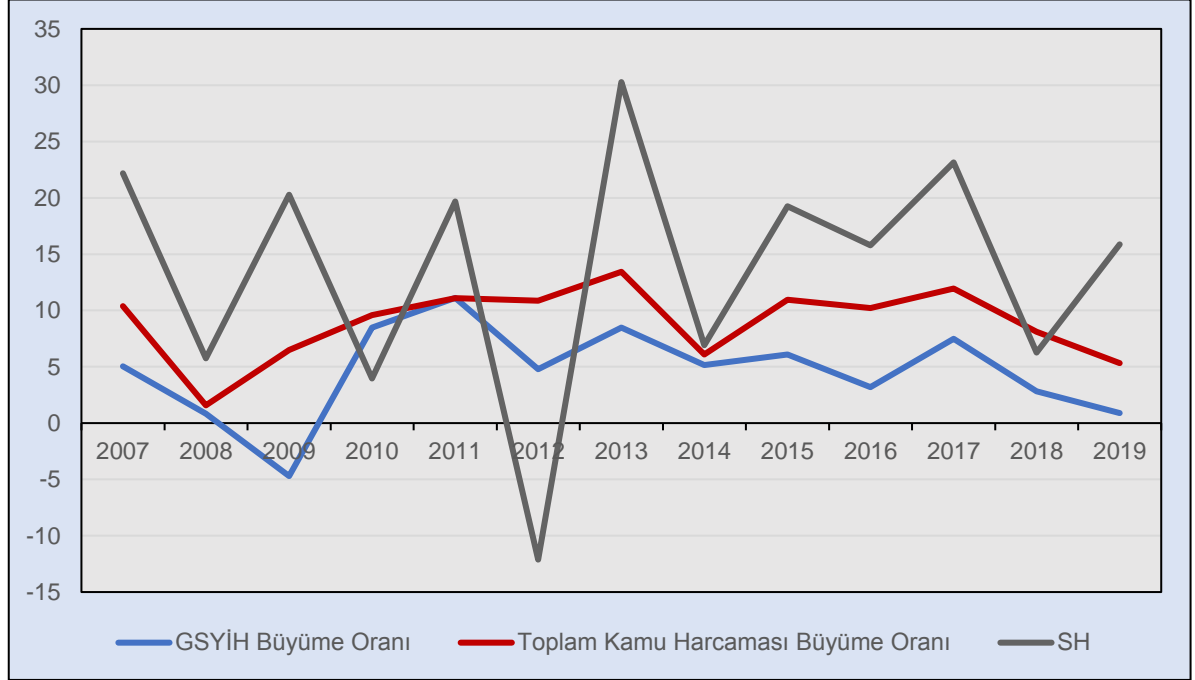
Yıllar	Sağlık Hizmetleri (TL)	SH/GSYİH (%)	SH/TKH (%)
2006	9.273.662	1,18	5,21
2007	11.276.377	1,28	5,53
2008	12.972.160	1,30	5,71
2009	15.681.733	1,57	5,85
2010	16.070.753	1,39	5,46
2011	18.579.562	1,33	5,93
2012	15.580.883	0,99	4,31
2013	19.569.560	1,08	4,79
2014	21.480.256	1,05	4,79
2015	25.047.602	1,07	4,95
2016	28.500.136	1,09	4,88
2017	35.220.918	1,13	5,19
2018	40.213.740	1,08	4,84
2019	51.195.505	1,20	5,12

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri ve TCMB istatistiklerinden yazar tarafından derlenmiştir.⁷

Tablo 2.9’da 2006-2019 yılları arasında merkezi yönetim bütçesinden sağlık hizmetlerine yönelik kamu harcamalarının yıllar itibariyle seyri ile bu harcama kaleminin GSYİH içerisindeki ve toplam kamu harcamaları içerisindeki payı gösterilmiştir. Sağlık hizmetlerine yönelik harcamaların GSYİH içindeki payının 2006-2009 yılları arasında arttığı, bu yıllardan sonra ise bazı yıllar arttığı bazı yıllar azaldığı, en düşük 2012 yılında 0,99 düzeyinde gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Sağlık hizmetlerine yönelik

⁷ Tablo 2.9’da yer verilen sağlık hizmetlerine yönelik kamu harcamaları ve GSYİH değerleri cari fiyatlarla ifade edilen değerlerdir.

harcamaların toplam kamu harcamalarına oranı da 2006-2009 yılları arasında artmış, bu yıllardan sonra ise bazı yıllar artmış bazı yıllarda azalmıştır. Her iki oranda da yıllar itibariyle belirgin bir değişme olmadığı gözlenmiştir.

Şekil 2.8: Türkiye’de GSYİH, Toplam Kamu Harcaması ve Sağlık Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamaları Büyüme Oranları

Şekil 2.8’de sağlık hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı, GSYİH büyüme oranı ve toplam kamu harcaması büyüme oranı birlikte verilmiştir. 2007-2009 yılları arasında üç serinin birlikte hareket ettiği söylenebilir. Fakat 2010 yılında GSYİH büyüme oranı ve toplam kamu harcaması büyüme oranı birlikte hareket ederken sağlık hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı düşmüştür. 2013-2018 yılları arasında üç seri de birlikte hareket etmiştir. 2019 yılında sağlık hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı artarken bu kez diğer iki serinin büyüme oranı düşmüştür. Grafiğe göre sağlık hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı 2012 yılında bir önceki yıla göre belirgin bir şekilde düşmüştür. Bu kapsamda yapılan harcama kalemleri incelendiğinde bu düşüşün hastane işleri ve hizmetlerine yönelik sağlık harcamalarındaki belirgin azalıştan kaynaklandığı görülmüştür. Sağlık hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı en düşük değerini 2012 yılında alırken en yüksek değerini bir yıl sonra 2013 yılında almıştır. Bu harcama türünü oluşturan alt kalemler

incelendiğinde bu durumun bir önceki yıla göre 2013 yılında hastane işleri ve hizmetlerine yönelik sağlık harcamalarındaki artıştan kaynaklandığı görülmüştür.

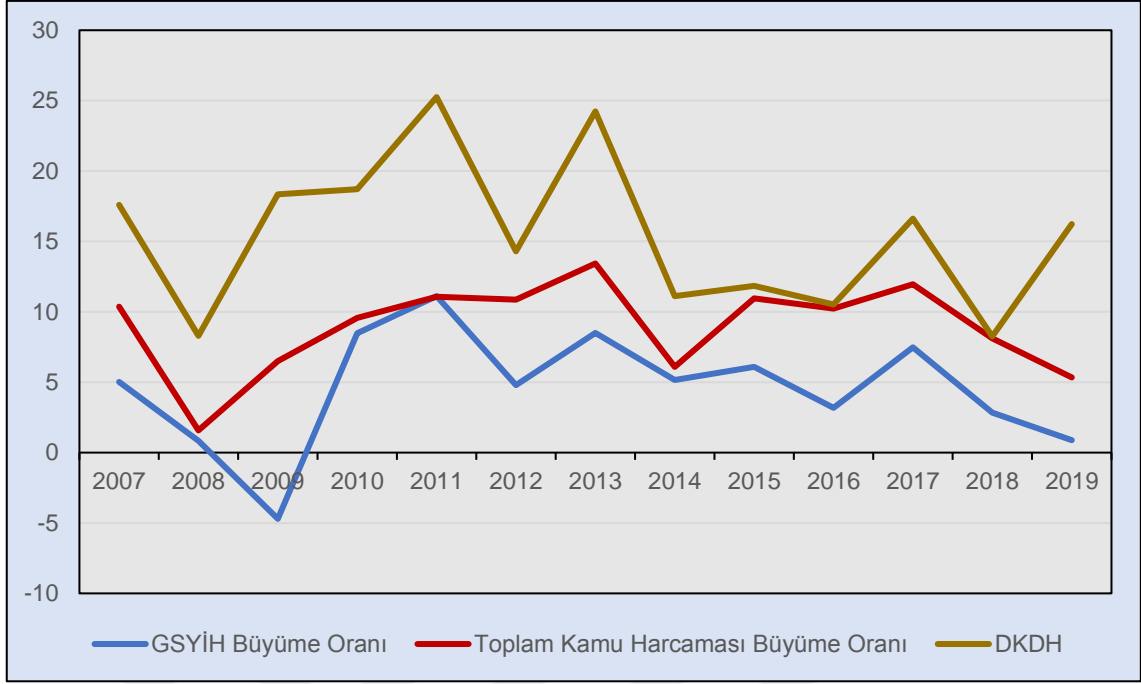
Tablo 2.10: Türkiye’de Dinlenme Kültür ve Din Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamalarının GSYİH ve Toplam Kamu Harcamaları İçindeki Payı

Yıllar	Dinlenme Kültür ve Din Hizmetleri (TL)	DKDH/GSYİH (%)	DKDH/TKH (%)
2006	2.811.454	0,36	1,58
2007	3.278.530	0,37	1,61
2008	3.864.526	0,39	1,70
2009	4.593.035	0,46	1,71
2010	5.442.435	0,47	1,85
2011	6.615.819	0,47	2,11
2012	7.450.861	0,47	2,06
2013	8.874.432	0,49	2,17
2014	10.145.793	0,50	2,26
2015	11.021.509	0,47	2,18
2016	11.913.097	0,46	2,04
2017	13.857.204	0,45	2,04
2018	16.141.681	0,43	1,94
2019	20.619.749	0,48	2,06

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri ve TCMB istatistiklerinden yazar tarafından derlenmiştir.⁸

Tablo 2.10’da 2006-2019 yılları arasında merkezi yönetim bütçesinden dinlenme kültür ve din hizmetlerine yönelik kamu harcamalarının yıllar itibariyle seyri ile bu harcama kaleminin GSYİH içerisindeki ve toplam kamu harcamaları içerisindeki payı gösterilmiştir. Tabloda belirtilen yıllar itibariyle dinlenme kültür ve din hizmetlerine yönelik harcamaların, GSYİH ve toplam kamu harcamaları içindeki payının bazı yıllarda artış bazı yıllarda ise azalış eğilimi gösterdiği ve bu oranların yıllar itibariyle çok fazla değişim göstermediği gözlemlenmiştir.

⁸ Tablo 2.10’da yer verilen dinlenme kültür ve din hizmetlerine yönelik kamu harcamaları ve GSYİH değerleri cari fiyatlarla ifade edilen değerlerdir.

Şekil 2.9: Türkiye’de GSYİH, Toplam Kamu Harcaması ve Dinlenme Kültür ve Din Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamaları Büyüme Oranları

Şekil 2.9’da dinlenme kültür ve din hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı, GSYİH büyüme oranı ve toplam kamu harcaması büyüme oranı birlikte verilmiştir. 2007-2018 yılları arasında üç serinin birlikte hareket ettiği söylenebilir. Fakat 2019 yılında GSYİH büyüme oranı ve toplam kamu harcaması büyüme oranı birlikte hareket ederken dinlenme kültür ve din hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı artmıştır. Bu oran tüm yıllarda pozitif değerler almıştır. Dinlenme kültür ve din hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı en yüksek değerini 2011 yılında alırken en düşük değerini ise 2018 yılında almıştır.

Tablo 2.11. Türkiye’de Eğitim Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamalarının GSYİH ve Toplam Kamu Harcamaları İçindeki Payı

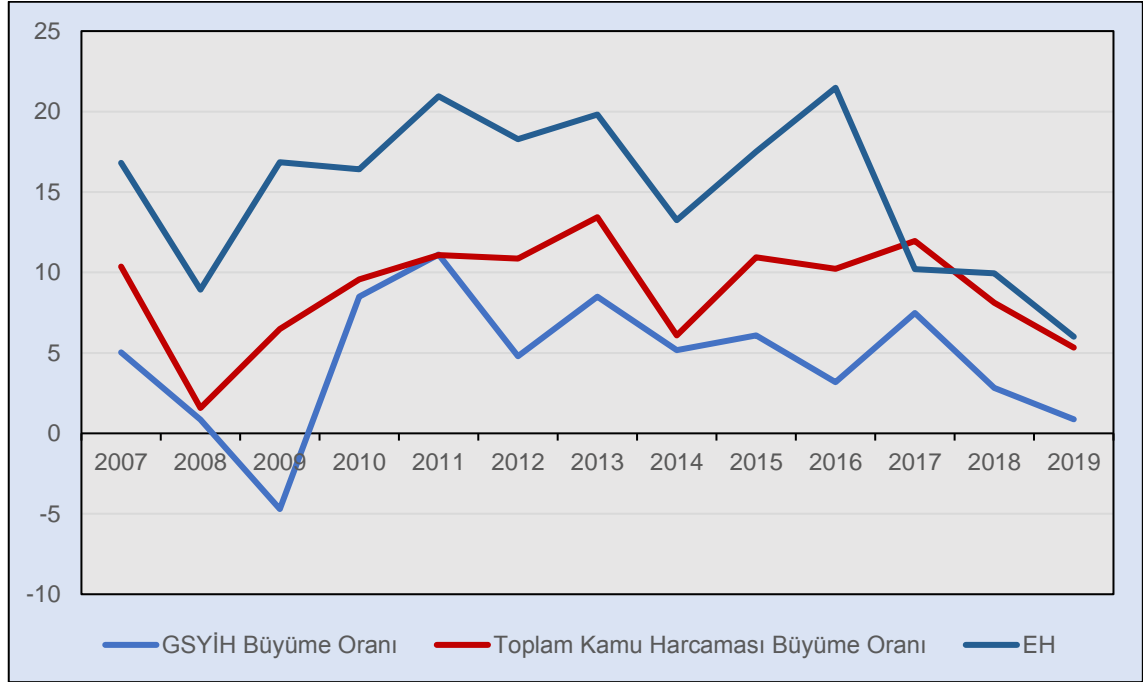
Yıllar	Eğitim Hizmetleri(TL)	EH/GSYİH (%)	EH/TKH (%)
2006	22.218.521	2,82	12,47
2007	25.720.314	2,92	12,60
2008	30.493.022	3,07	13,43
2009	35.753.422	3,58	13,33
2010	41.469.831	3,57	14,09
2011	48.515.075	3,48	15,49
2012	56.742.716	3,61	15,68
2013	64.884.951	3,59	15,89
2014	75.698.748	3,70	16,88
2015	86.857.612	3,71	17,16
2016	104.147.410	3,99	17,83
2017	113.728.047	3,66	16,77
2018	134.719.727	3,62	16,22
2019	156.218.926	3,65	15,63

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri ve TCMB istatistiklerinden yazar tarafından derlenmiştir.⁹

Tablo 2.11’de 2006-2019 yılları arasında merkezi yönetim bütçesinden eğitim hizmetlerine yönelik kamu harcamalarının yıllar itibariyle seyri ile bu harcama kaleminin GSYİH içerisindeki ve toplam kamu harcamaları içerisindeki payı gösterilmiştir. Eğitim hizmetlerine yönelik harcamalarının GSYİH içindeki payı incelendiğinde bu oranlar düzensiz olarak bazı yıllarda artış eğilimi gösterirken bazı yıllarda azalmıştır. Eğitim hizmetlerine yönelik kamu harcamalarının GSYİH içindeki payı incelendiğinde bu oran 2006-2008 yılları arasında artmış, 2009 yılında azalmış 2010-2016 yılları arasında tekrar artmış son üç yılda ise azalış eğilimi göstermiştir. Harcama kalemlerinin GSYİH ve toplam kamu harcamaları içindeki payına ilişkin veriler birlikte değerlendirildiğinde; eğitim hizmetleri alanında yapılan kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırılmış on

⁹ Tablo 2.11’de yer verilen eğitim hizmetlerine yönelik kamu harcamaları ve GSYİH değerleri cari fiyatlarla ifade edilen değerlerdir.

harcama kalemi arasında GSYİH ve toplam kamu harcaması içinde en yüksek üçüncü paya sahip harcama kalemi olduğu gözlenmiştir. Tabloda eğitim hizmetlerine yönelik kamu harcamalarının toplam kamu harcamaları içindeki payının 2019 yılında 15.63 olduğu görülmektedir.

Şekil 2.10: GSYİH, Toplam Kamu Harcaması ve Eğitim Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamaları Büyüme Oranları

Şekil 2.10’da eğitim hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı, GSYİH büyüme oranı ve toplam kamu harcaması büyüme oranı birlikte verilmiştir. 2007-2009 yılları arasında üç serinin de birlikte hareket ettiği söylenebilir. 2010 yılında GSYİH büyüme oranı ve toplam kamu harcaması büyüme oranı birlikte hareket ederken eğitim hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı düşmüştür. 2011-2015 yılları arasında seriler tekrar birlikte hareket etmiştir. 2016 yılında eğitim hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı artarken bu kez diğer iki serinin büyüme oranı düşmüştür. 2017 yılında da 2016 yılının tam tersi durum gözlenmiştir. 2018 ve 2019 yıllarında seriler düşüş yönünde birlikte hareket etmiştir. Sağlık hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı en yüksek değerini 2016 yılında alırken en düşük değerini bir yıl sonra 2017 yılında almıştır. Eğitim hizmetlerine yönelik kamu harcamaları büyüme oranı 2 yıl hariç diğer serilerden yüksek gözlemlenmiştir.

Tablo 2.12: Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sosyal Yardım Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamalarının GSYİH ve Toplam Kamu Harcamaları İçindeki Payı

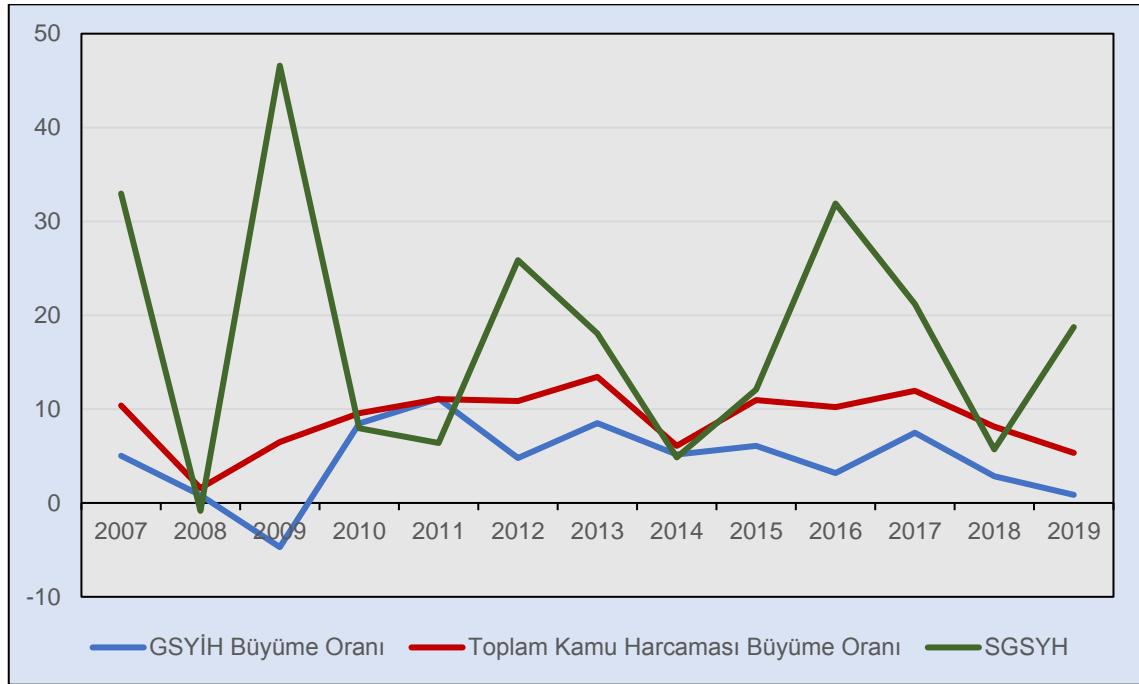
Yıllar	Sosyal Güvenlik Sosyal Yardım Hizmetleri (TL)	SGSYH/ GSYİH (%)	SGSYH/TKH (%)
2006	26.213.015	3,32	14,72
2007	34.948.544	3,97	17,13
2008	37.665.536	3,79	16,59
2009	56.070.037	5,61	20,90
2010	59.891.950	5,16	20,35
2011	60.767.656	4,36	19,40
2012	76.100.488	4,85	21,03
2013	85.580.111	4,73	20,96
2014	92.003.020	4,50	20,52
2015	100.198.837	4,28	19,79
2016	131.386.831	5,04	22,49
2017	159.517.971	5,13	23,52
2018	181.086.601	4,86	21,80
2019	236.568.457	5,53	23,67

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri ve TCMB istatistiklerinden yazar tarafından derlenmiştir.¹⁰

Tablo 2.12’de 2006-2019 yılları arasında merkezi yönetim bütçesinden sosyal güvenlik sosyal yardım hizmetlerine yönelik kamu harcamalarının yıllar itibariyle seyri ile bu harcama kaleminin GSYİH içerisindeki ve toplam kamu harcamaları içerisindeki payı gösterilmiştir. Harcama kalemlerinin GSYİH ve toplam kamu harcamaları içindeki payına ilişkin veriler birlikte değerlendirildiğinde; sosyal güvenlik sosyal yardım hizmetleri alanında yapılan kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırılmış on harcama kalemi arasında GSYİH ve toplam kamu harcaması içinde en yüksek ikinci paya sahip harcama kalemi olduğu gözlenmiştir. Tablodan 2019 yılında sosyal güvenlik sosyal

¹⁰ Tablo 2.12’de yer verilen sosyal güvenlik sosyal yardım hizmetlerine yönelik kamu harcamaları ve GSYİH değerleri cari fiyatlarla ifade edilen değerlerdir.

yardım hizmetlerine yönelik kamu harcamalarının toplam kamu harcamaları içindeki payının 23,67 düzeyinde olduğu görülmektedir.

Şekil 2.11: Türkiye’de GSYİH, Toplam Kamu Harcaması ve Sosyal Güvenlik Sosyal Yardım Hizmetlerine Yapılan Kamu Harcamaları Büyüme Oranları

Şekil 2.11’de sosyal güvenlik sosyal yardım hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı, GSYİH büyüme oranı ve toplam kamu harcaması büyüme oranı birlikte verilmiştir. 2008 yılında toplam kamu harcamaları büyüme oranı en düşük değerini alırken, bir yıl sonra 2009 yılında GSYİH büyüme oranını en küçük değerini, sosyal güvenlik sosyal yardım hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı ise en yüksek değerini almıştır. Serilerin 2007, 2008, 2014, 2015 ve 2018 yıllarında birlikte hareket etmiştir. Bu yılların dışında 2012, 2016 ve 2019 yıllarında sosyal güvenlik sosyal yardım hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı artarken diğer iki serinin büyüme oranı düşmüştür. 2010, 2011, 2013 ve 2017 yıllarında ise bu kez GSYİH büyüme oranı ve toplam kamu harcaması büyüme oranı artış yönünde birlikte hareket ederken sosyal güvenlik sosyal yardım hizmetlerine yapılan kamu harcamaları büyüme oranı düşmüştür. Grafik incelendiğinde sosyal güvenlik sosyal yardım hizmetlerine yapılan kamu harcamalarının 2008 yılında bir önceki yıla göre belirgin bir şekilde düştüğü görülmektedir. Bu harcama türünü oluşturan alt kalemler incelendiğinde bu durumun bir önceki yıla göre 2008 yılında sınıflandırmaya girmeyen sosyal güvenlik ve sosyal yardım

hizmetlerine yapılan kamu harcamalarındaki belirgin azalıştan kaynaklandığı görülmüştür. 2009 yılında ise bu oran en yüksek değerini almıştır. Bir önceki yıla göre 2009 yılındaki bu belirgin yükselişin bu kez sınıflandırmaya girmeyen sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerine ilişkin harcamalardaki belirgin artıştan kaynaklandığı görülmüştür. 2010 yılında bu oran tekrar belirgin bir düşüş göstermiştir. Bu düşüşün sebebinin 2008 yılındaki ile aynı olduğu görülmüştür.

2.2. KONU İLE İLGİLİ GEÇMİŞ YAZININ İNCELENMESİ

Bu bölümde literatürde Wagner Kanunu'nu ve Keynes'in kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisine ait görüşünü analiz eden çalışmalar incelenmiştir.

Chletsos ve Kollias (1997) 1958-1993 döneminde kamu harcamaları ve GSYİH verilerini kullanarak Yunanistan ekonomisi için yaptıkları çalışmada Wagner Kanunu'nun geçerliliğini test etmişlerdir. Çalışmada yalnızca savunma harcamalarındaki artışın Wagner Kanunu ile açıklanabileceği saptanmıştır.

Biswal, Dhawan ve Lee (1999) 1950-1995 döneminde Kanada ekonomisi için toplam kamu harcamaları ve çeşitli kamu harcaması kalemleri ile ulusal gelir arasındaki ilişkiyi Engle ve Granger eşbütünleşme testi, Hata Düzeltme Modeli, Granger nedensellik testi kullanarak incelemişlerdir. Çalışmada kamu harcaması kalemleri ile ulusal gelir arasında uzun dönemde ilişki olmadığı sonucuna ulaşılrken, Wagner ve Keynes hipotezlerinin Kanada ekonomisinde geçerli olmadığı saptanmıştır.

Al-Faris (2002) çalışmasında kamu harcamaları ekonomik büyüme ilişkisini Wagner Kanunu ve Keynesyen teori çerçevesinde Johansen eşbütünleşme testi, Granger nedensellik testi kullanarak sınamıştır. Çalışmada Körfez İşbirliği Konseyi üyelerinin (Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Umman, Katar, Bahreyn) 1970-1997 dönemine ait yıllık veriler kullanılmıştır. Çalışmada tüm üye ülkelerde toplam kamu harcamaları, cari ve yatırım harcamaları ile milli gelir arasında uzun dönemde ilişki olduğu, kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki nedenselliğin yalnızca Bahreyn'de çift yönlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kar ve Taban (2003) Türkiye’de 1971-2000 dönemi için kamu harcaması kalemleri (eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, altyapı harcamaları) ile ekonomik büyüme ilişkisini eş bütünleşme yaklaşımını kullanarak incelemişlerdir. Çalışma sonucunda eğitim ve sağlık harcamalarının ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği, sağlık harcamalarının olumsuz etkilediği, altyapı harcamaları ekonomik büyüme ilişkisinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu saptanmıştır.

Bağdigen ve Çetintaş (2004) çalışmalarında Keynesyen görüş ve Wagner Kanunu çerçevesinde Türkiye ekonomisinde kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Engle-Granger eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testi ile incelemişlerdir. 1965-2000 döneminin ele alındığı çalışmada iki değişken arasında nedensellik olmadığı gözlenmiş olup hem Keynesyen hipotez hem de Wagner Kanunu reddedilmiştir.

Dritsakis ve Adamopoulos (2004) Yunanistan için 1960-2001 döneminde kamu harcamaları artış eğilimini ve kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini inceleyerek Wagner Kanunu’nun geçerliliğini test etmiştir. Çalışmada Hata Düzeltme Modeli ve Granger nedensellik testi kullanılmıştır. Analizde kamu harcamalarının yüksek bir hızda artış eğilimi gösterdiği, toplam kamu harcamaları ve kamu harcamaları kalemlerinin tüketim esnekliğinin Wagner Kanunu ile belirlenen esneklik sınırlaması ile tutarlı olduğu ve pek çok nedensellik modellerinde ilişkilerin çift yönlü olduğu saptanmıştır. Çalışmada Wagner Kanunu ve Keynesyen harcama teorisini destekleyen bulgular elde edilmiştir.

Wahab (2004) 1950-2000 dönemi için 25 OECD (Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Japonya, Kore, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere ve ABD) ülkesi yıllık GSYİH ve kamu harcaması zaman serilerini kullanarak Wagner Kanunu’nu test etmek için çalışma yapmıştır. Çalışmada sınırlı da olsa Wagner Kanunu’nu destekleyen bulgular elde edilmiştir.

Chang, Liu ve Caudill (2004) Johansen and Juselius eşbütünleşme analizi ve Granger nedensellik testi kullanarak Wagner Kanunu’nun geçerliliğini incelemişlerdir. Çalışmada 10 ülkenin (Güney Kore, Tayvan, Tayland, Avustralya, Kanada, Japonya, Yeni Zelanda, ABD, İngiltere ve Güney Afrika) 1951- 1996 yıllarına ait yıllık zaman serisi verileri kullanılmıştır. İlk olarak ADF birim kök testi kullanılarak verilerin bütünleşme derecesi ve durağanlık özelliği araştırılmış ardından GSYİH ve kamu

harcamaları arasındaki uzun dönemli ilişki Johansen and Juselius eşbütünleşme analizi kullanılarak test edilmiştir. Uygulanan Granger nedensellik testi sonuçları Güney Kore, Tayvan, Japonya, İngiltere ve ABD’de Wagner Kanunu’nun geçerliliğini destekler nitelikte nedenselliğin yönünün ekonomik büyümeden kamu harcamalarına doğru olduğunu göstermiştir. Ancak bu çalışmada verileri incelenen diğer beş ülke için (Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda, Güney Afrika, Tayland) gelir ve hükümet harcamaları arasında nedensel bir ilişki bulunmadığı saptanmıştır.

Arısoy (2005) 1950- 2003 dönemi yıllık verilerini kullandığı çalışmasında Türkiye ekonomisinde ekonomik büyüme ile toplam kamu harcamaları ve ekonomik sınıflandırılmaya tabi tutulmuş çeşitli kamu harcaması unsurları arasındaki ilişkiyi inceleyerek Wagner Kanunu ve Keynes hipotezinin geçerliliğini test etmiştir. Çalışmada zaman serisi analiz yöntemleri kullanılmıştır. Analiz sonucunda uzun dönemde ekonomik büyümeden ekonomik sınıflandırılmış kamu harcaması kalemlerine (cari, yatırım, transfer ve transfer dışı harcamalar) doğru tek yönlü nedensellik olduğunu diğer bir ifadeyle Wagner Kanunu’nun geçerli olduğunu saptanmıştır.

Loizides ve Vamvoukas (2005) eşbütünleşme analizi, Hata Düzeltme Modeli (ECM) Granger nedensellik testleri kullanarak kamu kesiminin büyüklüğündeki artış ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Analizde İngiltere, Yunanistan ve İrlanda yıllık verileri kullanılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda kısa ve uzun dönemde İngiltere ve İrlanda’da hükümet büyüklüğü ekonomik büyümenin Granger nedenidir. Yunanistan’da ve enflasyon dahil edildiğinde İngiltere’de ekonomik büyüme hükümet büyüklüğündeki artışın nedenidir.

Huang (2006) 1979-2002 döneminde yıllık verileri kullanarak Çin ve Tayvan ekonomisi için yaptığı çalışmada kamu harcamaları ile çıktı arasındaki uzun dönem ilişkiyi tahmin etmek için zaman serisi ekonometrisi yöntemlerinden yararlanmışlardır. Bu çalışmada Çin ve Tayvan ekonomisinde kamu harcamaları ile çıktı arasında uzun dönemde ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Ghartey (2007) çalışmasında 1965-2004 periyodunda Gana ekonomisi için kamu harcamaları ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. Analizi ARDL modeli, Hata Düzeltme Modeli ve Granger nedensellik testi kullanarak gerçekleştirmiştir. Ghartey Gana’da Wagner Kanunu’nun geçerli olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Narayan, Nielsen ve Smyth (2008) Çin eyaletlerinin verilerini kullanarak Wagner Kanunu'nu test etmişlerdir. Panel birim kök, panel eşbütünleşme ve Granger nedensellik testi yaklaşımının kullanıldığı çalışmada Çin'in orta ve batı eyaletlerinde Wagner Kanunu'nu destekleyen bulgulara ulaşılırken doğu eyaletlerinde Wagner Kanunu'nun geçerli olmadığı saptanmıştır.

Narayan, Prasat ve Singh (2008) Fiji Adaları için Wagner Kanunu'nun geçerliliğini Johansen eşbütünleşme testi kullanarak 1970-2002 verileri ile incelemişlerdir. Ampirik analizleri sonucunda ulusal çıktı ile kamu harcamaları arasında eşbütünleşme olduğu ve Wagner Kanunu'nun geçerli olduğu saptanmıştır.

Ziramba (2008) 1960-2006 periyodunda reel kamu harcamaları ile reel gelir arasındaki nedensellik ilişkisini analiz ederek Güney Afrika'da Wagner Kanunu'nun geçerliliğini incelemiştir. Çalışmada iki değişken arasındaki uzun dönem ilişkisini test etmek için ARDL modeli, iki değişken arasındaki nedenselliği sınamak için Toda Yomamoto testi uygulanmıştır. Uygulama sonucunda Wagner Kanunu'nun Güney Afrika'da geçerli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Nketiah-Amponsah (2009) 1979-2004 yılları arasında Gana için toplam kamu harcamaları ve kamu harcamalarının çeşitli bileşenleri (eğitim, sağlık, altyapı) ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Toplam kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında ters yönlü bir ilişki olduğu, sağlık ve altyapı harcamaları ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu, eğitim harcamaları ile ekonomik büyüme arasında ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Samudram, Nair ve Vaithilingam (2009) 1970-2004 dönemi verilerinden yararlanarak ARDL modeli ve sınır testi kullanarak Keynesyen görüş ve Wagner Kanunu'nun Malezya ekonomisinde geçerliliğini incelemişlerdir. Çalışmanın ampirik sonuçları sağlık, savunma, tarım, eğitim harcamaları ile GSMH arasında uzun dönem ilişkinin GSMH'dan adı geçen harcama bileşenlerine doğru tek yönlü olduğunu ve bu harcama bileşenleri için Wagner Kanunu'nun geçerli olduğunu, sağlık ve yönetim harcamaları ile GSMH arasındaki nedenselliğin iki yönlü olduğunu ve bu harcama bileşenleri için hem Wagner Kanunu'nun hem de Keynes hipotezinin geçerli olduğunu göstermiştir.

Ighodaro ve Oriakhi (2010) çalışmasında Nijerya ekonomisinde Wagner Kanunu'nun geçerliliğini test etmek için 1961-2007 dönemine ilişkin toplam kamu harcamaları ve kamu harcamalarının alt kalemlerini değişken olarak kullanmışlardır. Eşbüyünleşme ve Granger nedensellik testi kullanılarak analizler gerçekleştirilmiştir. Wagner Kanunu tüm tahminlerde geçerli değilken Keynesyen hipotez tüm tahminlerde doğrulanmıştır.

Babatunde (2011) 1970-2006 döneminde yıllık verileri kullanarak Nijerya için yaptığı çalışmada Wagner Kanunu'nun geçerliliğini test etmiştir. Çalışmada Kısıtlanmamış Hata Düzeltme Modeline dayalı Sınır Testi Yaklaşımı ve Toda ve Yamamoto testi uygulanmıştır. Sınır testinin ampirik sonuçları Nijerya'da kamu harcamaları ile çıktı arasında uzun dönemli bir ilişki olmadığını, Toda Yamamoto nedensellik testi sonuçları ise Wagner Kanunu'nun test edilen dönem için Nijerya'da geçerli olmadığını göstermiştir. Ayrıca çalışmada kamu harcamalarını dışsal bir faktör olarak nitelendiren Keynesyen görüşe ilişkin zayıf bulgulara ulaşılmıştır.

Pahlavani, Abed ve Pourshabi (2011) reel GSYİH ve toplam kamu harcamaları verilerini kullanarak 1960-2008 döneminde İran ekonomisi için kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışma sonucunda ekonomik büyümeden kamu harcamalarına doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu diğer bir ifadeyle Wagner Kanunu'nun İran ekonomisinde geçerli olduğu saptanmıştır.

Songur ve Yüksel (2011) Türkiye'de 1980-2010 dönemi toplam kamu harcamaları, cari harcamalar, yatırım harcamaları, borç faiz ödemeleri ve diğer transfer harcamaları ile ekonomik büyüme ilişkisini Engle-Granger eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testi kullanarak incelemişlerdir. Engle- Granger eşbütünleşme sonuçları ekonomik büyüme ile toplam kamu harcamaları, cari harcamalar, yatırım harcamaları, diğer transfer harcamaları arasında uzun dönemli ilişki olduğunu, Granger nedensellik testi sonuçları toplam kamu harcamaları ve cari harcamalar hariç diğer değişkenler ile ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi olmadığını ve nedenselliğin yönünün toplam kamu harcamaları ve cari harcamalardan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü olduğunu göstermiştir. Ayrıca çalışmada Wagner Kanunu'nun Türkiye ekonomisinde geçerli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Husnain (2011) 1975-2009 döneminde üç Güney Asya ülkesi (Pakistan, Hindistan, Sri Lanka) nin yıllık zaman serisi verileri kullanarak Wagner Kanunu ve Keynes hipotezinin anılan ülkelerde geçerliliğini test etmiştir. Çalışmada Engle Granger testi ve Hata Düzeltme Modeli kullanılmıştır. Analiz sonucunda Pakistan ekonomisinde her iki hipotezin eşanlı geçerli olduğu, Sri Lanka ekonomisinde yalnızca Wagner Kanunu'nun geçerli olduğu, Hindistan ekonomisinde ise kamu harcamaları ile kişi başına düşen GSYİH arasında ilişki olmadığı saptanmıştır.

Dandan (2011) 1990-2006 döneminde yıllık kamu harcaması ve GSYİH verilerini kullanarak toplam kamu harcamalarının ve dört farklı kamu harcaması kaleminin (cari, yatırım harcamaları ve faiz ödemeleri) ayrı ayrı ekonomik büyüme üzerinde etkisini incelemiştir. Dandan bu ilişkiyi incelemek için farklı regresyon modelleri kurmuştur. Analizinde Keynesyen harcama teorisi ile uyumlu bir şekilde toplama kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğunu, faiz ödemelerinin ekonomik büyüme üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığını, cari harcamaların da ekonomik büyümeyi pozitif etkilediğini ancak bu etkinin yatırım harcamaların etkisinden daha az olduğunu ortaya koymuştur.

Menyah ve Wolde-Rufael (2013) Etiyopya ekonomisinde 1950-2007 döneminde kamu harcamaları ile ekonomik büyüme ilişkisini incelemişlerdir. Sınır testi sonuçları kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisi olduğunu göstermiştir. OLS, DOLS, ARDL uzun dönem tahmincileri kullanılarak GSYİH'da %1 artışın kamu harcamalarında %1.73-1.76 oranında artışa neden olduğu anlamına gelen 1.73-1.76 arasında değişen uzun dönem esneklik katsayıları hesaplanmıştır. Granger nedensellik testinin modifiye edilmiş versiyonu kullanılarak GSYİH'dan kamu harcamalarına doğru tek yönlü nedensellik bulunarak Wagner Kanunu'nun çalışma döneminde Etiyopya ekonomisinde geçerli olduğu saptanmıştır.

Ono (2014) 1960-2010 döneminde ARDL modelini kullanarak Japonya ekonomisi için yaptığı çalışmada kamu harcamaları ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. Analiz sonuçları Wagner'in kamu harcamaları hakkındaki görüşünün Japonya ekonomisinde geçerli olduğunu göstermiştir.

Barra, Bimonte ve Spennati (2015) çalışmalarında 1951-2010 döneminde İtalya ekonomisi için Wagner Kanunu'nu test etmişlerdir. Çalışmada kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki kısa dönem ve uzun dönem dinamik ilişkiyi tahmin etmek

için Hata Düzeltme Modeli kullanılmıştır. Çalışmanın ampirik sonuçları anılan dönem için İtalya’da Wagner Kanunu’nun geçerli olduğunu göstermiştir.

Abu-Eideh (2015) çalışmasında Filistin için 1994-2013 periyodunda kamu harcamaları ile GSYİH büyümesi arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Çalışmada kamu harcamaları ile GSYİH büyümesi arasındaki uzun dönem ilişkisi Wagner Kanunu’nun altı versiyonu (Peacock ve Wiseman, Gupta, Goffman, Pryor, Musgrave ve Mann) için Engle-Granger eşbütünleşme testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olduğunu göstermektedir. Çalışmada 1994-2013 yılları arasında Filistin ekonomisinde kamu harcamaları ile GSYİH büyümesi arasında iki yönlü nedensellik ilişkisi olduğu, Wagner Kanunu’nun ve Keynesyen görüşün eşanlı geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Masan (2015) 1980-2005 periyodunda Umman ekonomisi için GSYİH ile toplam kamu harcamaları ve kamu harcamalarının alt kalemleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada Engle Granger’in iki aşamalı eşbütünleşme testi ve Hata Düzeltme Modeli yaklaşımı ve Granger nedensellik testi kullanılarak kamu harcamaları ile GSYİH arasındaki ilişki belirlenmiştir. Amprik sonuçlar kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki nedenselliğin yönünün kamu harcamalarından ekonomik büyümeye doğru olduğu hipotezini savunan Keynesyen görüşün Umman ekonomisinde geçerli olmadığını göstermiştir.

Lahirushan ve Gunesekara (2015) bazı Asya (Singapur, Malezya, Tayland, Güney Kore, Japonya, Çin, Sri Lanka, Hindistan ve Butan) ülkelerinin 1970-2013 dönemi verilerini kullanarak kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğini ve bu ikisi arasında uzun dönemde nasıl bir ilişki olduğunu incelemeyi amaçlamıştır. Her bir ülkeden 44 gözlem olmak üzere toplamda 396 gözlem ile yapılan analizde Asya ülkelerinden elde edilen panel verileri kullanılarak eşbütünleşme tekniklerinden ve Granger nedensellik testten yararlanılmıştır. Analiz sonuçları Asya bölgesinde; kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif etkilediğini, değişkenler arasındaki nedenselliğin iki yönlü olduğunu dolayısıyla da hem Wagner Kanunu’nun hem de Keynesyen teorisinin geçerli olduğunu göstermiştir.

Sánchez-Juárez, García ve Barajas, (2016) Meksika üzerine yaptıkları çalışmalarında kamu harcamaları ile üretim arasındaki ilişkiyi Engle Granger eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testi yardımıyla incelemiştir. Çalışmada

kullanılan Granger nedensellik test sonuçları 1925-2014 döneminde Malezya ekonomisinde Keynes hipotezinin geçerliliğini doğrularken Wagner Kanunu'nun geçerli olmadığını göstermiştir.

Lingxau, Peculea ve Xu (2016) 1991-2014 döneminde yıllık zaman serisi verileri kullanarak Romanya ekonomisi için yaptığı çalışmada Keynesyen görüş ve Wagner Kanunu perspektifinden kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi tahmin etmek için Kısıtlamasız Hata düzeltme modeline dayanan ARDL yaklaşımı ve sınır testi kullanılmıştır. Amprik sonuçlar analiz edilen dönemde Romanya ekonomisinde Wagner Kanunu'nun geçerli olduğunu ancak Keynesyen harcama görüşünün geçerli olmadığını göstermiştir.

Chan, Ramly ve Karım (2017) birlikte yaptıkları çalışmada katma değer vergisinin uygulandığı 115 ülkede Genelleştirilmiş Momentler Yöntemini kullanarak kamu harcamalarının etkinliği ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ve katma değer vergisinin, kamu harcamalarının verimliliği ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki üzerindeki rolünü incelemiştir. Analiz bulguları kamu harcamalarının etkinliğinin ekonomik büyümeyi desteklediğini, KDV sisteminin de kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini artırdığını göstermektedir.

Konya ve Abdullaev (2018) VAR modelini, etki tepki analizlerini ve Granger nedensellik testini kullanarak Avustralya'da 1901- 2008 döneminde Wagner Kanunu'nun geçerli olup olmadığını incelemişlerdir. Çalışmada Wagner Kanunu'nun Avustralya' da geçerli olmadığı yönünde bir sonuç elde edilmiştir.

Kumar ve Cao (2019) bazı Doğu Asya (Çin, Hong Kong, Japonya, Güney Kore) ülkeleri için 1960-2017 dönemi yıllık verilerini kullanarak Wagner Kanunu'nun geçerliliğini incelemişlerdir. Çalışmada ARDL modeli ve Granger nedensellik testi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda Wagner Kanunu'nun geçerli olduğu saptanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMETRİK UYGULAMA

3.1. YÖNTEM

Bu bölümde yapılan analizlerde verilere ait zaman serileri kullanılacak olup, zaman serisi ekonometrisi yöntemlerinden yararlanılacaktır. Bölüm iki ana başlığa ayrılmıştır. İlk kısımda kullanılacak zaman serisi ekonometrisi yöntemleri açıklanacaktır. İkinci kısımda anlatılan yöntemler çalışmamızda kullandığımız verilere uygulanacak ve ampirik bulgular sunulacaktır.

3.1.1. Mevsimsellik

Ekonometrik çalışmalarda değişkenler arasındaki ilişki incelenirken trend'in ortadan kaldırılmasının yanı sıra serilerin mevsimsellikten arındırılması da önemli bir uygulamadır. Bir yıl içinde birkaç kez gözlemlenen bir zaman serisi aylık gözlemlerde periyodikliği on iki aydan daha az, üçer aylık gözlemlerde ise periyodikliği dört çeyrekte daha az dalgalar olasılığına neden olur. Bu döngüler genellikle hava koşulları ve tatillerdeki sistematik değişimler nedeniyle küçük ekonomik kazançlar(interest) olarak düşünülür. Bu tür değişimlere tatil dönemlerinde üretimde meydana gelen düşüşler ile kış mevsiminde inşaat sektöründeki hareketliğin azalması örnek gösterilebilir. Bu döngüler oldukça büyük bir genişlik göstererek ekonomik ve politik olarak daha önemli iş döngülerine engel olurlar. Bu nedenle araştırmacılar uygulamalarında mevsimsellikten arındırılmış seriler ile çalışmayı tercih ederler ve araştırmanın başlangıcında zaman serilerini mevsimsel bileşenlerden arındırma yoluna giderler (Neusser, 2016, s.130).

Üçer aylık veri durumunda mevsimsel döngülerin ortadan kaldırılması için aşağıda gösterilen tek taraflı ve iki taraflı filtre kullanılabilir.

1-Tek taraflı filtre

$$\Psi(L) = (1 + L + L^2 + L^3)/4$$

2- İki taraflı filtre

$$\Psi(L) = \frac{1}{8}L^2 + \frac{1}{4}L + \frac{1}{4} + \frac{1}{4}L^{-1} + \frac{1}{8}L^{-2}$$

Uygulamada X-11 olarak adlandırılan filtre veya ABD Sayım Bürosu tarafından geliştirilen X-12 ve X-13 olarak adlandırılan filtreler kullanılmaktadır. Bu filtreler iki taraflı olup yukarıda gösterilen filtrelerin aksine tüm örnek gözlemleri kullanan iki taraflı bir filtredir.

Filtreler sadece mevsimselliği ortadan kaldırmakla kalmaz aynı zamanda aykırı gözlemleri düzeltir. Gómez ve Marshall (1996)'da TRAMO-SEATS adı altında bilinen alternatif bir yöntem geliştirmişlerdir.

3.1.2. Durağanlık Analizi

Zaman serisi analizinde dikkat edilmesi gereken noktalardan birisi farklı dönemlerdeki gerçekleştirmelerin birbiriyle ilişkili olması durumudur. Örneğin bazı yıllardaki GSYİH gerçekleştirmeleri önceki yıllarda gerçekleşen GSYİH' ya bağlı olabilir. Bu zamansal bağımlılık, ya açık bir modelle ya da açıklayıcı bir şekilde sırasıyla kovaryanslarla, korelasyonlarla temsil edilebilir.

Herhangi bir X_t değişkeninin herhangi bir yıl içerisindeki gerçekleşmesi X_t 'nin geçmiş dönemdeki X_{t-1} , X_{t-2} ... gibi geçmiş tüm gerçekleştirmelerine bağlı olabilir. Bu durumda sonlu sayıda kovaryans belirtilmek zorunda değildir. Sonsuz sayıda kovaryans, kovaryans fonksiyonunu gündeme getirmektedir. Kovaryans fonksiyonu sadece bir zaman serisinin istatistiksel özelliklerini özetlemek için bir araç değil, aynı zamanda tahminlerin türetilmesi ve ARMA modellerinin tahmininde önemli bir işleve sahiptir (Neusser, 2016, s.11).

Durağanlık için verilerin test edilmesi zaman serileri kullanılarak yapılan ekonometrik araştırmalarda büyük öneme sahiptir. Zaman serisi veri analizi tüketim ve GSYİH, ücretler ve konut fiyatları, kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesi gibi pek çok alanda uygulama alanı bulmaktadır. Bu ilişkiler incelenirken ekonometri uygulamalarının en önemli işlevlerinden birisi verilerin trendinin en uygun şeklini belirlemektir. Zaman serisi analizlerinde verilerin durağan olduğu varsayılmaktadır. Ancak pek çok ekonomik ve finansal zaman serisi trend davranışı veya durağan olmayan eğilim göstermektedir (Mushtaq, 2011, s.2).

Granger ve Newbold (1974) makroekonomik verilerin kural olarak stokastik trendler içerdiğini bu tür verilerin birim kök aracılığıyla belirlenebileceğini, ekonometrik

modellerde bu tür veriler kullanılmasının sahte (spurious) regresyonlara neden olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Bu nedenle ampirik uygulamalarda durağanlığın test edilmesi büyük öneme sahiptir.

Trendli seriler durağan olmayan olarak adlandırılır ve birim kök ile belirlenebilirken, trendli olmayan seriler ise durağandır ve birim kök olmaksızın belirlenebilmektedir. Bir zaman serisinin durağan olarak kabul edilebilmesi için bazı koşulları sağlaması gerekir. Bu koşullar herhangi bir zaman serisi Y_t için aşağıdaki şekilde gösterilir;

1-Ortalaması sabit olan (zaman içerisinde değişmeyen)

$$E[Y_t] = \mu \quad (3.1)$$

2- Varyansı sabit olan (zaman içerisinde değişmeyen)

$$\text{Var}[Y_t] = \sigma^2 \quad (3.2)$$

3- Kovaryansı hesaplandığı döneme değil, dönem arasındaki farka bağlı olan

$$\text{Cov}[Y_t, Y_{t+n}] = \text{Cov}[Y_t, Y_{t+m}] \quad (3.3)$$

Belirtilen koşulları sağlamayan zaman serileri durağan değildir. Durağan serilerde önceki değerler arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır. Durağan olmayan değişkenlerle kurulan regresyon anlamsız, yanıltıcı ve sahte sonuçlar verir. Beyaz gürültü (white noise) süreci, durağan bir sürecin en iyi örneğidir. Bu süreç ortalaması sıfır, varyansı sabit, ve ardışık bağımlı olmayan olasılıklı süreci göstermektedir.

Genel olarak zaman serilerinin pek çoğu uygun ekonometrik ve istatistiksel araçlar uygulanana kadar anlamsız sonuçlar vermektedir. Tüm bu açıklamalar serilerin durağan olup olmadığının nasıl belirleneceği sorununu gündeme getirmektedir. Bu soruna çözüm olarak birim kök testleri ve durağanlık testleri geliştirilmiştir. Bu testler kendisinden önce geliştirilen testlerin eksik yönlerinin ve açmazlarını giderecek şekilde geliştirilmişlerdir.

3.1.2.1. Birim Kök Testleri

Bir serinin birim kök içerip içermediğini araştıran birim kök testi denklem 3.4'te yer alan model ele alınarak açıklanabilir.

$$Y_t = \rho Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.4)$$

Denklem 3.4'te yer alan ε_t hata terimi beyaz gürültü hata terimi olarak adlandırılmaktadır. Denklemdeki Y_{t-1} değişkeninin katsayısı ρ , 1'e eşitse serinin birim kök içerdiği kabul edilir. Bu durumda t testi ile ρ katsayısının 1'e eşitliği sınanmalıdır.

Burada kullanılacak hipotez şu şekildedir.

$H_0 : \rho = 1$ Seri durağan değildir. Serinin birim kökü vardır.

$H_a : \rho < 1$ Seri durağandır. Serinin birim kök yoktur.

Kullanılacak test istatistiği ise denklem 3.5 şeklindedir:

$$t = \frac{\hat{\rho} - 1}{S_{\hat{\rho}}} \quad (3.5)$$

Bir seriye ait "t" istatistiğinin hesaplanabilmesi serinin durağan olmasını gerektirir. Bu durumda H_0 hipotezi altında standart "t" testi kullanılabilirliğini yitirmektedir ve bu şekilde hesaplanan "t" değeri t dağılımına uymamaktadır ve sapmalı olmaktadır. Bu nedenle yeni bir tabloya ihtiyaç duyulmaktadır.

Denklem 3.4'te yer alan Y_{t-1} etkinlik kaybına yol açar ve $\hat{\rho}$ aşağı doğru sapmalı olur. Bu nedenle standart hata büyümekte ve durağanlık konusunda yanlış karar verilmesine neden olmaktadır. Geliştirilen testler bu sorunları önlemektedir. Birim kök testlerinden en eskisi ve en çok kullanılanı ADF Testi'dir.

Daha sonra geliştirilen testler, kendisinden önce gelen testlerdeki sorunlara çözümlenmek ya da önceki testlerdeki eksikleri gidermek amacıyla geliştirilmiştir.

3.1.2.1.1. DF Testi

Dickey ve Fuller (1979) Denklem 3.4'teki etkinlik kaybını gidermek için modelin her iki tarafından Y_{t-1} çıkarmışlar ve problemi ortadan kaldırmışlardır. Bu testte Dickey ve Fuller (1979) tablosu kullanılmaktadır. Regresyon denklemi şu şekilde elde edilmektedir:

$$Y_t = \rho Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.6)$$

$$Y_t - Y_{t-1} = \rho Y_{t-1} - Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.7)$$

$$\Delta Y_t = (\rho - 1)Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.8)$$

$$\Delta Y_t = \rho^* Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.9)$$

Denklem elde edildikten sonra ρ^* katsayısının sıfıra eşit olup olmadığı sınanır. Burada kullanılan test istatistiği τ (tau) olarak adlandırılmaktadır. Kullanılan hipotez ve test istatistiği şu şekildedir:

$H_0 : \rho^* = 0$ Seri durağan değildir. Serinin birim kökü vardır.

$H_a : \rho^* < 0$ Seri durağandır. Serinin birim kökü yoktur.

$$\tau = \frac{\hat{\rho}^*}{S_{\hat{\rho}^*}} \sim DF(79) \quad (3.10)$$

Hesaplanan τ değeri kritik değerden daha büyükse H_0 hipotez reddedilmez. Bu durumda dikkate alınan değişken durağan değildir ve birim köke sahiptir. Diğer taraftan hesaplanan τ değeri kritik değerden daha küçükse H_0 hipotezi reddedilir. Bu durumda seri durağandır ve birim köke sahip değildir. İlk seri test edildiğinde durağan değilse sırasıyla serinin birinci ve ikinci farkı alınır.

Test istatistiğinin eşik değerleri Dickey ve Fuller tarafından belirlenmiştir ama bu değerler yeterli genişlikte değildir. MacKinnon (1991) tabloları genişletmiştir.

Dickey ve Fuller, sabitin yer aldığı, hem trendin hem sabitin yer aldığı ya da ikisinin de yer almadığı üç tip regresyon modeli kurarak üç tip test istatistiği üretmiştir.

Kullanılan test istatistikleri sırasıyla τ , τ_μ , τ_T olan modeller şu şekildedir:

$$\Delta Y_t = \rho^* Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.11)$$

$$\Delta Y_t = \alpha + \rho^* Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.12)$$

$$\Delta Y_t = \alpha + \beta t + \rho^* Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.13)$$

Her denklemin test istatistiği için tabloda kendi adıyla yer alan kritik değere bakılmaktadır. Modele sabitin ve trendin eklenmesi kritik tablo değerlerini mutlak olarak yükseltecektir. Bu durum gereken sıfır hipotezinin red edilmesini zorlaştıracaktır. Elde edilen test istatistikleri, $\tau_T > \tau_\mu > \tau$ olarak sıralanmaktadır.

Dickey ve Fuller (1979) testine güvenebilmek için artık terimlerinin otokorelasyonsuz ve sabit varyanslı olması gerekmektedir. Artık terimler beyaz gürültü özelliği göstermezse DF testine güvenilmez. Değişen varyansı ortadan kaldırmak için modele logaritmik dönüşüm, otokorelasyonu ortadan kaldırmak için ise, denklemin sağına gecikmeli bağımlı değişken değerleri konulur. Gecikmeli bağımlı değişkenlerle elde edilen yeni modele Genişletilmiş Dickey Fuller (Augmented Dickey Fuller, ADF) adı verilmektedir.

3.1.2.1.2. ADF Testi

ADF testi, DF testinin Said ve Dickey (1984) tarafından genişletilmiş formudur. Bu test adı geçen iki yazarın makalesine dayanmaktadır. ADF testinde, DF testinde ortaya çıkan ardışık bağımlılık problemini çözmek için modelin sağına bağımlı değişkenin gecikmeleri eklenir. Ardışık bağımlılık ortadan kalkana kadar modele gecikme eklenmeye devam edilir. Gecikme sayısını belirlenmesinde ardışık bağımlılığının ortadan kalkması temel kuraldır.

ADF test istatistiği ile DF test istatistikleri incelendiğinde, test istatistiklerinin büyük örneklemde aynı dağılımı sergiledikleri gözlemlenmektedir. Bu durumda kullanılacak tablolar aynıdır. Hipotezlerin kurulması ve test istatistikleri Dickey-Fuller (1979)'dan farklı değildir.

Kullanılan üç model şu şekildedir:

$$\Delta Y_t = \rho Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \beta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.14)$$

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \rho Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \beta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.15)$$

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \beta t + \rho Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \beta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.16)$$

3.1.2.1.3. Phillips Perron Testi

Phillips ve Perron (1988) testi hata terimleri arasında meydana gelen serisel korelasyon ve değişen varyans sorununun nasıl oratadan kaldırılabilceği konusunda ADF testi ile farklılaşmaktadır. Phillips ve Perron (1988) ADF denkleminde ardışık bağımlılığı engellemek amacıyla modelin sağına gecikmeli değerleri eklenmek yerine, DF denklemini tahmin ederek t istatistiklerini de yeniden düzenlemişlerdir.

Dickey – Fuller yönteminde bir seride kırılma mevcutsa, seriyi kırılmadan önceki ve sonraki dönemlere bölmek gerekmektedir. Eğer seri bölündükten sonra alt dönemler yeterince gözlem içermiyorsa serbestlik derecesi kaybından dolayı sapmaya yol açacaktır. Bu durumlarda PP testi ile serbestlik derecesi kaybı önlenmektedir. Bu test yanlış bir H_0 önsavını reddetmek için daha güçlüdür. Phillips ve Perron (1988) testinin kullandığı regresyon denklemi ve test istatistiği şu şekildedir:

Kullanılan regresyon denklemi:

$$\Delta Y_t = \beta' D_t + \pi Y_{t-1} + u_t, u_t \sim I(0) \quad (3.17)$$

Kullanılan t istatistiği:

$$t_\alpha = t_\alpha \left(\frac{\gamma_0}{f_0} \right)^{\frac{1}{2}} - \frac{T(f_0 - \gamma_0)(se(\hat{\alpha}))}{2f_0^{\frac{1}{2}}s} \quad (3.18)$$

Formülde kullanılan α tahmin edilen katsayı; s denklemin standart hatası; γ_0 hata varyansı ve f_0 sıfır frekansındaki artık spektrumu tahmincisini göstermektedir. Phillips ve Perron (1988) testinde de, sabitin olduğu, hem sabit hem trendin olduğu modeller için test uygulanmaktadır. Hipotezler ve karar kriteri DF testi ile aynıdır.

3.1.3. Nedensellik Analizi

Literatürde kısa dönemde değişkenler arasındaki nedensel ilişkiyi incelemek için yaygın olarak Granger nedensellik testi kullanılmaktadır. Bu kısımda önce Granger nedensellik testi anlatılacak ve daha sonra Granger testi yardımıyla Toda Yamamoto testi anlatılacaktır.

3.1.3.1. Granger Nedensellik Testi

Literatürde kısa dönemde değişkenler arasındaki nedensel ilişkiyi incelemek için yaygın olarak Granger nedensellik testi kullanılmaktadır. Granger (1969) yaklaşımı, X'in Y'ye neden olup olmadığı sorusuna, mevcut Y'nin ne kadarının Y'nin geçmiş değerleri ile açıklanabileceğini bakarak ve ardından X'in gecikmeli değerlerinin eklenmesinin mevcut açıklama gücünü iyileştirip iyileştiremeyeceğini inceleyerek cevap vermektedir. Granger nedensellik testi Denklem 3.19 ve 3.20'de yer alan iki regresyonun tahmini ile ilgilenmektedir:

$$Y_t = \sum_{i=1}^n \alpha_i X_{t-i} + \sum_{j=1}^n \beta_j Y_{t-j} + u_{1t} \quad (3.19)$$

$$Y_t = \sum_{i=1}^m \lambda_i Y_{t-i} + u_{2t} \quad (3.20)$$

Modellerde yer alan u_{1t} ve u_{2t} hata terimlerinin arasında korelasyon olmadığı kabul edilmektedir.

Burada üç farklı durum analiz edilebilir:

Tek yönlü nedensellik: Denklem 3.19'da yer alan X'nin gecikmeli değerleri için tahmin edilen katsayılarının bir bütün olarak sıfırdan istatistiki olarak farklı olması ($\sum \alpha_i \neq 0$) ve denklem 3.20'de yer alan Y'nin gecikmeli değerleri için tahmin edilen katsayılarının tamamının istatistiki olarak sıfırdan farklı olmaması durumunda ($\sum \lambda_i = 0$) geçerli olacaktır. Tam tersi durumda da tek yönlü geçerlilik mevcut olacaktır.

İki yönlü nedensellik: Denklem 3.19'da ve 3.20'de X ve Y değişkenlerinin katsayı kümeleri istatistiki olarak sıfırdan farklı ise iki yönlü nedensellik geçerlidir.

Bağımsızlık: Denklem 3.19’da ve 3.20’de X ve Y değişkenlerinin katsayı kümeleri istatistiki olarak anlamlı değilse bağımsızlık durumu geçerlidir.

Granger testini uygularken şu aşamalar yapılmalıdır:

Y, tüm gecikmeli Y değerleri ve diğer değişkenlere göre regresyona tabi tutulmalıdır. (Ancak bu regresyonda X'nin hiçbir gecikmeli değeri yer almamalıdır). Bu regresyondan kısıtlanmış hata kareleri toplamı elde edilir (RSS_R).

Regresyon bu kez X'in gecikmeli değerleri de eklenerek tahmin edilmelidir. Bu regresyondan kısıtlanmamış hata kareleri toplamı (RSS_{UR}) elde edilir. Buradaki boş hipotez $H_0 : \sum \alpha_i = 0$ şeklindedir. Hipotezi test etmek için denklem 3.21’deki F testi uygulanmalıdır:

$$F = \frac{(RSS_R - RSS_{UR}) / m}{RSS_{UR} / (n - k)} \quad (3.21)$$

Denklem 3.21’deki m, X'in gecikmeli değerlerinin sayısını, k ise kısıtlanmamış regresyondaki tahmin edilen parametre sayısını göstermektedir.

Granger nedensellik testi sadece durağan serilere uygulanabilmektedir.

3.1.3.2. Toda Yamamoto Nedensellik Testi

Toda Yamamoto (1995) nedensellik testi, serilerin durağanlığını ve seriler arasındaki eşbütünleşmeyi göz ardı ederek, değişkenlerin düzey değerlerine standart bir VAR uygulamaktadır. Bu yöntemin klasik Granger nedensellik testinden en büyük avantajı, durağan olmayan ya da farklı düzeylerde durağan olan serilerle uygulanabilmesidir. Toda-Yamamoto nedensellik testinde ilk olarak VAR modelin gecikme uzunluğu (k) belirlenir. İkinci olarak seriler arasında en yüksek birim kök içeren serinin birim kök seviyesi (d_{\max}) belirlenir. Daha sonra $(k+d_{\max})$ dereceden VAR modeli tahmin edileri ve katsayılar matrisinin ilk k tanesine Wald testi uygulanır. Buradaki Wald test istatistiği k serbestlik derecesiyle χ^2 dağılımına uymaktadır.

Toda Yamamoto testinde nedenselliğin araştırılacağı y ve x değişkenlerine ait verilerin düzey değerlerinin yer aldığı denklemler şu şekildedir:

$$y_t = \mu_0 + \left(\sum_{i=1}^k \alpha_{1t} y_{t-i} + \sum_{i=k+1}^{d_{\max}} \alpha_{2t} y_{t-i} \right) + \left(\sum_{i=1}^k \beta_{1t} x_{t-i} + \sum_{i=k+1}^{d_{\max}} \beta_{2t} x_{t-i} \right) + \varepsilon_{1t} \quad (3.22)$$

$$x_t = \phi_0 + \left(\sum_{i=1}^k \gamma_{1t} x_{t-i} + \sum_{i=k+1}^{d_{\max}} \gamma_{2t} x_{t-i} \right) + \left(\sum_{i=1}^k \delta_{1t} y_{t-i} + \sum_{i=k+1}^{d_{\max}} \delta_{2t} y_{t-i} \right) + \varepsilon_{2t} \quad (3.23)$$

Denklem 3.22 için test edilen hipotezler şu şekildedir:

$$H_0 : \forall i \text{ için } \beta_{1i} = 0$$

$$H_1 : \forall i \text{ için } \beta_{1i} \neq 0$$

Denklem 3.23 için test edilen hipotezler şu şekildedir:

$$H_0 : \forall i \text{ için } \delta_{1i} = 0$$

$$H_1 : \forall i \text{ için } \delta_{1i} \neq 0$$

Denklem 3.22 test edilen H_0 hipotezinin red edilmesi durumunda X'ten Y'ye doğru bir nedensellik ilişkisi mevcutken, denklem 3.23 test edilen için H_0 hipotezinin red edilmesi durumunda Y'den X'e doğru bir nedensellik ilişkisi mevcuttur.

3.2. UYGULAMA

Bu çalışmada kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırılmasından hareketle Türkiye'de kamu harcamaları ekonomik büyüme ilişkisinin Keynesyen görüş ve Wagner Kanunu perspektifinden açıklanması amaçlanmıştır, GSYİH ve her bir kamu harcamaları değişkenlerine ait 2006-2019 dönemi üç aylık verileri kullanılarak analizler gerçekleştirilmiştir. Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) ve Hazine ve Maliye Bakanlığı resmi sitesinden temin edilmiştir. Çalışmada serilere ADF(Augmented Dickey Fuller) ve Philips-Peron testi birim kök testi uygulanmıştır. Daha sonra Toda-Yamamoto nedensellik testi uygulanarak GSYİH ve kamu harcama kalemlerinin birbirinin nedeni olup olmadığı araştırılmıştır.

3.2.1. Veri Seti

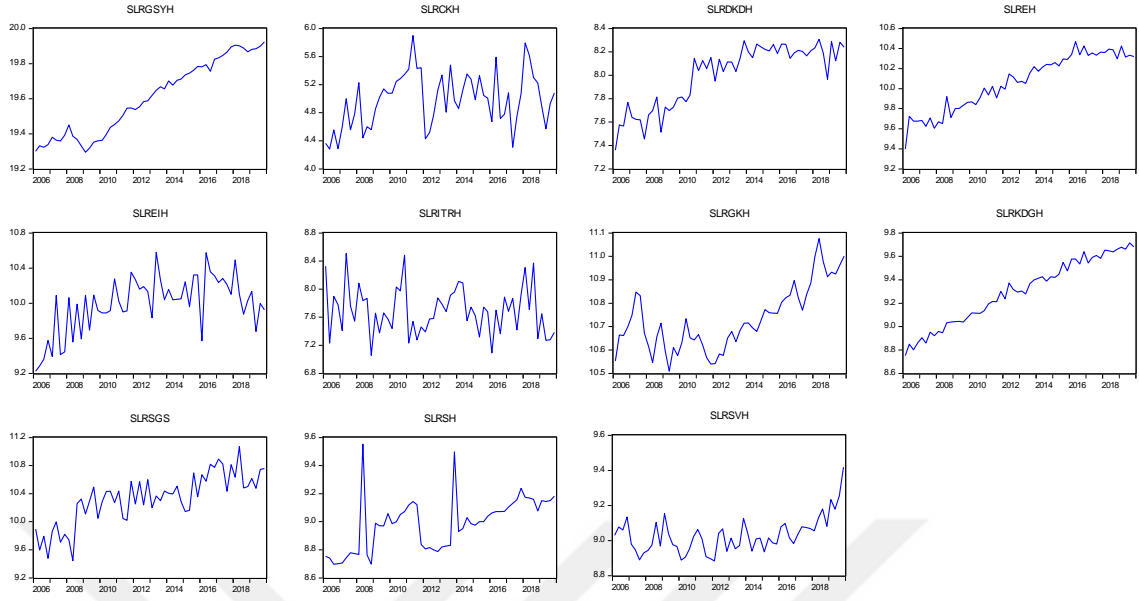
Çalışmada GSYİH ve Genel Kamu Hizmetleri, Savunma Hizmetleri, Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri, Ekonomik İşler ve Hizmetler, Çevre Koruma Hizmetleri, İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri, Sağlık Hizmetleri, Dinlenme Kültür ve Din Hizmetleri, Eğitim Hizmetleri, Sosyal Güvenlik Sosyal Yardım Hizmetlerine ait 2006-2019 yıllarını kapsayan çeyrek dönemlik veriler kullanılmıştır. GSYİH serisi reel, diğer seriler caridir. Cari seriler tüketici fiyat endeksi yardımıyla reelleştirilmiştir. Her bir

değişkene ait reel verileri incelendiğinde, serilerin mevsimsellik içerdiği görülmüştür. Bu nedenle seriler ilk önce mevsimsellikten arındırılmıştır. Daha sonra serilerin varyansda değişkenliğini azaltmak amacıyla logaritmik seriler oluşturulmuştur. Değişkenler baş harfleri kullanılarak kısaltılmış ve serilerin başına reelleştirildiklerini gösteren R, logaritmik olduklarını gösteren L ve mevsimsellikten arındırıldıklarını gösteren S harfi eklenmiştir. Tablo 3.1’de değişkenlerin kısaltılmış hali ve tanımı verilmiştir.

Tablo 3.1: Kullanılan Değişkenler

Değişken	Tanım	Dönem
SLRGSYİH	Reelleştirilmiş, Mevsimsellikten Arındırılmış, Logaritması Alınmış Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	2006Q1-2019Q4
SLRGKH	Reelleştirilmiş, Mevsimsellikten Arındırılmış, Logaritması Alınmış Genel Kamu Hizmetleri	2006Q1-2019Q4
SLRSVH	Reelleştirilmiş, Mevsimsellikten Arındırılmış, Logaritması Alınmış Savunma Hizmetleri	2006Q1-2019Q4
SLRKDGH	Reelleştirilmiş, Mevsimsellikten Arındırılmış, Logaritması Alınmış Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri	2006Q1-2019Q4
SLREİH	Reelleştirilmiş, Mevsimsellikten Arındırılmış, Logaritması Alınmış Ekonomik İşler ve Hizmetler	2006Q1-2019Q4
SLRÇKH	Reelleştirilmiş, Mevsimsellikten Arındırılmış, Logaritması Alınmış Çevre Koruma Hizmetleri	2006Q1-2019Q4
SLRİTRH	Reelleştirilmiş, Mevsimsellikten Arındırılmış, Logaritması Alınmış İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri	2006Q1-2019Q4
SLRSH	Reelleştirilmiş, Mevsimsellikten Arındırılmış, Logaritması Alınmış Sağlık Hizmetleri	2006Q1-2019Q4
SLRDKDH	Reelleştirilmiş, Mevsimsellikten Arındırılmış, Logaritması Alınmış Dinlenme Kültür ve Din Hizmetleri	2006Q1-2019Q4
SLREH	Reelleştirilmiş, Mevsimsellikten Arındırılmış, Logaritması Alınmış Eğitim Hizmetleri	2006Q1-2019Q4
SLRSGSYH	Reelleştirilmiş, Mevsimsellikten Arındırılmış, Logaritması Alınmış Sosyal Güvenlik Sosyal Yardım Hizmetleri	2006Q1-2019Q4

Çalışmada kullanılan değişkenlere ait grafiklere şekil 3.1’de yer verilmektedir.

Şekil 3.1: Analizde Kullanılan Değişkenlere İlişkin Grafikler

3.2.2. Birim Kök Testi Sonuçları

Çalışmada kullanılacak nedensellik testine bilgi sağlamak için serilerin durağanlık özelliklerinin araştırılması gerekmektedir. Bu sebepten dolayı serilerin birim kök içerip içermediğini ve eğer birim kök içeriyorlarsa içerdikleri birim kök düzeyini belirlemek için serilere Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) (1981) ve Phillips Perron (1988) birim kök testleri uygulanmıştır.

Tablo 3.2: Phillips Perron Birim Kök Testi Sonuçları

PP Birim Kök Testi											
	Düzye										
	SLRGSYİH	SLRÇKH	SLRDKDH	SLREH	SLREIH	SLRGKH	SLRITRH	SLRKDGH	SLRSGSYH	SLRSH	SLRSVH
Sabitli	-0,2902	-4,4871***	-2,5444	-2,4537	-5,3726***	-1,2183	-7,5487***	-1,9604	-2,7904*	-4,7745***	-1,9318
Sabitli ve Trendli	-2,2077	-4,6394***	-4,2473***	-5,7418***	-6,5408***	-2,3770	-7,5160***	-6,2271***	-6,2498***	-6,2804***	-2,7958
Sabitsiz ve Trendsiz	3,4247	0,3803	2,3571	2,6059	0,5754	1,5545	-0,7050	5,6627	1,5392	0,6658	0,8215
Birinci Fark											
	d(SLRGSYİH)	d(SLRÇKH)	d(SLRDKDH)	d(SLREH)	d(SLREIH)	d(SLRGKH)	d(SLRITRH)	d(SLRKDGH)	d(SLRSGSYH)	d(SLRSH)	d(SLRSVH)
Sabitli	-7,5313***	-14,0600***	-17,7855***	-19,2940***	-22,4520***	-7,5481***	-20,8766***	-20,4385***	-21,1265***	-20,7659***	-10,1150***
Sabitli ve Trendli	-7,4705***	-14,6181***	-27,3431***	-36,2737***	-40,8768***	-9,3044***	-20,8024***	-24,8508***	-23,5436***	-20,6555***	-12,1616***
Sabitsiz ve Trendsiz	-6,4967***	-14,0087***	-14,3879***	-15,3964***	-22,4850***	-7,2660***	-21,0410***	-11,0952***	-17,1200***	-18,8108***	-9,7244***

Not: (*) %10'da anlamlılığı; (**) %5'de anlamlılığı; (***) %1'de anlamlılığı göstermektedir. Gecikme uzunluğu Schwarz bilgi kriterine (SIC) göre belirlenmiştir.

Tablo 3.3: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

ADF Birim Kök Testi											
	Düzye										
	SLRGSYİH	SLRÇKH	SLRDKDH	SLREH	SLREIH	SLRGKH	SLRITRH	SLRKDGH	SLRSGSYH	SLRSH	SLRSVH
Sabitli	-0,2902	-4,5617***	-1,8388	-1,4706	-5,2195***	0,0398	-3,7618***	-1,6733	-2,0522	-4,6894***	-2,0633
Sabitli ve Trendli	-2,1451	-4,6924***	-2,2971	-1,7219	-6,3646***	-1,5730	-3,7881**	-1,2944	-6,1166***	-6,2418***	-2,9920
Sabitsiz ve Trendsiz	3,3550	0,1343	1,3686	2,1528	0,7699	1,1274	-0,2726	4,5774	0,8447	0,6821	0,6847
Birinci Fark											
	d(SLRGSYİH)	d(SLRÇKH)	d(SLRDKDH)	d(SLREH)	d(SLREIH)	d(SLRGKH)	d(SLRITRH)	d(SLRKDGH)	d(SLRSGSYH)	d(SLRSH)	d(SLRSVH)
Sabitli	-7,5325***	-10,3754***	-13,1389***	-15,3500***	-7,4891***	-5,8188***	-15,2658***	-5,8610***	-13,4205***	-9,3708***	-9,4138***
Sabitli ve Trendli	-7,4713***	-10,3199***	-13,1342***	-15,3885***	-8,1637***	-6,0500***	-15,1355***	-6,1515***	-13,3036	-9,2864***	-9,6444***
Sabitsiz ve Trendsiz	-6,4222***	-10,4560***	-12,9394***	-14,6882***	-7,4691***	-5,6925***	-15,4132***	-1,5012	-13,4127***	-9,3880***	-9,4367***

Not: (*) %10'da anlamlılığı; (**) %5'de anlamlılığı; (***) %1'de anlamlılığı göstermektedir. Gecikme uzunluğu Schwarz bilgi kriterine (SIC) göre belirlenmiştir.

Tablo 3.2 Phillips Perron birim kök testi sonuçlarını göstermektedir. Sonuçlara göre düzeyde sabitli modelde SLRGSYİH, SLRDKDH, SLREH, SLRGKH, SLRKDGH, SLRSVH değişkenleri, sabitli ve trendli modelde SLRGSYİH, SLRGKH, SLRSVH değişkenleri ve sabitsiz ve trendsiz modelde tüm değişkenler birim kök içermektedir. Birinci farkta tüm modellerde değişkenler durağandır.

Tablo 3.3 ADF birim kök testi sonuçlarını göstermektedir. Sonuçlara göre düzeyde sabitli modelde SLRGSYİH, SLRDKDH, SLREH, SLRGKH, SLRKDGH, SLRSGSYH, SLRSVH değişkenleri, sabitli ve trendli modelde SLRGSYİH, SLRDKDH, SLREH, SLRGKH, SLRKDGH, SLRSVH değişkenleri ve sabitsiz ve trendsiz modelde tüm değişkenler birim kök içermektedir. Birinci farkta sabitsiz ve trendsiz modelde SLRDKDH değişkeni hariç, tüm modellerde değişkenler durağandır.

3.2.3. Toda Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Birim kök testi sonuçları incelendiğinde bazı serilerin düzeyde birim kök içerirken bazılarının birim kök içermediği gözlemlenmektedir. Toda ve Yamamoto (1995) düzeyde durağan olmayan serilerin, düzey değerlerinin yer aldığı VAR modelinin tahmin edilebileceğini belirtmişlerdir.

Bu aşamada önce modellerin gecikme uzunlukları k bulunmuştur. Daha sonra birim kök testlerinden elde edilen d_{\max} 'tan da yararlanılarak her model için $k+d_{\max}$ 'ıncı dereceden VAR modeli tahmin edilmiştir. Son olarak katsayılar matrisinin ilk k tanesine Wald testi uygulanmıştır.

Tablo 3.4: SLRGSYİH ve SLRÇKH Değişkenleri için Toda Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Temel Hipotez	Gecikme Uzunluğu	χ^2 İstatistiği	ρ değeri
SLRGSYİH \nRightarrow SLRÇKH	2	2,8872	0,0893
SLRÇKH \nRightarrow SLRGSYİH	2	1,3677	0,2422

Tablo 3.4 incelendiğinde Toda Yamamoto testine göre SLRGSYİH değişkeni, SLRÇKH değişkeninin nedeni iken SLRÇKH değişkeni SLRGSYİH değişkeninin nedeni değildir. Burada SLRGSYİH değişkeninden SLRÇKH değişkenine doğru tek yönlü nedensellik mevcuttur.

Tablo 3.5: SLRGSYİH ve SLRDKDH Değişkenleri için Toda Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Temel Hipotez	Gecikme Uzunluğu	χ^2 İstatistiği	ρ değeri
SLRGSYİH \nRightarrow SLRDKDH	5	12,9906	0,0113
SLRDKDH \nRightarrow SLRGSYİH	5	0,8606	0,9301

Tablo 3.5'e göre SLRGSYİH değişkeninden SLRDKDH değişkenine göre tek yönlü nedensellik vardır. Başka bir değişle SLRGSYİH değişkeni SLRDKDH değişkeninin nedenidir ama SLRDKDH değişkeni SLRGSYİH değişkeninin nedeni değildir.

Tablo 3.6: SLRGSYİH ve SLREH Değişkenleri için Toda Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Temel Hipotez	Gecikme Uzunluğu	χ^2 İstatistiği	ρ değeri
SLRGSYİH \nRightarrow SLREH	3	9,6259	0,0081
SLREH \nRightarrow SLRGSYİH	3	4,2077	0,1220

Tablo 3.6'da Toda Yamamoto testinden elde edilen sonuçlara göre SLRGSYİH değişkeninden SLREH değişkenine doğru tek yönlü nedensel ilişki bulunmuştur.

Tablo 3.7: SLRGSYİH ve SLREİH Değişkenleri için Toda Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Temel Hipotez	Gecikme Uzunluğu	χ^2 İstatistiği	ρ değeri
SLRGSYİH \nRightarrow SLREİH	2	1,5586	0,2119
SLREİH \nRightarrow SLRGSYİH	2	0,7219	0,3955

Tablo 3.7'ye göre SLRGSYİH değişkeni ile SLREİH değişkeni arasında nedensellik ilişkisi bulunmamıştır. Değişkenler birbirinin nedeni değildir.

Tablo 3.8: SLRGSYİH ve SLRGKH Değişkenleri için Toda Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Temel Hipotez	Gecikme Uzunluğu	χ^2 İstatistiği	ρ değeri
SLRGSYİH \nRightarrow SLRGKH	3	2,7572	0,2519
SLRGKH \nRightarrow SLRGSYİH	3	1,1343	0,5671

Tablo 3.8 incelendiğinde değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi açısından tablo 3.7 ile benzer sonuçların bulunduğu görülmektedir. SLRGSYİH değişkeni ile

SLRGKH değişkeni arasında nedensellik ilişkisi bulunmamıştır. Değişkenler birbirinin nedeni değildir.

Tablo 3.9: SLRGSYİH ve SLRITRH Değişkenleri için Toda Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Temel Hipotez	Gecikme Uzunluğu	χ^2 İstatistiği	ρ değeri
SLRGSYİH \nRightarrow SLRITRH	3	5,5967	0,0609
SLRITRH \nRightarrow SLRGSYİH	3	1,6990	0,4276

Tablo 3.9 değerlendirildiğinde SLRGSYİH değişkeni SLRITRH değişkeninin nedeniyken, tam tersi durum geçerli değildir. SLRGSYİH değişkeninden SLRITRH değişkenine doğru tek yönlü nedensellik mevcuttur.

Tablo 3.10: SLRGSYİH ve SLRKDGH Değişkenleri için Toda Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Temel Hipotez	Gecikme Uzunluğu	χ^2 İstatistiği	ρ değeri
SLRGSYİH \nRightarrow SLRKDGH	11	8,9967	0,5324
SLRKDGH \nRightarrow SLRGSYİH	11	27,4823	0,0022

Tablo 3.10'a göre SLRKDGH değişkeni SLRGSYİH değişkeninin nedenidir. Fakat SLRGSYİH değişkeni SLRKDGH değişkeninin nedeni değildir.

Tablo 3.11: SLRGSYİH ve SLRSGSYH Değişkenleri için Toda Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Temel Hipotez	Gecikme Uzunluğu	χ^2 İstatistiği	ρ değeri
SLRGSYİH \nRightarrow SLRSGSYH	2	0,6244	0,4294
SLRSGSYH \nRightarrow SLRGSYİH	2	0,4672	0,4943

Tablo 3.11'de yer alan test sonuçlarına göre değişkenler arasında nedensellik ilişkisi bulunmamıştır.

Tablo 3.12: SLRGSYİH ve SLRSH Değişkenleri için Toda Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Temel Hipotez	Gecikme Uzunluğu	χ^2 İstatistiği	ρ değeri
SLRGSYİH \nRightarrow SLRSH	3	8,6433	0,0133
SLRSH \nRightarrow SLRGSYİH	3	3,6474	0,1614

Tablo 3.12'ye göre SLRGSYİH değişkeni SLRSH değişkeninin nedenidir. Fakat SLRSH değişkeninden SLRGSYİH değişkenine doğru bir nedensellik ilişkisi yoktur.

SLRGSYİH değişkeninden SLRSH değişkenine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Tablo 3.13: SLRGSYİH ve SLRSVH Değişkenleri için Toda Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Temel Hipotez	Gecikme Uzunluğu	χ^2 İstatistiği	ρ değeri
SLRGSYİH \nRightarrow SLRSVH	2	2,7127	0,0995
SLRSVH \nRightarrow SLRGSYİH	2	0,0139	0,9058

Tablo 3.13 incelendiğinde SLRGSYİH değişkeni, SLRSVH değişkeninin nedeni iken SLRSVH değişkeni SLRGSYİH değişkeninin nedeni değildir. SLRGSYİH değişkeninden SLRSVH değişkenine doğru tek yönlü nedensellik vardır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Türkiye’de 2006-2019 döneminde kamu harcamaları ile ekonomik büyüme ilişkisi Keynesyen görüş ve Wagner Kanunu perspektifinden açıklanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla ilk önce kamu harcaması kavramının açıklanması amaçlanmıştır. Kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırılmasının pratikte yarattığı faydalar anlatılmış ve fonksiyonel sınıflandırma içinde yer alan kalemler tanıtılmıştır. Adı geçen harcama kalemlerine ait bir veri seti oluşturulmuş ve ilk olarak tablolar ve grafikler yardımıyla harcama kalemlerinde ele alınan yıllarda meydana gelen değişimler, harcama kalemlerinin ham halleri, büyüme oranları, GSYİH büyüme oranı, GSYİH içindeki payı ve toplam kamu harcaması içindeki payı ile karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Bir sonraki analizde zaman serisi yöntemleri kullanılarak GSYİH ile fonksiyonel sınıflandırmaya göre kalemlere ayrılmış harcamalar arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmıştır.

Tablolar ve grafikler incelendiğinde, Türkiye ekonomisinde 2006-2019 yılları arasında 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunun’a göre merkezi yönetim kapsamında yer alan kamu idarelerinin kamu ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yürüttükleri kamu hizmetleri için yaptıkları harcamaların GSYİH içindeki payının en yüksek gerçekleştiği yıl yaklaşık %27 oranıyla 2009 yılıdır. 2009 yılı haricindeki yıllarda, merkezi yönetim kapsamındaki kamu kesiminin ekonomi içindeki boyutunu gösteren bu oran yaklaşık %22 düzeyinde seyretmiştir.

2006 yılında merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin birinci düzey faaliyetlerini temsil eden 10 ana harcama kaleminin her birinin GSYİH içindeki payı incelendiğinde; genel kamu hizmetlerine yapılan harcamaların payının %8,92, savunma hizmetlerine yapılan harcamaların payının %1,47, kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerine yönelik harcamaların payının %1,33, ekonomik işler ve hizmetlere yönelik harcamaların payının %2,68, çevre koruma hizmetlerine yönelik harcamaların payının %0,02, iskan ve toplum refahı hizmetlerine yönelik harcamaların payının %0,49, sağlık hizmetlerine yapılan harcamaların payının %1,18, dinlenme kültür ve din hizmetlerine yapılan harcamaların payının %0,36, eğitim hizmetlerine yapılan harcamaların payının %2,82, sosyal güvenlik sosyal yardım hizmetlerine yapılan harcamaların payının %3,32 olduğu görülmüştür. 2019 yılında ise genel kamu hizmetlerine yapılan harcamaların payının

%6,11, savunma hizmetlerine yapılan harcamaların payının %1,25, kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerine yönelik harcamaların payının %1,90, ekonomik işler ve hizmetlere yönelik harcamaların payının %2,90, çevre koruma hizmetlerine yönelik harcamaların payının %0,02, iskan ve toplum refahı hizmetlerine yönelik harcamaların payının %0,32, sağlık hizmetlerine yapılan harcamaların payının %1,20, dinlenme kültür ve din hizmetlerine yapılan harcamaların payının %0,48, eğitim hizmetlerine yapılan harcamaların payının %3,65, sosyal güvenlik sosyal yardım hizmetlerine yapılan harcamaların payının %5,53 olduğu görülmüştür.

Türkiye ekonomisinde 2006-2019 yılları arasında her bir harcama kaleminin GSYİH içindeki payının çok fazla değişiklik göstermediği hemen hemen aynı kaldığı görülmektedir. Bu çalışmanın konusu oluşturan on harcama kalemi arasında analiz edilen dönemde GSYİH içinde en yüksek paya sahip kamu harcaması kaleminin genel kamu hizmetlerine yapılan kamu harcamaları olduğu, en yüksek ikinci paya sahip harcama kaleminin sosyal güvenlik sosyal yardım hizmetlerine yönelik harcamalar olduğu, üçüncü en yüksek paya sahip harcama kaleminin eğitim hizmetlerine yapılan harcamalar olduğu, en düşük paya sahip harcama kaleminin ise çevre koruma hizmetlerine yapılan harcamalar olduğu saptanmıştır.

2006 yılında her bir harcama kaleminin toplam kamu harcamaları içindeki payı incelendiğinde; genel kamu hizmetlerine yapılan harcamaların payının %39,12, savunma hizmetlerine yapılan harcamaların payının %6,51, kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerine yönelik harcamaların payının %5,90, ekonomik işler ve hizmetlere yönelik harcamaların payının %11,86, çevre koruma hizmetlerine yönelik harcamaların payının %0,07, iskan ve toplum refahı hizmetlerine yönelik harcamaların payının %2,16, sağlık hizmetlerine yapılan harcamaların payının %5,21, dinlenme kültür ve din hizmetlerine yapılan harcamaların payının %1,58, eğitim hizmetlerine yapılan harcamaların payının %12,47, sosyal güvenlik sosyal yardım hizmetlerine yapılan harcamaların payının %14,72 olduğu görülmüştür. 2019 yılında ise genel kamu hizmetlerine yapılan harcamaların payının %26,16, savunma hizmetlerine yapılan harcamaların payının %5,34, kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerine yönelik harcamaların payının %8,15, ekonomik işler ve hizmetlere yönelik harcamaların payının %12,43, çevre koruma hizmetlerine yönelik harcamaların payının %0,09, iskan ve toplum refahı hizmetlerine yönelik harcamaların payının %1,35, sağlık hizmetlerine yapılan harcamaların payının %5,12, dinlenme kültür ve din

hizmetlerine yapılan harcamaların payının %2,06, eğitim hizmetlerine yapılan harcamaların payının %15,63, sosyal güvenlik sosyal yardım hizmetlerine yapılan harcamaların payının %23,67 olduğu görülmüştür.

Türkiye ekonomisinde 2006-2019 döneminde analiz edilen harcama kalemleri arasında toplam kamu harcamaları içinde en yüksek paya sahip kamu harcaması kaleminin genel kamu hizmetlerine yapılan kamu harcamaları olduğu, bu harcama türünü oluşturan alt kalemler incelendiğinde bu durumun genel kamu hizmetlerine yapılan kamu harcamaları içinde devlet kredilerinin üstlenilmesi ve verilmesi ile ilgili faiz ödemeleri ile taahhüt, garanti ve ihraç giderlerini içeren borç yönetim hizmetlerine yapılan harcamalar ve genel nitelikteki transferlere ilişkin hizmetlere yapılan harcamaların tüm yıllarda yüksek olmasından kaynaklandığı saptanmıştır.

2006-2019 yılları arasında harcama kalemleri arasında toplam kamu harcamaları içinde ikinci en yüksek paya sahip kamu harcaması kaleminin sosyal güvenlik sosyal yardım hizmetlerine yapılan harcamalar olduğu bu harcama türünün alt kalemleri incelendiğinde bu durumun sınıflandırmaya girmeyen sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerine yapılan harcama kaleminin yıllar itibariyle yüksek gerçekleşmesinden kaynaklandığı görülmüştür.

2006-2019 yılları arasında harcama kalemleri arasında toplam kamu harcamaları içinde üçüncü en yüksek paya sahip kamu harcaması kaleminin eğitim hizmetlerine yapılan harcamalar olduğu bu harcama türünün alt kalemleri incelendiğinde bu durumun okul öncesi ve ilköğretim hizmetleri, ortaöğretim hizmetleri ve yükseköğrenim hizmetlerine yapılan harcamaların her yıl yüksek gerçekleşmesinden kaynaklandığı saptanmıştır.

Ekonometrik analizden elde edilen bulgular incelendiğinde, Todo-Yamamoto nedensellik testi sonuçlarına göre Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (SLRGSYİH) değişkeninden Çevre Koruma Hizmetleri (SLRÇKH), Dinlenme Kültür ve Din Hizmetleri (SLRDKDH), Eğitim Hizmetleri (SLREH), İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri (SLRITRH), Sağlık Hizmetleri (SLRSH), Savunma Hizmetleri (SLRSVH) değişkenlerine ve Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri (SLRKDGH) değişkeninden Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (SLRGSYİH) değişkenine doğru tek yönlü nedensellik bulunmuştur.

Sonuçlara göre Türkiye’de 2006-2019 döneminde GSYİH ile Genel Kamu Hizmetlerine, Ekonomik İşler ve Hizmetlere, Sosyal Güvenlik Sosyal Yardım

Hizmetlerine yapılan harcamalar arasında iki durum da geçerli değildir. Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetlerine yapılan harcamalar ile GSYİH arasında ise Keynesyen bakış açısı geçerlidir.

GSYİH ile Çevre Koruma Hizmetlerine, Dinlenme Kültür ve Din Hizmetlerine, Eğitim Hizmetlerine, İskan ve Toplum Refahı Hizmetlerine, Sağlık Hizmetlerine, Savunma Hizmetlerine yapılan harcamalar arasında Wagner Kanunu geçerlidir. Sayılan harcama kalemleri ekonomik büyümeden etkilenmektedir. Keynesyen bakış açısı geçerli olamadığı için harcama kalemleri ekonomik büyümede önemli bir rol oynamayacaklar ve bu nedenle adı geçen harcamaları istikrar politikası aracı olarak kullanmak uygun olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- A.C. Pigou, *A Study In Public Finance, Third Edition, Macmillan and Co. LTD.*, 1947, s. 19.
- Abızadeh, S. (1986) “*Economic Development And Income Elasticity Of Demand For Government*”, Social Indicators Research, Vol.20, No.1, Ss. 15-43.
- Abu-Eideh, O. M. (2015). *Causality between public expenditure and GDP growth in Palestine: An econometric analysis of Wagner's law. Journal of Economics and Sustainable Development*, 6(2), 189-199.
- Akdoğan, A. (2002) *Kamu Maliyesi*, Ankara, Gazi Kitabevi.
- Aksoy, Ş. (2011) *Kamu Maliyesi*, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- Al-Faris, A. F. (2002). *Public expenditure and economic growth in the Gulf Cooperation Council countries. Applied economics*, 34(9), 1187-1193.cf.
- Ansari, M. I., Gordon, D. V., & Akuamoah, C. (1997). Keynes versus Wagner: public expenditure and national income for three African countries. *Applied Economics*, 29(4), 543-550.
- Arisoy, İ. (2005). *Türkiye’de kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi (1950-2003)* (No. 2005/15). Discussion Paper.
- Babatunde, M. A. (2011). A bound testing analysis of Wagner's law in Nigeria: 1970–2006. *Applied Economics*, 43(21), 2843-2850.
- Bagdigen, M., & Cetintas, H. (2004). Causality between public expenditure and economic growth: The Turkish case. *Journal of Economic and Social research*, 6(1), 53-72.
- Barra, C., Bimonte, G., & Spennati, P. (2015). Did fiscal institutions affect Wagner’s law in Italy during 1951–2009 period? An empirical analysis. *Applied Economics*, 47(59), 6409-6424.
- Baumol, W. (1967) “*Macroeconomics Of Unbalanced Growth: The Anatomy Of Urban Crisis*”, American Economic Review, Vol.57, Issue 3, Ss. 415-426.
- Belek, İ. (1997) “*Türkiye’de Sağlık Harcamaları: Makro Düzeyde Bir Değerlendirme, Ekonomik Yaklaşım*”, Ekonomik Yaklaşım Association, Cilt 8, Sayı 24-25, Ss. 147-156
- Bilici, N., & Bilici, A. (2015). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Bird, M. R. (1971) “*Wagner's Law of Expanding State Activity*”, Public Finance, Vol.26, No.2, Ss. 1–26.
- Biswal, B., Dhawan, U., & Lee, H. Y. (1999). *Testing Wagner versus Keynes using disaggregated public expenditure data for Canada. Applied Economics*, 31(10), 1283-1291.
- Celebcioğlu, M. E. (2011) “*Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği*”, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, S.B.E. Balıkesir.
- Chan, S. G., Ramly, Z., & Karim, M. Z. A. (2017). Government spending efficiency on economic growth: Roles of value-added tax. *Global Economic Review*, 46(2), 162-188.
- Chang, T., Liu, W., & Caudill, S. B. (2004). A re-examination of Wagner's law for ten countries based on cointegration and error-correction modelling techniques. *Applied Financial Economics*, 14(8), 577-589.

- Chletsos, M., & Kollias, C. (1997). Testing Wagner's law using disaggregated public expenditure data in the case of Greece: 1958-93. *Applied Economics*, 29(3), 371-377.
- Dandan, M. M. (2011). Government expenditures and economic growth in Jordan. In *International Conference on Economics and Finance Research, Singapore* (Vol. 4, pp. 467-471).
- Davidson, R., & MacKinnon, J. G. (2004). *Econometric theory and methods* (Vol. 5). New York: Oxford University Press.
- Deyneli, F. (2010) *Kamu Maliyesi*, Pamukkale Üniversitesi Maliye Bölümü.
- Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *Journal of the American statistical association*, 44, 427-431.
- Dritsakis, N., & Adamopoulos, A. (2004). A causal relationship between government spending and economic development: an empirical examination of the Greek economy. *Applied Economics*, 36(5), 457-464.
- Durmuş, M. (2006) “Kamu Harcamalarının Artışını Açıklayan Makro Ve Mikro Modellere İlişkin Bir Değerlendirme”, Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 8, Sayı 3, Ss. 251-299.
- Edizdoğan, N. (2008) *Kamu Maliyesi*, 10.Bs., Bursa, Ekin Kitabevi.
- Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö., & Gümüş, E. (2016). *Kamu Maliyesi* (7. Baskı). Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Eker A.; K. Tüğen (1994) *Kamu Maliyesine Giriş*, İzmir, Takav Matbaası.
- Eker, A., Bülbül D. (2013). *Kamu Maliyesi*, Ankara: Özbaran Of- set Matbaacılık.
- Engle, R. F., & Granger, C. W. (1987). Co-integration and error correction: representation, estimation, and testing. *Econometrica: journal of the Econometric Society*, 55, 251-276.
- Erdem, M., Şenyüz, D. ve Tatlıoğlu, G. (2006) *Kamu Maliyesi*, Bursa, Ekin Kitapevi.
- Erdoğan, M. M. (2008) *Türkiye’de Sosyal Bütçe*, İstanbul, Tesev Yayınları.
- Erginay, A. (2010). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Gedikoğlu, T. (2005) “Avrupa Birliği Sürecinde Türk Eğitim Sistemi, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Mersin Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Ss. 13.
- Ghartey, E. E. (2007). An empirical study of economic growth and expanding role of government in Ghana: 1965–2004. *The Journal of Economic Asymmetries*, 4(1), 133-148.
- Gómez, V., & Maravall, A. (1996). *Programs TRAMO and SEATS, instruction for user* (beta version: September 1996). Banco de España.
- Granger Clive, W. J., & Newbold, P. (1974). Economic Forecasting: The Atheist's View Points in Renton GA, ed., Modeling the Economy.
- Granger, C. W. (1969). Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods. *Econometrica: journal of the Econometric Society*, 37(3), 424-438.
- Gümüş, S. (2005) Beşeri Sermaye Ve Ekonomik Kalkınma: *Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1960-2002)*, İstanbul, İktisadi Araştırmalar Vakfı.
- Güner, K. (2002) *Türkiye’de 1980-2001 Yılları Arasındaki Bütçe Harcamalarının Gelişimi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, S.B.E. İstanbul.
- Gürsoy, B. (1980) *Kamu Maliyesi Giriş-Masraflar*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.

- Halıcıoğlu, R. F. (2003) *Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi*, İstanbul, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Huang, C. J. (2006). Government expenditures in China and Taiwan: Do they follow Wagner's Law?. *Journal of Economic Development*, 31(2), 139.
- Husnain, M. I. (2011). Keynes versus Wagner: Aggregated and disaggregated analysis of public expenditure in selected South Asian countries. *International Research Journal of Finance and Economics*, 67, 46-52.
- Ighodaro, C. A., & Oriakhi, D. E. (2010). Does the relationship between government expenditure and economic growth follow Wagner's law in Nigeria. *Annals of University of Petrosani Economics*, 10(2), 185-198.
- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 22. Maddesi ve 27. Maddesi.
- Kalenderoğlu, M. (2005) *Kamu Maliyesi Bütçe Ve Borçlanma*, 4.Bs., Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Kapeluck, B. D. R. (2001) "Testing Teories Of Government Growth İn Fifty States 1945-1998", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Lousiana State University, Lousiana.
- Kar, M. ve Taban, S. (2003) Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 58(3), 145-169.
- Kızılot, Ş. (2008) SGK Hakkında Bilmedikleriniz, Hürriyet.
- Kirmanoğlu, H. (2007) *Kamu Ekonomisi Analizi*, İstanbul, Beta Yayınları.
- Kónya, L., & Abdullaev, B. (2018). An attempt to restore Wagner's law of increasing state activity. *Empirical Economics*, 55(4), 1569-1583.
- Kumar, S., & Cao, Z. (2019). Testing for structural changes in the Wagner's Law for a sample of East Asian countries. *Empirical Economics*, 1-18.
- Lahirushan, K. P. K. S., & Gunasekara, W. G. V. (2015). The impact of government expenditure on economic growth: A study of Asian countries. *International Journal of Social, Behavioural, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering*, 9(9), 2995-3003.
- Lingxiao, W. A. N. G., Peculea, A. D., & Xu, H. (2016). The relationship between public expenditure and economic growth in Romania: Does it obey Wagner's or Keynes's Law?. *Theoretical & Applied Economics*, 23(3).
- Loizides, J., & Vamvoukas, G. (2005). Government expenditure and economic growth: Evidence from trivariate causality testing. *Journal of Applied Economics*, 8(1), 125-152.
- MacKinnon, J. G. (1991). *Critical values for cointegration tests* (No. 1227). Queen's Economics Department Working Paper.
- Masan, S. S. (2015, August). Testing Keynesian versus Wagner Hypothesis on the linkage between Government Spending and Economic Growth in Oman. In *Proceedings of the Fourth Asia-Pacific Conference on Global Business, Economics, Finance and Social Sciences (AP15Malaysia Conference)*.
- Menyah, K., & Wolde-Rufael, Y. (2013). Government expenditure and economic growth: the ethiopian experience, 1950–2007. *The Journal of Developing Areas*, 47(1), 263-280.
- Mere, M. (2006) "Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerinde Bir Uygulama", Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, S.B.E. Afyonkarahisar.
- Musgrave, R. A.; J. M. Culbertson (1953) "The Growth Of Public Expenditures in The United States 1890-1948", *National Tax Journal*, Vol.6, No.2, Ss. 97-115.

- Mushtaq, R. (2011). Augmented Dickey Fuller Test. *Econometrics: Mathematical Methods & Programming eJournal*.
- Mutluer, M. K., Uslu, M. S. ve Bildirici, Z. (2013) *Sermaye Şirketlerinin Denetimi*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Nadaroğlu, H. (1998) *Kamu Maliyesi Teorisi*, İstanbul, Beta Yayıncılık.
- Narayan, P. K., Nielsen, I., & Smyth, R. (2008). Panel data, cointegration, causality and Wagner's law: Empirical evidence from Chinese provinces. *China economic review*, 19(2), 297-307.
- Narayan, P. K., Prasad, A., & Singh, B. (2008). A test of the Wagner's hypothesis for the Fiji islands. *Applied Economics*, 40(21), 2793-2801.
- Neusser, K. (2016). *Time series econometrics*. Switzerland: Springer.
- Nketiah-Amponsah, E. (2009). Public spending and economic growth: evidence from Ghana (1970–2004). *Development Southern Africa*, 26(3), 477-497.
- Ono, H. (2014). The government expenditure–economic growth relation in Japan: an analysis by using the ADL test for threshold cointegration. *Applied Economics*, 46(28), 3523-3531.
- Orhaner, E. (2007) *Kamu Maliyesi*, Ankara, Siyasal Kitabevi.
- Ortaç, F. R. (2003) “Cumhuriyetimizin 80. Yılında Eğitim Harcamaları”, *Ankara Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, Ss. 1.
- Özbaran, M. H. (2004) “Türkiye’de Kamu Harcamalarının Son Beş Yılıının Harcama Türlerine Göre İncelenmesi”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 53, Ss. 115-138.
- Öztürk, N. (2014). *Maliye Politikası*, 2. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Pahlavani, M., Abed, D., & Pourshabi, F. (2011). Investigating the Keynesian View and Wagner's Law on The Size Of Government And Economic Growth In Iran. *International Journal of Business and Social Science*, 2(13).
- Peacock, A. ve J. W. (1967) *The Growth Of Public Expenditure In The United Kingdom*, London, George Allen & Unwix Ltd.
- Pehlivan, O. (2007) *Kamu Maliyesi*, Trabzon, Derya Kitabevi.
- Pelin, İ. F. (1945) *Finans İlmi ve Finansal Kanunlar*, Birinci Kitap, İstanbul, İsmail Akgün Basımevi.
- Phillips, P. C., & Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biometrika*, 75(2), 335-346.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of applied econometrics*, 16(3), 289-326.
- Richard, A., & Daniel, T. (Eds.). (2001). *Managing public expenditure a reference book for transition countries: A reference book for transition countries*. OECD Publishing.
- Said, S. E., & Dickey, D. A. (1984). Testing for unit roots in autoregressive-moving average models of unknown order. *Biometrika*, 71(3), 599-607.
- Samudram, M., Nair, M., & Vaithilingam, S. (2009). Keynes and Wagner on government expenditures and economic development: the case of a developing economy. *Empirical Economics*, 36(3), 697-712.
- Sánchez-Juárez, I., García, R., & Barajas, H. (2016). The relationship between total production and public spending in Mexico: Keynes versus Wagner. *International Journal of Financial Research*, 7(1), 109-120.
- Sayar, N. (1975) “*Kamu Maliyesi, Kamu Gider ve Gelirleri Prensipleri*”, İ.İ.T.İ.A. Nihad Sayar-Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları, Sayı 256, 26-27.

- Söylemez, S. A. (2004) “Türkiye’de Teknoloji ve Eğitim Yatırımları: Karşılaştırmalı Bir Bakış Açısı”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Ss. 64.
- Storper, M. (1999) *The Resurgence of Regional Economies, Ten Years Later: The Region as a Nexus of Untraded Interdependencies*, New York, The Economic Geography Reader.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2015) *Düzenli Merkezi Yardımlara İlişkin Uygulama Kılavuzu*, Ankara, Sağlık ve Düzenli Yardımlar Başkanlığı.
- T.C. Anayasası 57. Maddesi, 60. Maddesi ve 61. Maddesi.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı (2019) *Analitik Bütçe Sınıflandırılmasına İlişkin Rehber*, Erişim: 10 Haziran 2020, <https://www.hmb.gov.tr/haberler/2019-2021-donemi-butce-cagrisi-ve-butce-hazirlama-rehberi>.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı “2019 Bütçe Gerekçesi”, Kamu Mali Yönetim ve Dönüşüm Genel Müdürlüğü, Erişim: 13 Ocak 2020, https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/11/2020_Yili_Butce_Gerekcesi.pdf
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Gelir Düzenlemeleri Genel Müdürlüğü, (2018) *Vergi Harcamaları Raporu*, Erişim: 20 Nisan 2020, <https://www.hmb.gov.tr/gelir-duzenlemeleri-genel-mudurlugu-vergi-harcama-raporlari>
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Kamu Sermayeli Kuruluş ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, (2018) *Kamu İşletmeleri Raporu*, Erişim: 13 Mart 2020, <https://www.hmb.gov.tr/kamu-sermayeli-kurulus-ve-isletme-raporlari>
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, Erişim: 17 Ekim 2019, <https://muhasebat.hmb.gov.tr/merkezi-yonetim-butce-istatistikleri>
- T.C. Maliye Bakanlığı (2004) *Analitik Bütçe Sınıflandırması Eğitim El Kitabı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü Yayını*, Erişim: 14 Mayıs 2019, <https://docplayer.biz.tr/943124-Analitik-butce-siniflandirmasi.html>
- Taş, U. ve Yenilmez, F. (2008) “Türkiye’de Eğitimin Kalkınma Üzerindeki Rolü ve Eğitim Yatırımlarının Geri Dönüş Oranı”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 9, Sayı 1, Ss. 9.
- Taşseven, Ö. (2000) “The Wagner’s Law: Time Series Evidence For Turkey, 1960-1998”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Odtü, S.B.E. Ankara.
- Toda, H. Y., & Phillips, P. C. (1993). Vector autoregressions and causality. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 61(6), 1367-1393.
- Toda, H. Y., & Yamamoto, T. (1995). Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes. *Journal of econometrics*, 66(1-2), 225-250.
- Türk, İ. (2005) *Kamu Maliyesi*, Ankara, Turhan Kitabevi.
- Uluatam, Ö. (1999) *Kamu Maliyesi*, Ankara, İmaj Yayınevi.
- Ulucak, R. (2014) “Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik: Türkiye Örneği”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 10, Sayı 23, Ss. 81-97.
- Ulutürk, S. (1998) *Türkiye’de Planlı Dönemde Kamu Harcamalarının Gelişimi ve Devletin Ekonomideki Rolü*, Ankara, Ak Çağ Basım Dağıtım.
- Uyduranoğlu, A. (2005) Avrupa Birliği ve Türkiye’de Mali Çevre Kirliliğinin Önlenmesinde Yeşil Vergi Reformu, *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, Ss. 63-75.

- Wagner, A. (1883) Three extracts on public finance, in Classics in the Theory of Public Finance (Eds) R. A. Musgrave and A. T. Peacock (1958), MacMillan, London, pp. 119–36.
- Wahab, M. (2004). Economic growth and government expenditure: evidence from a new test specification. *Applied economics*, 36(19), 2125-2135.
- Yüksel, C., & Songur, M. (2011). Kamu harcamalarının bileşenleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki: ampirik bir analiz (1980-2010). *Maliye Dergisi*, 161, 365-380.
- Ziramba, E. (2008). Wagner's law: An econometric test for South Africa, 1960-2006. *South African Journal of Economics*, 76(4), 596-606.

